

Politikai
röpiratok.

161.

161
1434

FEGYHÁZI REFORM

MAGYARORSZÁGON.

KÉZI KÖNYV

✓ RÉSÖ ENSEL SÁNDOR

KÖZ- ÉS VÁLTÓ-ÜGYVÉDTŐL,
A NÉMET ORSZÁGI FEGYHÁZI EGYLET TAGJÁTÓL STB.

4. t. a.
ELSŐ FÜZET.

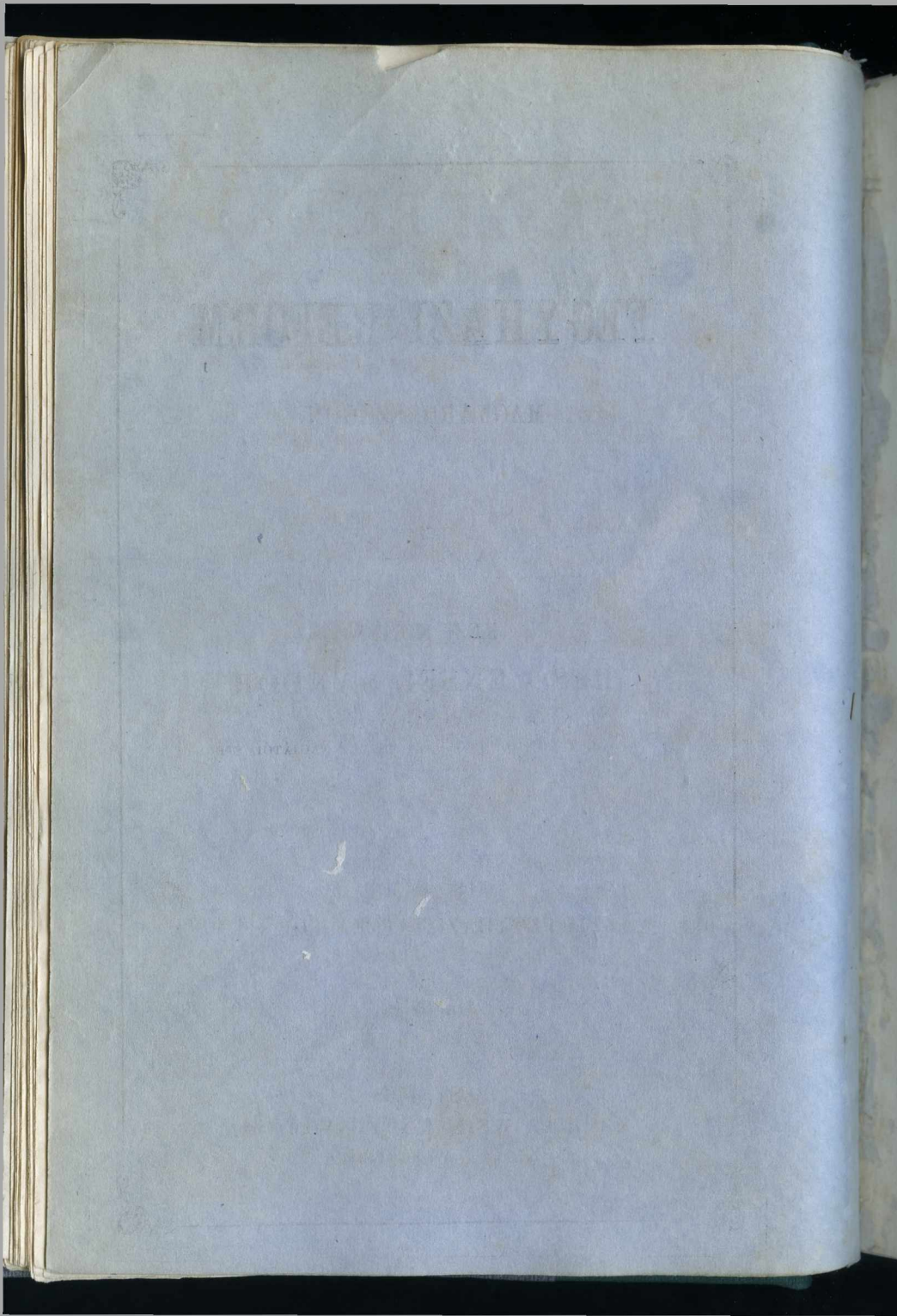
A FEGYHÁZI TÁPOZÁSRÓL.

Ára 40 kr.

PEST, 1868.

KHÓR ÉS WEIN KÖNYVNYOMDÁJA

DOROTTYA-UTCZA 14. SZÁM.

FEGYHÁZI REFORM

MAGYARORSZÁGON.

KÉZIKÖNYV

RÉSŐ ENSEL SÁNDOR

KÖZ- ÉS VÁLTÓ-ÜGYVÉDTŐL, A NÉMETORSZÁGI FEGYHÁZI EGYLET

TAGJÁTÓL STB.

PEST, 1868.

KHÓR ÉS WEIN KÖNYVNYOMDÁJA

DOROTTYA-UTCZA 14. SZÁM.

REGYHÁZI RÉFORM

MAGYARORSZÁGON

KÉZIRÓNYV

REGYHÁZI RÉFORM

REGYHÁZI RÉFORM

REGYHÁZI RÉFORM

ÉRT. 1868.

REGYHÁZI RÉFORM

REGYHÁZI RÉFORM

I. A fegyenczek tápozásáról.

1.

A házi és bérleti kezelés melletti és elleni érvek.

A tápozást vagy az állam kezeli saját tisztviselői által, vagy azt, bizonyos évi bérfizetés mellett, meghatározott számú évekre, magán vállalkozóknak adja ki.

A tápozást, hogy saját kezelés mellett, vagy bérletileg előnyösebb-e kezelni? — érzésben eltérnek a nézetek egymástól, miért is némely államok a saját kezelésnek, mások ellenben a kibérlésnek adják az elsőséget, és mindkét rész eljárását elleni és melletti érvekkel támogatja. *)

*) A tápozást megismertetni felette fontos kérdésnek tartjuk, mert bármely államot nezzünk is, ez ügyben a haladást fokozatosnak, és még befejezettnek nem találjuk. Franciaország az 1791: 22. tvnyel házilag rendelte a rabokat tápoztatni, de nem adott mást, mint kenyeret és vizet, ennek árát is levonta a munkás rab keresményéből, később azonban meleg levesben is részesítette őket. 1819. apr. 9. tvnyével már rendelkezik, hogy a tápozás az egészségi viszonyok szerint történjék. Azelőtt magánosok segélyéből történt az élelmezés, de az a mennyiség, mely bejött, a túlszámmal levő rabokat nem elégíthette ki.

Hazánkban, így a többek között Heves vármegyében, 1832-diki adatok szerint, szintén könyöradományokból tartattak a fegyenczek; ezek összegyűjtésére, hajdu kísérete mellett, egy rab járt ki szombati napokon, és bádog-perselyébe kiabálva kéregetett; később e terhet a házi pénztár viselte, hetenkint háromszor adatván a rabnak leves és egyszer $\frac{1}{2}$ font hus, naponta pedig $1\frac{1}{2}$ fontos rozskenyér, mely azonban az adófizetők búzájából süttetett. A sütő egy mázsa lisztből 80 darab $1\frac{1}{8}$ fontos kenyeret tartozott készíteni, s ennek darabja $4\frac{1}{8}$, az

A házi tápozás melletti érvek.

1) Hogy gondos kezelés folytán sokkal kevesebbe kerül a házi, mint a bérleti táp, mert a bérlő mindenkor a legrosszabb esetet tartja szemel előtt, s még amellet nyereségre is kíván szert tenni; így a bérlet soha sem jár veszélylyel a bérlőre nézve, ellenben az államnak mindenkor bizonyos veszteségével van az összekötve.

2) Hogy a házi kezelés mellett a rab jobb és több tápot nyer, s amellet az állam tisztviselői részéről kiméletesebb bánásmódban is részesül, mint azt a túlmegtakarítani és félretenni vágyás által közvetlenül érdekelt bérlőtől valaha várni lehetne.

3) Az állam ezáltal kikerüli azon surlódások és perlekedéseket, melyekbe a bérletek szokták őt keverni. Megszabadul azon kellemetlenségektől, melyeket a táp hiányos és rossz minőségben történő kiszolgáltatása miatt, a rabok részéről, az igazság és méltányosság megtámadása folytán, sokszor veszélyes lázadássá fajuló elégedetlenségek hoznak létre. S hogy ezáltal mellőzhető lenne a tápozás napi ellenőrzése is, mely a kormány és bérlőre nézve egyaránt gyűlöletes eljárást okoz.

4) A bérlő előnye végett a hivatalnokok megvesztegetését is megkísértve, amellet, hogy ezáltal az erkölcsi ségre kártékonyan hat, erre fordított kiadásait is az

étel pedig 7 vkrba került. Esztendőnkint 156-szor történt csupán főzés. S ilyen volt csaknem mindenütt kezdetben a házi tápozás.

Az ily hiányos, mondhatni lehető legrosszabb alapokra fektetett házi tápozással, a kezelő hivatalos személyek részéről sok visszaélés történvén, helyébe a bérletet látjuk szintén csaknem mindenütt lépni. Ez a rabok munkáltatása bekövetkezésével eleinte általánosságban kötöttet, t. i. a bérlő, ki a tápot adta, a fegyenczet munkáltatni is tartozott, később pedig mind a tápozás, mind a munkáltatásra külön bérletek nyittattak, mignem a tápot illetőleg az élelmi cikkek, úgy a munkát illetőleg annak nemei is külön bérlőknek szoktak újabb időkben kiadatni.

államon, vagy a fegyenczeken iparkodik kizsákmányolni. S végre

5) Hogy a bérlet által csupán egyes kibérlők gazdagodnak az állam, a polgárok és fegyenczek semmivel sem igazolható rovására.

A bérleti tápozás melletti érvek.

1) Az államra nézve kényelmesebb, ha csak egyes bérlővel, mint egész számadó személyzettel van dolga.

2) A házi tápozásra nagy tőke kívántatik, és nemcsak költséges a tisztviselők általi kezelés, de az ellenőrködések dacára a sikkasztások sem hárihatók el.

3) Saját kezelésnél a kiadás szabálytalan, s a tápozást a kormány nem üzheti soha oly haszonnal és szorgalommal, mint a magános bérlő, kinek ebben közvetlen érdeke van.

4) A bérlő biztosított pénzösszegről rendelkezvén, a baleseteket, például ha a beszerzett s maga idején fel nem emésztett tárgyak elromolnak, jobban eltűrheti, mint a kormány, kivált ha az állam sok adóssággal bir.

5) Házi tápozásnál a kezelés és ellenőrzési jog egy kézben lévén összpontosítva, visszaélések üzethetnek, de a fegyházi igazgatóság tekintélyével is összeférhetlen, hogy a kínálás és keresé közti arány, illetőleg az adásvevés és alkudozással foglalkozzék, és midőn a szellemi kormányzat volna hivatása, az anyagiságokba is belekeveredvén, az utóbbiból eredt panaszokban önbiráskodjék.

Mellőzve itt az elleni és melletti érvek részletes bonczolgatását, csak azt akarjuk, mint a házi kezelés ellene-seinek legerősb, s mondhatni egyedül figyelemre méltóbb érvét főleg kiemelni, hogy azok többnyire azon téves véleményben vannak, miszerint a tápozást, házi kezelés mellett, maga a fegyházi igazgató veszi kezeibe, mely foglal-

kozás pedig ennek tekintélyével össze nem egyeztethető. Azonban a házi kezelést úgy értelmezve és ellenőrizve, mint az Szászországban és Poroszországban vitetik, a bérlet melletti harcizolók nézeteit könnyű szerrel meg lehet gyengíteni.

2.

A szászországi gazdászati felügyelőség.

Szászországban minden országos fegyházban egy-egy ugynevezett gazdászati felügyelő (Wirtschaftsinspector) van felállítva, ki a nyers élelmi czikkeknek, legyen az tápozás, munkáltatás, fűtés, világítás, ruházat, fekhely, építkezésre stb. vonatkozó, rendes beszerzője. Ez ügyel fel az intézetnek földjei, veteményes kertjei, tápozó eszközei és konyhájára is. *)

*) Waldheimban a konyhára a főzőné mellé 12 fegyencnő van rendelve. Itt a tiszta, tágas konyhában 12 üstkazan, csinos orosz-lábakra helyezve, minden 2 kazán közt pedig egy kigyófejű cső látható, melyet ha jobbra tekerünk, a jobb, ha balra fordítjuk, a bal kazánba önti friss víztartalmát, ellenben középen tétlenül, mint cerberus áll a két kazán közt. A kazánok kettősek, úgy hogy oldalcsavarjaik megnyomásával a gőz, melylyel az egész fegyházban főznek és fűtenek, a kettős lemez közé furódván, pár perc alatt felforralja a vizet és gyorsan főzi az eleséget, mely jeles készlet a leglustább szakácsnét sem hagyja cserben, és nem ismer oly főzeléket, melyet el ne tudna puhtítani. Ily apparatus használatát Lipótvárott 1867. dec. 14-én megmen-tette volna Sz. A. bérlő becsületét, kinek lencséjét aznap a bizottmány csak félig kifőttnek találta. — Waldheimban a konyhaedényekre is nagy gond fordítottak, és itt ismét M. G. Ferrus jut eszünkbe, ki a konyhaedények megválasztását kiválóan figyelembe vétetni, az egész-ségre ártalmas czines edényeket pedig megsemmítni javálja. — A konyha-revisiót házi kezelés mellett igen élvezetes végezni. A fegyenc-nők a részükre tisztítás végett adott burgonyát, élelmi czikkeket figye-lemmel válogatják ki; mindegyik ügyel arra, hogy az éték izletes legyen; örömmel teljesítik hivatásukat a konyhaedények tisztántartá-sában is. — Evőeszközeikkel, melynek egyik vége villa, másik kánál, ügyesen tudják a látogatni jövőt ételeik megizlésére birni, s megelé-gedettek, ha dicséretet nyerhetnek. Ők itt, hogy nem közvetve a bérlő által, hanem közvetlenül maguk maguknak főznek, ki lehet ismerni egészséges színű arcaik s jó karban levő testeik után.

Az ily gazdaszáti felügyelő a beszerzések, s esetleg ezek értékének kiszámítója, és bármely általa az intézetnek okozott hátrányokért személye és összes vagyonával felelős, miért is ki ezen állás betöltésére hivatva érzi magát, mielőtt azt elfoglalná, biztosítási összeget tartozik letenni azon mennyiségben és oly értéklevelekben, mint az a kormány által előírva van, mely biztosíték azután, a belügyministerium utján, a pénzügyministeriumhoz tétetik által s ott őriztetik.

Ily gazdaszáti felügyelő mellé rendszerint segéd is (Wirtschaftsassistent) adatik, kit minden munkálataira nézve, még lemásolásokra is használhat, de annak munkálatait szorgosan ellenőrizni köteles, úgy hogy az általa okozott kárért, melynek megbíralása a személyzeti hatóság körébe tartozik, ha az a segéd biztosítéki összegéből fedezhető nem lenne, visszereseti jogának épségben tartása mellett ugyan, de saját biztosítéki összege, sőt összes vagyonával is felelős.

Ha a gazdaszáti felügyelő magát ez állásra nem érdemesíti, vagy akadályozva van a hivatalt személyesen vezetni, szóval helyettesítésre van szükség, ily esetekben a ministerium intézkedik.

Egyébként a kiadási órákban, úgy az időben is, midőn teendői úgy kívánják, az intézetben kell tartózkodnia, és gondoskodni köteles arról is, hogy a beszerzési készlet hiány nélkül be legyen szállítva, mely czélból minden beszerzési ágra nézve külön könyvecskéket vezet, s ezen külön könyvecskébe a szükségelt tárgyat, annak rendeltetése s az érte járó összeggel együtt indokoltan bevezeti, mely kis könyvek azután az igazgatóság elé terjesztetvén, ha általa helybenhagyást nyernek, a tárgyak meg is rendelkezhetők, különben pedig nem. *)

*) Így például a waldheimi és zwickau-i fegyház gazdaszáti felügyelői mintegy 20 kis könyvet vezetnek, melyeknek czime: Beköstigungs-Gegenstände, Bekleidung und Wäsche, Wäsche und Körperreinigung stb.

Az élelmi czikkek felsorolása s a szükségletek indokolásánál azt is ki kell tenni, hogy mennyi időre lesz az fedezve, és ha a veteményes kert valamit hasznóhozólag ad, ezt is kimutatni s világlatban tartani köteles, levonván természetesen a reá tett s igazolt kezelési költségeket.

Minden cikk átvételénél gondosan tartozik annak minéműsége és mennyiségét megvizsgálni, mert ha a szállításban súly-, szám-, mérték- és milyenségre nézve az igazgatóság bármely tagja hibát fedez fel, azért felelős, miért ha csak legkisebb kételye is van aállítás iránt, azt az igazgatóság tudomására hozni köteles. Ha az utóbbi nézete eltér, indokolt felterjesztés tétetik a ministeriumhoz, melynek határozata dönt. Ha pedig az átvétel kifogástalan, a szállító-leveleket aláírja és benaplózza.

Ami a beszerzett és beszállított nyers élelmi czikkek vagy egyéb anyagokat illeti, ezeket az igazgatóság helyezi el ugyan, de ismét a gazdaszáti felügyelő felelőssége mellett, miért utóbbinak erőszben is gondoskodnia kell, hogy alkalmas raktárt kapjon, az kellőleg szellőztetve és tisztítva legyen, abban az élelmi czikkek célirányosan helyeztessenek el, és gondoskodva legyen arról is, hogy azok maguk idején emésztessenek fel s romlást ne szenvedjenek. Ehez a munkaerőt az intézettől írásbeli jelentésre nyeri.

Ha a raktárhelyiségek nem alkalmasak, vagy nem elegendők, vagy egyéb hiányt szenvednek, avagy ha a megrendelt áru beszállítása ellen kifogásai vannak, mindezeket, a baj orvosolhatása tekintetéből, javaslat kapcsában, köteles az igazgatóságnak bejelenteni, ki ha ellenkezőleg találná az ügy állását kivihetőnek, írásbeli indokolt jelentéssel él a ministeriumhoz.

Hasonlón tartozik a gazdaszáti felügyelő a netán romlásnak menő tárgyak felől is jelentéssel élni, és oly esetekben, midőn az intézetet veszély fenyegeti, például tűz, vihar, lázadás stb., az élelmi czikkek és egyéb anyagok biztonsága végett, az igazgatóság rendelkezésére a hely színén kell lennie.

Ami a beszerzett anyagok kiszolgáltatását illeti, ezt az igazgatóság meghagyására, az alattas szakhivatal-tisztek által, és pedig az előirt szabályok szerinti mennyiség és minőségben, szintén ő eszközli, s a kiadási napló vezetése mellett gondoskodnia kell, hogy a kiadás az átvévő és erre vonatkozó egyéb könyvecskébe is följegyeztessék. Az el nem emésztett, megromlott tárgyakat pedig bekérve, ezek felett az igazgatóval együttesen intézkedik.

Az élelmi czikkek szabályszerű elhasználásától nagyobbitás vagy kisebbitéssel eltérést tenni, habár kivételképen is, csak az igazgatóság akaratával lehet, és ily eltérésről az utalványozást naplójához mindenkor köteles fedezetül oda mellékelni. Utólagos jóváhagyások kéréseinek pedig nincs helye.

Hogy a fegyházi készletekből az intézeti hivatalnokok háztartásaikra fizetés mellett vehetnek-e által tárgyakat, az a helyi viszonyokhoz képest külön szokott meghatározatni.

A gazdaszáti felügyelő ügyel arra is, hogy a fűtési, világítási *), tisztogatási anyagokkal takarékosan bánjanak, miért is okszerű kezelésükre utasításokat oszt ki, és többszöri utánnézésel ellenőrzést gyakorol azok felett.

Ő készíti el a heti *étkezési táblákat* **), melyek idejekorán bemutatattván az igazgatóságnak, az azokat az

*) A spandaui fegyházban, hol 7—800-ra megy a fegyenczek száma, télen 242 gáz- és 450 olajlámpa, naponta 13 óráig, nyáron 35 gáz- és 64 olajlámpa ég 8 óra hosszáig, télen egy estére 70 font, nyáron 8 font olaj fogyasztatik el.

**) Legfontosabb munkát a fegyházak tápozása körül az étkezési tábla elkészítése, ezt, ha az igazgatóság rendszerét, egy héttel előre megkésztített, és a börtön étkező helyiségeiben közszemlére tétellel ismerteti meg, hogy ebbeli eljárásával elejét vegye a fegyenczek zúgolódásainak.

A waldheimi fegyházban a heti étéktáblázat előre ki van téve, minden fegyencz tudja, hogy hétfőn reggelije lisztleves, kedden kenyérleves, szerdán kávé, csütörtökön tej stb. Tudja, hogy hétfőn délben étele zöld bab, kedden árpakása, szerdán burgonya, csütörtökön sárgarépa stb. Tudja, hogy estelije hétfőn gyümölcsleves, kedden tökleves, szerdán uborka-saláta stb., természetesen hétről hétre más-más változa-

étkezszabályozó és egyéb fenálló rendeletekkel egybeveti, s ha azok az évszak és időjárási körülmények, az intézeti általános egészségi állapot és orvosi rendeletek, valamint a készlet és árviszonyoknak is megfelelnek, a táblázatot az intézeti orvos meghallgatásával helybenhagyja.

A konyhára nézve szintén különös felügyelettel tartozik, hogy itt az élelmi cikkek előírt szabály szerint készíttessenek el, úgy hogy azok a fegyenczek egészségére szolgálók és táperővel bírók legyenek, és a kiosztás is

tokban, úgy hogy a heti étlapok összekötve egész kis füzetet képeznek. Így a beteg-táp is előre van hetenkint tudatva.

Ha a konyhát tekintjük meg, p. o. hétfőn, midőn a reggeli lisztlevés, ott van alatta az is, hogy e leves liszt és tejből, vagy vajjal készítendő el, és pedig 10 főre 5 font liszt, 6 kanna tej, avagy ehelyett 1 font vaj. A jegyzetbe oda van az is téve, hogy a liszt mily számból való legyen. Ha délben húsos vastagétel van, a szakácsné előtt ott látjuk írva, hogy abba 10 emberre 8 font húst, 4 font szalonnat, vagy 3 font vajat, vagy 3 font zsiradékot tegyen, és ezt az ételt nevezik Wachsel-nak. A jegyzékben ott áll az is, hogy a lefőlözött zsiradék megtakarítandó.

Van az intézetnek egy főjegyzéke, melynek czimtabláján ez olvasható: „*Összeállítás a waldheimi fegyház fegyenczei tápjának, annak megemléstésével, hogy a táp 10—10 főre mily hozzávalókból készíttendő.*“

A betegek három osztályba lévén sorozva, a könnyebb betegek 1-ső osztályba, délben 10 főre számítva, 2 font rizs, a nehezebb betegek 2-dik osztályba, csak egy fontot kapnak, ellenben a súlyos betegek 3-dik osztályba, reggel és estve zsemlet esznek vajjal.

Midőn a konyha-étkezési napi tábla készül, mindenek előtt bevaratnak a jelentések arról, hogy rendelet szerint ki nem kap reggelit, ebédet, vagy vacsorát. Így p. o. Waldheimban jelen voltam jun. 19-én. midőn jelentetett, hogy reggelit nem kap 6, ebédet 39, vacsorát 15. beteg 14, egész táp szolgáltatandó 879 főre. *Betegek részére* 5 font 10 such nudli, 12 font $\frac{75}{100}$ r. hús, 2 font $\frac{6}{4}$ r. irósvaj délre, 5 font $\frac{40}{100}$ r. gerstli reggelire, 5 font $\frac{50}{100}$ r. borsópép estére. *Egészségesek részére* 219 font $\frac{75}{100}$ r. rizs, 70 font $\frac{32}{100}$ r. hús ebédre, 43 font $\frac{95}{100}$ r. gerstli reggelre, 70 kanna $\frac{32}{100}$ r. tej, úgy 263 kanna sör esti leveshez. Fekete kenyér 219 font $\frac{75}{100}$ r. reggel és ugyanannyi estére. Hogy ezen összeg a konyhára pontosan kiszolgáltatót, igazolja a főzőné.

Az éttáblázat és számarány szerinti mennyiség kimérése a készletből naponta és nyilvánosan történik, és szigorú ellenőrzés által gondoskodva van, hogy a fizetett szakácsnő ne csak, mint a bérleti államokban szokás, az előre bejelentett, vagy be nem jelentett ugyan, de rendszerint tudomásul vett vizsgálatrai kiküldetések alkalmával, hanem az év minden napján szakácsnői művészettel készítse el az étket, és a fegyenczek ételébe belejuttassa mindazt, mi bele tartozik, azaz savátborsát megadja az ételnek.

igazságos mértékkel történjék. Különben ha elromlott, vagy az egészségnek ártalmas élelmi czikkeket juttatna ki tápozásra, kitenné magát annak, hogy állásából azonnal elbocsájtassék. Ha pedig a hibák egyébként önvétke nélkül okoztattak, azokat észrevéve, az intézeti igazgatóság-nak tartozik bejelenteni.

Hol nem saját házi tápozás üzetik, ott csak arra ügyel, hogy a tápozáshoz kiadott czikkek, azon czélra, melyre kiadattak, fel is használtassanak.

A konyhánál a készletek jó karban tartása, az ott alkalmazott férfi vagy női összes szolgaszemélyzet, s ezek kötelességeire ő ügyel fel, s vigyáz arra is, hogy a kiadott mennyiség felhasználtassék, és a helyiségben legnagyobb tisztaság legyen, melynek ellenkezőjét ha észreveszi és a hiba lényeges, jelentéssel él az igazgatósághoz.

Havonkint ő készíti el a fogyasztási táblázatot (Consummentenlisten), *) melyben a napontai tápozottak száma,

*) Hogy ily táblázattal megismerkedjünk, közlünk egyet a waldheimi fegyházból, június hóról, 980 fejrre számítva.

T á b l á z a t

1868. június hóra leendő fogyasztásról.

250	drezdai scheffel (à 160 Zollschuk)	rozs ;
22	mázsa só ;	
2 ¹ / ₂	"	vaj (azok részére, kik felülkeresménnyel birnak) ;
10	"	lencse ;
10	mázsa	köleskása ;
10	"	bab ;
9	"	rizs (maga idején több is bevásárolható) ;
2	"	kávé (ezen ital többnyire vasárnap adatik ki) ;
5	"	Hafergrötte (jó esti levest lehet belőle készíteni) ;
		stb. stb.

Ezen fogyasztási táblázat az igazgatóság által szigoruan átvizsgálva, ha helybenhagyatik, a bevásárlást a gazdasági felügyelő eszközli, és pedig a piaci ár szem előtt tartva úgy, hogy ha valamely előszabott árért vásárlást nem tehetne és pótlásra volna szükség, azt az igazgatóságnak bejelenteni köteles.

A megrendelendő tárgyakat a szükséglet (Bedarfsbuch) című könyvébe vezeti, a kelet, árak kitétele s annak megnevezésével, hogy mily czélra lesznek azok fordítandók, s azután az ekkép vezetett könyvet autorizáltatván az igazgatóság által, erre adja ki utalványait, p. o. a gabnakereskedőhöz gabnáért, vagy molnárhoz lisztért, főzelék-árushoz

a tápozás különböző osztályzatával benfoglaltatik. Hasonlókép ő készíti el a tápozási kimutatást is, melyből a naponta kiadott élelmi cikk mennyisége tűnik ki, és ha ebben a szabály ellen (Bekostigungsregulative) több vagy kevesebb fogyasztás mutatkozik, azt az igazgatósági utasításokkal igazolja, illetőleg ezeket melléli.

Igy más anyagok, vagy leltári darabok kiadásáról, nevezetesen pedig arról is tartozik gondoskodni, hogy azok azon célra, melyre kiadattak, czélszerűen felhasznál-tassanak.

Az oly tárgyak bevételeinél, melyek leltári darabok, szintén gondos utánnézést tanusít, s az átvett tárgyat leltároztatja, mely leltár az igazgatóság által, az okból, hogy az való tételeket foglal-e magában, évenként átnézetik.

Mi a számtételt illeti, minden évben tartozik számadását benyújtani, mely a készlet elhasználását s a meglévő készletek kitüntetését foglalja magában. E számadásnak az év végén már készen, átnézve és tisztán leírva kell lennie, s a következő év elején, a ministeriumhoz leendő beszolgáltatás végett, az igazgatóságnak előterjesztendő.

S ezekből állanak a szászországi gazdaszáti felügye-lőség teendői röviden körvonalazva.

főzelékért, tej-, vaj-, tojáskofákhoz ebbeli cikkekért, és mindezen kiadott utalványokra, ha a megrendelt cikkek beérkeznek, azokat ellenjegyzi, beérkezésüket tanusítja, a követelők pedig számlájukkal a pénztárnokhoz fordulnak, ki azt rögtön kifizeti, vagy az utalványozott összeget az illetőnek helyiségére átküldi, p. o. Dietrich és Braun kereskedőknek bemutatott számláikra Lipcsébe 136 tallér és 7 garas stb.

A fogyasztási táblázatnak van egy ABC-rendben lévő mutatója is, melyből kitűnnek a fogyasztási cikkek nevei, p. o. A betű — alma, B betű — bab, borsó, burgonya, C — citrom stb.; ezt nevezik repertoriumnak, s ennek a repertoriumnak két része van: bevét s kiadási rész. P. o. beszereztetett 20 véka alma, elfogyott 19-el, maradt 1 vékányi.

Egy-egy rab étkezése Waldheimban jelenleg 3 garas és 4 pfennigbe (mintegy 10 kr.) kerül naponta, azelőtt 1866/7. évben pedig csak 2 garas 8 pfennigbe került. Évenként mindennel ellátva 25 tallért számitnak egy fegyenczre.

3.

A poroszországi gazdasági felügyelőség.

A berlini moabiti világhírű magánrendszert követő fegyházban is házilag kezeltetik a tápozás, azzal a különbséggel, hogy, az igazgatóság, előleges soumissio és a kir. rendőrségi jóváhagyás mellett, szállítókkal köt szerződést az élelmi czikkekre, úgy hogy ha netán ki nem jönne a kötésileg szállítandó mennyiséggel, a többletet ugyanazon áron és feltételek mellett tartozik a vállalkozó beszállítani, ellenben ha a kitett mennyiségre nincs egészben szükség, az elmaradt rész után kártérítési igénye nincsen a vállalkozónak. Az árlejtésileg kikötött mennyiséget sem szállíthatja egyszerre be az intézetbe, hanem részletekben, amint t. i. azt az igazgatóság a szükséglet után ítélve jönnek találja, és mely az egész kikötött összegnek $\frac{1}{4}$ részét túl nem haladhatja, ezt is 8 napra, a megrendelés utáni hétköznapon, d. e. 8—12 óra közt, szállítási költség felszámítása nélkül tartozik beszoigáltatni.

Hogy a szállító megfelelt-e kötelezettségének, azt az intézeti igazgatóság bírálja meg, mely az e célra meg nem felelő cikket visszautalhatja, és azok mint be nem szállítottak tekintendők, és 3 nap alatt más megfelelő cikkekkel pótolandók, fenhagyatván a sértett fél perjoga.

Ha mulasztást, avagy kapkodást tanusít a szállító, úgy az igazgatóság az ő költségére szerzi be a szállítani elmulasztott, vagy hiányosoknak kijelölt tárgyakat, és ezt a bérlő biztosíték-összegéből vagy egyéb javaiból azonnal megtéríttetheti.

Ellenőrzési mérlegül csak is az intézeti mérlegek szolgálnak, és minden beszoigáltatás után, a pénztár számlára fizet, a bélyeg és egyéb ezzel járó költségek a szállítót terhelvén. *)

*) A moabiti fegyháznál, egyformaság kedvéért, kész nyomtatott számlák vannak, következő rovatokkal:

A szállító elhalásával, örökösire megy a kötelezettség, és halálózása után 4 hétre az igazgatóság el is állhat a szerződéstől, anélkül, hogy a szerződési jog követelője ellene kárpótlással léphetne fel, mely eljárás akkor is követhető, ha a szállító csődbe esik. Mindezek biztosítására a cautio szolgál, mely a szerződés megkötésekor készpénz, vagy állampapírokban, az intézeti pénztárnál tétetik le, hogy azt kártérítés esetén a kárpótlásra fordítani lehessen, a hiányt a szállító, vagy ennek vagyonából az igazgatóság tartozván kiegészíteni.

A fogyasztási szükséglet mindenkor hirlapilag tétetik közé.

Itt is a gazdászati felügyelő készíti el az étlapot, mely mindazon tárgyakat, melyek a tápozáshoz naponta kiszolgáltatnak, magában foglalja font és lat, vagy érték és egyéb mérték szerint kiszámítva, és pedig külön a betegek, külön az egészségesek számára, úgy hogy a napi kiadást könnyen világlatban lehet tartani, és ezen étlapot a gazdászati felügyelő írja alá, s aszerint szolgáltatja ki a cikkeket, melyeket az átvevő főzöné nyugtat. *)

S z á m l a a moabiti kir. fegyház részére.

Kelet	Tárgy	Érték
1868	—	Egyenkint Összesen
Jun. 10.		

Az ezen számlában foglaltak valódiságát elismeri és a tallér garas pfennig kifizetését meghagyja az igazgatóság.

A fent kitett tallér garas pfennignek a moabiti fegyintézet pénztára általi kifizetését nyugtatja Moabiti 1868. július 10. N. N. kereskedő.

*) 1868. jun. 23-án 526 főre következőkép találtuk az étlapot:

É t l a p

a berlini kir. fegyház részére, jun. 23. 1868.

Létszám	526
Szaporodás 22-ről	1
Összeg	527
Fogyás 23-ról	1
Maradvány	526

Ebből 445 egyes zárdában, 52 souterrain, és 29 a fiók-intézetben. Összeg 526; ebből ismét 46 beteg, 480 egészséges; így az egészségesek

A kenyér-részletek kiadását is nyugtatja állomásonkint vagy osztályonkint, és e czélból nyomatott példányok vannak készen, melyek kitöltve a számadás mellékleteit képezik. *)

tápja 480 adag, a betegek tápja 46 adag; és pedig egészségesek részére reggelire árpakasa, délre borsó, estére sörleves; betegek részére reggel risleves, délben zöldség, este dara stb.

A komiszkenyér adagja egészséges fegyencz részére $37\frac{1}{2}$ lat, lezárolté 56 lat, délelőtt beszállítotté 28 lat, délután beszállítotté 21 lat, áthelyezendőé 21 lat, nehéz munkásnak pótlékkép 15 lat.

A fehér kenyér adagja egészségesé 28 lat, betegé 28 lat, nehéz munkás pótléka 15 lat.

Buzakenyér adagja betegnek $\frac{1}{2}$ adagban 15 lat, vagy ennek fele $7\frac{1}{2}$ lat.

Sóból egyaránt 4 lat fejenkint és naponta mind beteg, mind egészséges fegyenc részére.

Sör, ünnepeken $\frac{1}{2}$ quart, és nehéz munkásoknak naponta ugyanannyi.

Hús, mint pótlék, nagy ünnepnapokon, p. o. husvét, pünkösöd, karácson, fejedelem születésnapja stb., fejenkint 15 lat, előtte való napokon szereztetik be, adagokra metszetik, és az ünnep napján a főző kazánba adagonkint olvastatik be.

*) A kenyérré különös nagy gond fordittatik Poroszhonban. Igy Spandauban nem csak arra ügyelnek, hogy az egészséges fegyencz kikapja egy font kenyérét, a munkás ehez pótléku nyerjen 12 latot, hanem hogy a bérlő az $1\frac{1}{2}$ garast ($7\frac{1}{2}$ kr.) a font kenyérért kiadomelve, jó és egészséges kenyeret is kapjon, mely nem kíván a gyomor szerveiben áldozatot. Itt a kiosztás nagy, fehér, ovalis ruhás-kosarakban történik, ahány állomásra van osztva a fegyház, annyi kisebb és nagyobb kosár van készen, mindegyik az állomás bélyegével ellátva „I. V. X.” stb. 1868. jun. 26-án 63 ily kosarat láttunk kenyérral töltve, mely mintegy 900 fontra menő, szelő-késgéppel csinosan elmetélt és mérleggel kimért kenyér-részletet tartalmazott. Ezen pontos kimérésnél eszünkbe jó M. G. Ferrus ettől egészen eltérő nézete, ki is a kenyér-evésben délben nem korlátozná a fegyenczeket, kiki annyit ehetne, mennyit megbir, mert orvosilag véve a dolgot, a kimért adagok némelyeknél nem elégségesek, másoknak pedig feleslegesek, úgy hogy elhanyagják, vagy elcsérelgetik azokat.

A bádeni nagyhercegség fegyházaiban naponta és fejenkint $1\frac{1}{2}$ font kenyér osztatik ki a fegyencznek. Az erős testű és nehéz munkával foglalkozók azon kívül, az igazgatóságnak engedelmeivel, saját felülkeresményükből, még fél font pótlékot nyerhetnek ezen mennyiséghez. A kenyértáp az, mely most is soumissio útján eszközöltetik ezen országban, melynek azonban szintén házi kezelés alá való bocsájtása kilátásba van már helyezve. Itt a kenyér fele része buza, $\frac{1}{4}$ része rozs, $\frac{1}{4}$ része pedig árpalisztból áll. A fő figyelem az átszolgáltatáskor oda terjed ki, hogy a kenyér-részletek legalább 24 óra előtt kisült, jól kidagasztott, egészséges s izletesek legyenek, különben visszautasíthatók, sőt nagyobb visszaélések üzésénél a rendőri hatóságnak is átszolgáltató-

A gazdaszáti felügyelő naponta már jókor reggel kapja a kimutatást, hogy a létszám mennyi, hány egészséges és hány beteg tápról kell gondoskodnia, és e kimutatást mindig az intézeti orvos jegyzi ellen.

Ha elbocsátás, halál, vagy szökés által kevesednék a létszám, a kimért ételek nem vétetnek vissza, hanem más alkalommal annyival kevesebb adatik ki.

Minden étlap az igazgató által láttamoztatik, és havonként felülvizsgálat alá vétetik; e tabellákból tűnik ki azután a valódi havi fogyasztás az év minden időszakára.

Akik felülkeresményeikből jobb tápozást rendelnek, azokra nézve külön könyv vezetetik, melyben neveik, s a részükre naponta kiszolgáltattott táp értéke jegyeztetik be, s ez havonként összeadatik.

tandók, ismétlés eseteiben az is jogában állván az igazgatóságnak, hogy a szállítóra 25 forintnyi bírságot szabjon.

Füßsolin a kenyeret is házilag jávalja készítettetni, mert a szállítók azt rendszerint olcsóbb és táphiányos lisztből állítják ki, s gyakran kártekonny póanyagokkal is, mint p. o. abrakborsó, disznóbab-örledék stb. vegyíteni szokták a kovászt; sőt sok bérlő, hogy a kenyerek nagyobbak és szebbeknek látszassanak, timsót és hamuzsirt, vagy ha sulyra van szükség, a dagasztékba fakérget és csontlisztet sem átal belékeverni. Miután pedig az eféle furfangos keverékek nem azonnal, hanem csak az idők folyamában hatnak az élet és test épségére kártekonnyan, nem csoda, ha azok nem rögtön és nem is mindig fedezhetők föl.

Hogy pedig a házikenyér-sütés az államra nézve még pénzügyi tekintetben is nyereséggel van összekötve, azt eléggé igazolja a freiburgi fegyház, ugy az illenauai és pfortsheimi gyógy- és ápolóintézetek.

Ha a különböző országokat vesszük, a fegyenc kenyere sem minőség, sem mennyiségre nézve nem egyforma, és zsinormértékül csaknem mindenütt a falun lakó legegyszerűbb földnép kenyérminősége szolgál. Így Észak-Németországban fekete rozskenyeret kap a fegyenc, a badeni nagyhercegségben pedig félig fekete kenyeret, ellenben Anglia és Franciaországban a fegyenc szép fehér buzakenyérben részesül.

A buzakenyér jóval is táplálóbb, mint a rozs-, árpa- vagy zabkenyér, mert több éltető anyaggal (Stickstoff) bír. S itt nem hagyhatjuk említés nélkül azon hibás nézetet sem, hogy a kenyeret helyes és czélszerű volna burgonyával pótolni, mert a burgonya aránytalanul csekély tápképességgel bír, ugyanis 3 sulyrész rozs egyenlő 20 sulyrész burgonyával, s így csak sajnálatos, midőn a fegyintézeti étkezési táblázatokban a burgonya viszi a főszerepet. Annál inkább ajánlható azonban a kenyeret hüvelyes veteményekkel keverni, például borsóval, főleg mikor a buza drága, a borsó pedig olcsó, mert tápképességre 3 sulyrész borsó egyenlő 5 sulyrész rozsszal, ami csekély differentia!

Minden évnegyedben a bevétel és kiadásról kimutattással tartozik a felügyelőség, és pedig úgy, hogy az havonkénti fokozatban legyen előtűntetve, p. o.

I. Évnegyed.

Január.

Február.

Márczius.

Összeg: bevétel 2047.15.

kiadás 6965.25.

A kiadást illetőleg, tartozik mindenkor kimutatni, hogy mily összeg fordítottott egyik vagy másik alapra.

Ha a hivatalnokok is részeltethetők az intézet által megrendelt élelmi czikkekből, ezek részére külön számla s tőlük külön nyugta veendő. A számla a hó végén rendszeren kiállittatik, és zárlatul az összeg után e sorok teendők:

Megrendelő havi fizetése — ft — kr.

Levonva a számla-összeget — ft — kr.

marad fizetendő . . . — ft — kr.

A berlini fegyház-igazgatóság 1868

Pénztárnok.

Felügyelő.

Ami a gazdasági állását illeti a felügyelőnek, ez rangra az igazgató alatt áll, és ennek rendeleteit, habár a szabály arról nem szólna is, teljesíteni tartozik, a szabályellenes eljárás ellen a többségnél keresvén orvoslát.

Hitelbe, kölcsönre a szállítóktól, különbeni ügyészi eljárás terhe mellett, semmiféle cikket sem szabad átvennie. Erkölcsi kötelessége jó példával előlmenni, lelkiismeretes kezelést vezetni, a gyanúsításokat meg nem tűrni stb.

Az élelmi cikket akár szabad kézből, akár vállalkozóktól szerezte legyen be, ezek czélszerű elhelyezéséről gondoskodik és mindenről számot ad. A kulcsok nála állanak. A bevételezés és kiadás eseteiben személyesen jár el,

avagy ha betegség által lenne akadályozva, köteles ezt az igazgatóságnak kellő időben, egy a maga személyét helyettesítő nevével együtt bejelenteni.

Poroszhon egyéb feygházaiban is, a beszerzést illetőleg, az részint szabad kézből, részint vállalkozók általi soumissióval történvén, az év végén mindig ellenőriztetik, hogy mily készlet maradt, s a *plus* vagy *minus* így kitünvén, a hiányért a gazdaszáti felügyelő felelősségre vonatik, ellenben a többletre igényt nem tarthat, az elromlott tárgyakért pedig, azok kiadásával, kártérítéssel tartozik.

Mi az étkezést illeti, ezen esetben az étkező helyen is kötelessége megjelenni a gazdaszáti felügyelőnek, hogy minden feygyencz megkapja a maga mértékét, és ha erészen panaszok terjesztetnek eléje, azokat meghallgatván, közelebb tudja ki, valljon alaposak-e azok vagy sem, és ha igen, úgy az igazgatósághoz tegye meg jelentését a hibázó ellen. *)

*) A moabiti feygházban $5\frac{1}{2}$ órákor lévén a felkelés, tisztogatás után a $\frac{3}{4}$ quart leves és $\frac{1}{2}$ font kenyérből álló reggeli, 11 órákor pedig friss víz osztatik ki. Délben 12 órákor van az ebéd, mely egy quart vastag-ételből és $\frac{1}{2}$ font kenyérből áll. A nehéz munkások 3 órákor ebédpótlékot is kapnak, 4 órákor pedig minden feygyencz friss vizet ihatik, este kapja a $\frac{3}{4}$ quart levesét, és 7 lat kenyérét. Minden étkezést harangszóval jeleznek. Reggelizés és estelizésnél $\frac{1}{2}$ órai, ebédnél 1 órai szünidő engedtetik. A szünidő beszüntetését ismét harangszó adja tudtul.

Nem mulaszthatom el ide vonatkozólag leírni a waldheimi feygház étkező termeit, s az igazgatóság által a gazdaszáti felügyelőség ellenében gyakorolt invigilizozást sem. Ezen feygház, mely egykor lovagvár volt, oly tágas, hogy étkező külön termeket lehetett benne alakítani. Ezek földszint 2 teremből állanak, egyikben 260, ugyanis jobbról 121, balról 139, másikkban pedig 301, egyanis jobbról 150, balról 151 foglalhat helyet a hosszukás, s az ablakoktól a terem félközepéig húzódo, 12—14 személyre való asztaloknál, melyeken a déli 12 órai harangozáskor, edények, kimérő kanalak, fél és egész adagra só, kenyér stb. felrakvák. A feygyenczek az étkező termék előtti konyhákban megmosakodván, asztalaikhoz lépnek, és padjaikon helyt foglalva, a felügyelők revisiót tartanak, hogy nincs-e hiány, melyet az asztal fejei (jobb viseletű rabok) jelentenek be. Számbavétel után a két terem közti ajtó küszöbére áll egy rab, és fenszóval imádkozik, melyet a két teremben a többi feygyencz felállva hallgat végig. Erre jó az ételkiosztás, egész adag annak, aki dolgoz, fél adag a feygyelni bűnösnek. — Ily ebédelések alkalmával az igazgató szemlét tart, és tudakolódik a gazdaszáti felügyelőség ellen netán felmerült panaszok iránt is.

4.

A bérleti tápozás országos fegyházainkban.

Megismertetvén az olvasót a szász- és poroszországi házi tápozás módjával, nem mulaszthatjuk el, összehasonlítás szempontjából, a magyar bérleti tápozás rajzát is adni.

Hazánkban a bérleti tápozás vagy általános bérletből ered, vagy egyedül s kizárólag a tápozásra vonatkozik. Az általános bérletet országos fegyházainknál látjuk divatozni, és ez abból áll, hogy a bérlő nem csak az összes egészséges és beteg fegyenczeknek étel s itallal való ellátását bírli ki, de magára vállalja:

- a) az őrség ruházata s a szolgálati személyzet javadalmait is;
- b) a fegyházi templom számára való olaj, viasz- és gyertya-szolgáltatmányt;
- c) valamennyi egészséges és beteg fegyencz ruházata és fehérneműinek kiállítását;
- d) a fegyház minden belső térfogatának fűtése és világítását;
- e) a fegyencz munkáltatását; s végre
- f) a minden néven nevezendő tisztogatási, javítási költségeket is. *)

*) Az illovai orsz. fegyházat D. K. birja általán bérletben, $27^{35}/_{100}$ krért, melyet az állam a fegyenczek után fejenkint és naponta fizet részére. Ezen bérletről írja T. M. „Egyéni nézet“ című röpiratában, hogy a bérlő a fegyencz-munkaerőt, melyet az államtól 3—5 krért vált meg, 20 krért adja el másoknak, és a fegyenczek erejét, magán érdekeinek nyereszkesedési forrásául tekintve, mennyire csak lehet kizsákmányolja. 1864-dik évben e fegyházban naponta egy fegyencz 53 krba, egy egész éven át 193 ft 45 krba került; ebből élelem, felső ruházat és felügyeletre esett naponta 38 kr., egy évre 198 ft 70 kr.; világításra, fűtésre és fehérruhávali ellátásra esett 15 kr. naponta, és egy évre 54 ft 75 kr. Ellenben 1865-dik évben szerződés szerint naponta és fejenkint $27^{35}/_{100}$ kr., egyéb költségekkel 37 krba, és így egész évre 135 ft 5 krba került egy fegyencz. — A váci fegyházat L. L. birja általán bérben, kinek minden fegyenc után 30 krt fizet az állam, míg

Mi a tápozást külön illeti, az ily általános bérletnél csak arra van figyelem (a szerződésben), hogy az étel és kenyér ugy az egészséges, mint beteg fegyencek számára, jó és izletesen készítettessék el. Hogy a szállító ezen kettős szükségletből oly készlettel birjon, miszerint azzal könnyen ki lehessen az új beszerzés idejéig jönnie, amidőn is minden helyen friss árúk kaphatók. E célból a szállítónak a nélkülözhető fegyintézeti helyiségek használati joggal engedtetnek által, avagy ezek hiányában utasittatnak olyanokat a fegyház közelében kibérelni. Az ellenörködést, hogy a készletek mind mennyiség, mind minémüségre nézve megfeleljenek a kívánalomnak, közvetlenül a fegyházi igazgatóság, közvetve pedig a kormány biztosai eszközlik. A tapasztalt hiányokról jegyzőkönyvek vétetnek fel, s azok oly hozzáadással adatnak tudtul a szállítónak, hogy a kimutatott hiányokat, záros határidőn belől, 50 — 100 ft bírság terhe mellett helyreállítsák.

A bérlők lévén arra is hivatva, hogy a fegyenczeknek munkájokból feles pénzükhöz jó minémüségű, s a házi szokással nem ellenkező mennyiségben, élvezetes élelmi czikkeket szolgáltatassanak ki, ezt az igazgatóság tudtával s a házi rendszabályok szerint tehetik. *)

ő a fegyenc munkarejéért nyári hónapokban $7\frac{1}{2}$ krt, téli hónapokban pedig $4\frac{1}{2}$ krt fizet vissza a fegyalap részére. Ezen fegyház-bérlet összege meghaladja a 60.000 ftot. — A *munkácsi fegyházat* G. Zs. vette általán bérbe, oly feltétellel, hogy az állam neki, az intézet ellátásáért, minden beszolgáltatott fegyenc után fejenként és naponta 28 krt fizet, ellenben ő az egyes fegyenc napi munkarejéért 5 krt fizet vissza az államnak. — A *szamosújvári orsz. fegyházat* is izraeliták bérlik, névszerint L. S. és G. R. örökösei, kik $26\frac{1}{2}$ krt kapnak fejenként és naponta az állam pénztárából. A *nagy-enyedi női orsz. fegyház* szintén $25\frac{1}{2}$ krral van általán bérletben stb. A *leopoldvári orsz. fegyház* bérletéről írtunk „Sürgöny“ 1866. 128. 129. 130. számokban.

*) A fölös pénzükhöz étköz fegyenczeknek rajzát így adja Munkács, Szamosújvár és Illováról a m. kir. igazságügyministeri hiv. jelentés: A munkácsi fegyintezetben, a jelen étlapok mellett, a fegyenczek keresményüknek legalább is negyed részét torkoskodásra fordítják, a bevásárlás valódi korsmálással fajul, amit a fegyencnek elkölteni lehet, mind elkölti. 1866-dik évben összes munkadíjuk 6007 ft 37 kr. volt, melyből élelmi szerekért a bérlő visszakapott 3902 ft 85 krt. Élelmjavításra a fegyenczek, főleg ünnepnap. 50 krt is kiadnak fejenként

Azon ételek és italok, melyek járványos betegségek elhárítása, vagy legalább mérséklése tekintetéből szerzendők be, mindenkor külön rectificáltatnak a bérlőknek.

Mi a fizetést illeti, a bérlők számláit az igazgatóság láttatja, erre előlegezések adatnak az adóhivatalnál, a létező különbségek pedig a számadó hivatal által egyenlítettnek ki.

Egy 600 fegyenczet befogadó intézetnél a bérlő

keresményeikből. És talán jól néznek ki? Belépve az intézetbe, feltűnik halvány, sárga arcszínük. Itt a betegségeknek legszomorubb oka jelenleg is a táplálás minőségi hiánya, mert a bérlő ki nem játszhatna a mennyiséget, kizárólag oly növényi anyagokat nyújt a naponta 10 órai munkát végző fegyencnek, melyek a test erejének fentartására s a nedvek pótlására nem szolgálhatnak. Szamosujvárott is oly hiányos a táp, hogy a fegyenczek keresményüknek felét, sőt többet is elköltenek jobb élelmezésükre. Itt a bérlő hetenkint 3-szor ígért hust adni, és pedig egy-egy fejre 8 latot számítva, de azt nyers állapotban mérven fel, mi aztan ha megfőzetik, súly tekintetében felére apad le, s így semmi nyereség az ígért teljesítésében. A kenyér adagja is $\frac{1}{4}$ -del kevesebb, mint Munkácsen. A bérlő pedig valóságos élelmi vásárokat űz itt czikkével, felhalmozza sajtját, turóját, almáját stb., és séta idejékor ugy árusítja el a fegyenczeknek, kik zavart és kiabálást okoznak ily étkezési rohamnál. Az illovai orsz. fegyházban, mint írja a hiv. jelentés, mételeykint volt felállítva a cantin a fegyenczek főlkeresménye s a bérlő által még ezenfelül munkaserkentésül adott jutalom-díjak elköltésére. A cantinban pálinkát, boroviczkát, rumot, minden szabály nélkül, bármely időben vehettek, míg ezen vásárlás most be nem tiltatott, illetőleg oda szabályoztatott, hogy a fegyenczek az általuk kívántakat felírtni, bejelenteni s a kulcsos tizedessel hozatni tartoznak.

Szászországban e tekintetben a szabály az, hogy amely fegyencz magaviselete által kiérdemelte azon engedélyt, hogy fölös keresményéből jobb tápozást vehet, az általa kívánt czikket bejelenteti kis jegyen az igazgatóhoz, annak jóváhagyásával azután a táp bizonyos mértékben megküldetik, s a számla maga benaplóztatik.

A genfi fegyházban arra törekcszenek, hogy a fegyencz keresményének felét haza vihesse kiszabadulásakor. A baltimori fegyházban eleinte megengedetett, hogy a fegyencz fölülkeresményével szabadon rendelkezessék, de látva az igazgatóság azt, hogy az önkényére hagyott fegyencz eleszi és iszsa keresményét, behozatott azon szabály, hogy a fegyencz csak kiszabadulásakor rendelkezessék fölülkeresményével.

Beaumont nem helyesli, hogy némely állam a fegyencz összes munkadíját felveszi, és csak annyit enged kézhez, mennyi a fegyencznek szülőföldérei visszatázására szükséges, mert az államnak bár jogában áll magát kártalanítani, s némely rab kiszabadulván, keresményét beissza, de ez mind csekély érv az ellen, hogy munkadíjjal kell emelni a munkaöszönt és munkaerőt, s hogy az ily megtakarगतott összegből addig éldegélhet a kiszabadult fegyencz, míg munkát és foglalkozást nyerve, ez által keresményét újból biztositnia sikerül.

cautiója 5000 ft szokott lenni, mely rendszerint állam-papírokban, ezeknek folyó árát számítva tétetik le, és a bérlő kötelessége pontos teljesítéséért nemcsak a cautióval, de minden ingó és ingatlan vagyonával is felelős.

A bérletet a bérlő személyesen vezetni, vagy maga helyett ügyvezetőt kinevezni tartozik, szabadságában állván azonban mind neki, mind helyettesének, hogy a kifogásolt élelmi szerekre vonatkozólag felfolyamodással élhessenek.

Az egészséges fegyenczek főtt eledelt naponta csak egyszer 11 órakor kapnak, úgy minden vasárnap és csütörtökön huslevest tészta vagy árpadarával, 4 lat hust főtt állapotban, s ehez savanyu káposztát vagy burgonyát vastag ételül. Hétfőn, pénteken és szombaton rántáslevest kenyér-koczkával és különféle vastag ételt, szerdán pedig egy héten zsirral, a másik héten szilvaízzel (Lictarium) 16 latos gombóczt, és naponta 1½ fontos rozskenyeret. *)

*) Egy illovai volt fegyencz igen piquantul így írja le e fegyház bérleti konyháját: A bérlő itt a konyhára oly példányát fogadja a főzónéknek, ki utasításához híven, a legnagyobb lelkiismeretességgel gondoskodik arról, hogy a fegyenczek ételébe ne jusson az előirt zsir. A sütőházban is oly péket tart, ki arra törekszik, hogy ki ne süljön a fegyencz kenyere, mert a sületlen kenyérből kevesebb kell avégre, hogy megüsse az előirt mértéket, már pedig ha fontonkint csak 2 latra számítjuk is az így elvont kenyeret, legalább 50 fontra megy az naponta 8 mázsányi szükségletnél.

A volt fegyencz ír ó azt is megjegyzi, hogy ha a házi kezelés kivihető nem volna, a bérletnek csak is a nyers élelmi czikkek beszerzésére és szállítására kellene szorítkozni, s a nyers élelmi czikkeknek az éttáblázat és számarány szerinti mennyiségeit a készletből naponta a fegyenczek által kellene kiméretni, az ételeket általuk főzetni, s a kenyereket velük süttetni, így főlöslegessé válna a bérlő által fizetett s külön utasítással ellátott szakács és pék. Ajánlatba hozza azt is, hogy a konyhában szükségelt fegyenczek fele, minden 14 napban másokkal váltatnék fel, úgy hogy egy fegyencz csak egy hóig szakácskodhassék egyfolytában, mely változtatást az elkövetni szokott visszaélések eltávolítása követeli. Javasolja azt is, hogy amely fegyencz valamely étel-nemet természeti ellenszenvnél fogva nem élvezhet, az arról kellő időben előre lemondhatván, számithasson arra, hogy az általa nem élvezett ételrészlet ára annak idejében keresetéből sem fog levonatni, s evégre szükségesnek tartja az étlapot egy héttel előre megismertetni minden intézeti lakóval, mi által annak is eleje vétetnék, hogy a fegyenczek

A betegek háromszor kapnak főtt ételt, u. m. reggel zsemle-koczkával rántáslevest, délben 11 órakor húslevest tészta, árpadara, vagy árpakásával. Az $\frac{1}{3}$ -sok aszalt szilva, tejes, vagy tej nélküli, vagy tésztás, — a $\frac{1}{2}$ és egész adagosok pedig szintén húsleves, hús és különféle vastagétel, — az $\frac{1}{3}$ -sok pedig olykor-olykor egy kis borjubecsinált, vagy sült peccsenyében is részesülnek, nem különben a betegek, az orvos rendelvénye alapján, naponta bort, sört, vagy pálinkát is élveznek. Délután 4—5 óra tájban pedig az $\frac{1}{4}$ -sek tisztán, az $\frac{1}{3}$ -sok zsemle-koczkás húslevest, a $\frac{1}{2}$ és egész adagosok pedig mindenkor vastag ételt, mindennap és általában fehér buzakenyeret, rendkívülieg pedig zsemlet is kapnak. *)

félre nem öntögetnék az általuk nem élvezhető ételt, avagy azt telhetetlen falánk tarsiainak kénytelenitessenek átengedni, kik így tele eszik magukat, attól pedig betegségbe esvén, az államnak új költségeket okoznak. Ezen intézkedés szerint az állam csak azon czikkért fizetne, amit és amennyit a valódi szükség követel. (Egyéni nézetek a börtönügy körüli teendőkre nézve.)

A nagy-enyedi női fegyházban levő konyházás is rosznak iratik le, de a nyereség az, hogy a bérli fegyencznökkel tartozván ott főzetni, azok biztosítják magukat, hogy az élelmi pótlékokból a szükségesé s, zsir stb. el ne vonassék, és minden étel kellő jóssággal készüljön.

*) Az egészségügyi viszonyok fegyházainkban éppen nem kedvezők, részint mert oly osztályok kerülnek többnyire oda, melyek a táplálkozás hiányossága s rendetlen életmódjuknál fogva a betegség magvát már magukkal viszik, részint mert hiányzik a szabadlevegő, változik az éghajlat, nem megfelelő munkával foglalkoztatnak a fegyenczek, s aztán bánat, gond és lelkiismeret is mardossa őket, miért szükséges minden intézetben a táplálást nemcsak az egészségesek, de különösen a betegek állapotával is összhangzásba hozni. Legtöbb betegséget a börtört okoz, így Munkácsón 1867-ben 789 fegyencz között 255 volt hetenkint 2-szeri börtört itélve, és kiűtött a scorbut, a görvél. Előtte 1866. évben, 884 főnyi létszám mellett, 19,992 betegségi nap volt felvéve. S itt nem hallgathatjuk el a m.-nostrai női fegyház intézet kezelőit, a gráci szent Pálról nevezett ker. szeretet leányai intézkedését sem megemlíteni, kik a törvényszéki megrendelt börtört nem fogyanatosítják, mert elvük szerint a házi munkás fegyencnök erejük és egészségük fentartása kívánja, hogy ebéd és vacsorával elláttassanak, ily elfoglalt rabnő irányában börtört rendelni, kivévén a fegyelmi eseteket, ellenkezik az emberi érzéssel. Náluk az étlap így áll. Vasárnap: rizsleves, 4 lat főtt hús, saláta s burgonyával; hétfőn: májleves s fehérrepa; kedden: rántottleves s 3 gombóc szalonna kövérel; szerdán: daraleves savanyu burgonyával; csütörtökön: leves s káposzta; péntek, mint kedd; szombaton: kása, vagy más, és pedig úgy a leves, mint a vastagétel külön

Az általános bérletek ellen és mellett folytak s foly-
nak jelenleg is küzdelmek, de többnyire fizetett tollal
voltak azon nézetek előállítva, melyek az általános bérlet
mellett irattak, s ezen bérletmód melletti érvek röviden
egybefoglalva nem egyebekből állanak, mint hogy a bérlő
a fegyencet fehérneművel, ágyruhával, és időnkint felső-
ruhával látja el, azokat jó állapotban conserválja, ujjakkal
pótolja, szobáikat télen melegen tartja, őket étlap szerint
étkezteti, túlkeresményük felét velők külön élvezteti, más
felét pedig kamatozólag tőkésíti, a beteg fegyenczet leg-
gondosabb ápolásban részesíteti, a némi képességgel bíró-
kat pedig írás, olvasás, számolásra, mesterségre stb. ok-
tattatja, végre hogy nem lehetvén hazánkban jövedelmező
fogházi munkát előállítani, a tápbérletből eredő nyere-
ménynyel lehet csak és kell a munkáltatással járó veszte-
séget fedezni. Ily és hasonló frázisok azok, melyek az
általános bérletet vívmánynak irták és írják le, s bajnokai
fenhangon úgy hirdetik, bár azt tapasztalatokban dús
századunkban már igen kevés ember hiszi, hogy e rend-
szerrel az anyagi és szellemi érdekek tökéletesen kielé-
gitve vannak.

Mi azonban ezen eljárásban csak köteleességszerű

egy-egy személyre nagy messzelylyel kimérve. — Egy-egy fegyencő
tartása itt az államnak 41 $\frac{1}{2}$ krba kerül, melyért az teljes ellátás s ru-
házatot nyer. *Orvosi szempontból* a bőjtöléssel a gyomor belső műkö-
désében gyengülvén el, s ezen állapot az emberi erő fogyásával járván,
ily módon senyveztetni és erejéből kivetkeztetni a testet nem szabad, és
csak is fegyelmi szempontból, kivételesen helyes és czélszerű bőjtőt
használni, midőn t. i. a dühödő, vétkes kicsapongó, gonosz indulatu ér-
zéseit kell elenyésztetni, mert a börtönben nincs restauratio, az étkezés
csak is annyiból áll, mennyi az élet, egészség és munkaerő fentartására
okvetlenül szükséges, így ennek elvonásával a fegyenczre mintegy akarva
bajok és betegségek haríttatnak.

A *Wiener Kirchen-Zeitung* szerint a fegyházi orvosoktól is sok
függ az egészségügyi viszonyok kedvezővé tételére, mert általános bérlet
mellett ezek is a bérlő zsebében vannak, és ha ezen megvesztegetett
szakértők a fegyenczek panaszait a sovány és rossz táp felett elhallgat-
ják, megsokasul a görvélyesek és tuberculosusok száma, s ez által nagy
gyógyítari kiadások okoztatnak a kormánynak, míg kellő örködés mellett
e költségek, melyek 2—3000 ftot tesznek ki egy-egy fegyháznál, leg-
alább felében megtakaríthatók lennének.

cselekvényeket látunk, melyeket bármily rendszer mellett is a bérlőktől megkövetelni az államnak nemcsak joga, de szoros kötelességében is áll.

Fontosabb ellenvetés az, hogy míg orsz. fegyházaink házilag kezeltettek, a költségek évenként 550,000 frton fölül rugtak, ellenben az általános bérletrendszer folytán, már az 1864-diki közigazgatási évre előirányzott 559,589 forintból, a bíróság megítélt 49,751 ft 95½ kr. behajlandó élelmezési költségen kívül, 124,606 ft 66½ kr. takarítottatott meg, és 1865. évben a költségvetésbe 59,569 fttal kevesebb vétetvén fel, még ebből is 61,022 forint 98½ kr. fölösleg maradt fenn, 1866. évben pedig az előbbi évhez képest újra 14,007 fttal kevesebb vétetett fel e költségvetésbe, mégis ismét 96,992 ft, tehát nem teljes 3 év alatt, az előbbi házi kezelés költségeihez mérve, több mint 356,000 forint lett meggazdálkodva az állam részére *) stb.

Azonban ezen eredmény is onnan van, hogy eddig fegyintézetekben nagyrészt haszonleső, tapasztalatlan és kellő utasítással el nem látott tisztviselők voltak alkalmazva, ilyenekre pedig semmit előnnyel, annál inkább a házi kezelést bízni nem lehetett; de hol szakértő, becsületes, szorgalmas s kellő utasítással ellátott tisztviselőkről lehet szó, ott bátran elmondhatjuk, hogy a házi kezelés maga a tápozásra vonatkozólag is előnyösebb az általános bérleti rendszernél **); mert e gazdálkodási mód sem ki-

*) Lásd „Magyarország“ 229. sz. 1867-dik évről.

**) A lipótvári orsz. fegyház volt igazgatója F. J. ily tervet küldött munkánkhoz: Lipótvárott egyremásra 1000 fegyenczet lehet számítani napi létszámnak. Ebből 10%, tehát 100 ember jó a kórodára. A 900 egészséges részére esik 324,000 ebéd s kenyértáp, melyet 6—7 krval egyremásra ki lehetne állítani, így kerülne a táp 19,440 ftba. A betegek részére szükséges volna: 70 mázsa kenyér, 30 akó tej, 10 mázsa dara, 10 mázsa rizs, 80 akó bor, 50 mázsa hús, 40 font köménymag, 10 mázsa szilva, 10 mázsa finom liszt, 10 mázsa főzőliszt, 2 mázsa bab, 6 mázsa zsír, 4800 darab tojás, 20 mázsa burgonya, 12 akó eczet, 7 mázsa só, 2 mázsa borsó, 10 mázsa daraliszt, 50 font cukor, 10 m. zöldség, 2 m. hagyma, 20 font füstölő, és ez kerülne 4400 ftba. A kenyér pedig 22,680 ftba, így az összes évi kiadás lenne 46,520 ft.

elégítő tápot, sem munkáltatást, sem tanítást stb. nem eszközölhet úgy, hogy valaha az államra az hasznos legyen, s amellettetemesen neveli a fegyintézetekbeni zavart, lazítja a fegyelmet és erkölcsiséget, akadályozza a felügyeletet, és általa a fegyenczek irányában érvényesítendő sokoldalu anyagi és szellemi czélok is nemcsak nehezítve, de tökéletesen annihilálva vannak, mint azt munkánk további folyamában, külön rovatok alatt, terjedelmesebben fogjuk igazolni.

5.

A tápozás megyei és városi börtöneinkben.

A megyék és városok szintén bérletileg tápoztatják fegyenczeiket, azzal a különbséggel, hogy itt a bérletek nem mindenütt általánosak, s a volt kir. helytartótanácsnak 1866. apr. 12-ről 19,111. sz. a. kelt intézménye, melylyel véleményes jelentést kért a megyék és városoktól az iránt, hogy rabtartási költség czimen, az élelmezési kiadásokon felül, a ruha, gyógyszer, tűzifa, világítási anyagok és egyéb szükségletek beszerzése által okozott költségeket nem lehetne-e egyetemlegesen bérbe adni, épen nem talált a municipiumokban meleg pártfogolás s osztatlan viszhangra.

A bérlőkkel, kik itt is mint orsz. fegyházainknál majd mind izraeliták *), a szerződések rendszerint úgy a

*) A tápozást és munkáltatást Pest, Sopron, Arad, Ugocsa és Torna megyékben Lindenbaum Lövy bérlette fel; Krassó megyében Wolf József; Kővár vidékén Salamon Ábrahám; Abauj, Bács, Bihar, Heves, Mármaros, Somogy és Torontál megyék, valamint a Jászkun kerületekben Hartstein József; Baranya, Győr és Hont megyében Herrmann Lipót; Kraszna megyében Berger Herrmann; Sopron megyében Löventhal Izrael; Sáros megyében Stern Jakab; Borsod megyében Sugár Dávid stb.

F. J. a lipótvári orsz. fegyintézet volt igazgatója, memorandumában nem tartja helyeselhetőnek azon eljárást, hogy a fegyintézetek-

vizsgálat alatti és elítelt, mint az egészséges és beteg raboknak meleg étellel és kenyérrel való ellátására köttetnek, és ezen táp többnyire egy-egy meleg ételből áll, mely oly módon adatik ki általuk, hogy minden fegyencznek fejenként és naponta egy meszely leves, vagy ugyanannyi főzelék, vagy a leves helyett és nélküle egy és félmeszely főzelék jusson. *)

Az étkek, melyek naponta kiszolgáltattak, s az alkatrészek, melyekből azoknak állaniok kell, étlapban vannak részletesen elősorolva; például itt közlünk egy ily étlapot:

É t k e z é s i t á b l a

B..... megye törvényszéke egészséges rabjainak táplálására az 1865-dik évre készítve.

Az egészséges rabok étkezése, mely áll fejenként és naponta egy másfél fontnyi kenyérrészletből és egy adag meleg ételből, következőkép szolgáltatik ki, ugyanis:

a) Vasárnap és ünnepnapokon $\frac{1}{2}$ font marhahús és leves a húson kívül, minden 10 fej után 10 lat zöldség és $3\frac{1}{3}$ lat só és $\frac{1}{100}$ meszely paprika.

beni élelmezés bérlőkre, különösen pedig nem azt, hogy izraelita bérlőkre bizatik, kik tekintve a nagyobbrészt köznépből álló fegyenczeket, s ezek zsidóellenes ellenszenvét, viszonzásul a fegyenczek testi egészségére ők is kevés gondot fordítanak, s azokat oly lényeknek tekintik, kik kitűnően pénzes szekrényük megtöltésére vannak hivatva.

Szerinte növeli e hátrányt az is, hogy az izraelita bérlők az élelmezési tizlet mellé még segédszemélyzetüket is izraelitákból állítják össze, s ha nem is egészen, de nagyobbrészt ezen körülménynek tulajdonítja azon nem ritkán veszélyes kitérésbe is menő surlódásokat, melyek orsz. fegyintézeteinkben a bérlők és fegyenczek közt oly gyakran szoktak felmerülni.

Igy történt a provisorium alatt a váci orsz. fegyházban, hogy a rabok összeesküdtek az izraelita bérlő által adott gombóclevest el nem fogadni, és egy, ki elfogadta közölők, az nap 42 társai közt orgyilkolási uton leszúrattott, a vizsgálat pedig, mely a tettest nyomozta, erőszben eredményt nem mutathatott fel.

*) Így p. o. Krassó megye fegyházában a leves élvezete nem lévén divatos, köteles a szállító főzelék és tészta czim alatt $1\frac{1}{2}$ adag ételt kiszolgáltatni. A baranyamegyei horvát és illyr fegyencz is undorodik a levestől, s a legroszabb kenyeret is többre becsüli, mint a legjobb rántottlevest.

b) Hétfőn savanyu bab, és pedig minden 10 fej után $8\frac{1}{2}$ meszely bab, $7\frac{1}{2}$ lat zsír, $1\frac{1}{4}$ meszely rántás-liszt, $3\frac{1}{2}$ lat só, $\frac{1}{5}$ font vöröshagyma, $\frac{1}{100}$ meszely paprika, és $1\frac{1}{2}$ meszely boreczet.

c) Kedden tészta-étel, 10 fej után $7\frac{1}{2}$ font tészta-liszt, $7\frac{1}{2}$ lat zsír, $3\frac{1}{2}$ lat só, $\frac{1}{5}$ font vöröshagyma, és $\frac{1}{100}$ meszely paprika.

d) Szerdán köles-kása, 10 fej után $5\frac{5}{8}$ itcze köles-kása, $7\frac{1}{2}$ lat zsír, $3\frac{1}{3}$ lat só, $\frac{1}{5}$ font vöröshagyma, és $\frac{1}{100}$ meszely paprika.

e) Csütörtökön savanyu káposzta, 10 fej után $7\frac{1}{2}$ font káposzta, $7\frac{1}{2}$ lat zsír, $1\frac{1}{4}$ meszely rántás-liszt, $3\frac{1}{3}$ lat só, $\frac{1}{5}$ font vöröshagyma és $\frac{1}{100}$ mesz. paprika.

f) Pénteken édes bab, 10 fej után $8\frac{3}{4}$ meszely bab, $7\frac{1}{2}$ lat zsír, $1\frac{1}{4}$ meszely rántás-liszt, $3\frac{1}{3}$ lat só, $\frac{1}{5}$ font vöröshagyma, és $\frac{1}{100}$ meszely paprika.

g) Szombaton burgonya, és pedig 10 fej után 30 meszely burgonya, $7\frac{1}{2}$ lat zsír, $1\frac{1}{4}$ meszely rántás-liszt, $3\frac{1}{3}$ lat só, $\frac{1}{5}$ font vöröshagyma, és $\frac{1}{100}$ meszely paprika.

A főzeléken kívül, vasárnap és ünnepnapokon, szokás egy adag egészséges marhahúst is kikötni, melynek főzött állapotban, a csontok leszámítása után, nyolcz latot kell nyomnia.

A beteg raboknak az 1857. aug. 21-én 19,120. sz. a. kelt rendelet szerint készítik az étket, és pedig hat étkezési fokozattal, s az orvos rendelete folytán szükséges tej, thea, bor, sör, stb. élvezetével. Erészbén is közlünk egy étlapot.

Étkezési tábla

a B.... megye fogházában tartott vizsgálat alatti és el-
ítélt beteg rabok táplálására 1866. évi jun. 1-től kezdve.

Étkezési rend	Czikk mennyisége latokban	Pénzbeli járandóság	
		Egyenkint	Összesen
Üres étrend.			
Reggel, délben és este egy-egy meszely tiszta marhahús-le- ves, hozzá			
marhahús	12	6	
só	$1\frac{1}{8}$	$1\frac{3}{100}$	
zöltség	$\frac{4}{5}$	$1\frac{4}{100}$	
			6 $1\frac{7}{100}$
Teljes étrend.			
Reggel egy meszely marhahús- leves, zsemle - szeletekkel, hozzá			
marhahús	4	2	
zsemle	1	$1\frac{4}{100}$	
Délre egy meszely főtt marha- hús-leves, hozzá			
marhahús	4	2	
rizs	2}	$1\frac{5}{100}$	
vagy griz vagy dara . . .	3}	$1\frac{5}{100}$	
Este leves, mint reggel . . .	—	$2\frac{4}{100}$	
Só és zöltség, mint az üres ét- rendnél	—	$1\frac{7}{100}$	
			9 $1\frac{2}{100}$
Negyed adag.			
Reggel leves, (mint a teljes ét- rendnél reggel)	—	$2\frac{4}{100}$	
Délben leves, (mint a teljes ét- rendnél délben)	—	$3\frac{5}{100}$	
főzeléknek főtt szilva nyers állapotban	8	$4\frac{9}{100}$	

Étkezési rend	Czikk mennyisége latokban	Pénzbeli járandóság	
		Egyenkint	Összesen
Este leves (mint reggel) . . .	—	2 ⁴⁰ /. —	
só és zöldség, mint az üres		70/.	
étrendnél	—	1 ²⁰ /. —	15 ²⁸ /.
naponta zsemle	3		
Harmad adag.			
Reggel egy meszely rántott le-			
ves zsemle-szeletekkel, hozzá			
zsemle-liszt	1 ¹ / ₂	3 ⁸ / ₁₀₀	
marhazsir	¹ / ₂	85/.	
köménymag	¹ / ₁₂	8/.	
zsemle	1 ¹ / ₂	60/.	
Délben egy meszely leves, (mint			
a teljes étrendnél délben),			
hozzá			
becsinált			
borjúhús	10 ² / ₃	8 ³³ /.	
lisztláng	1	31/.	
marhazsir	¹ / ₂	85/.	
Este rántott-leves, (mint reggel),			
hozzá			
só és zöldség	—	79/.	
zsemle naponta	6	2 ⁴⁰ /. —	20 ³ /.
Fél adag.			
Reggel rántott leves, (mint a			
harmad adagnál reggel) . . .	—	1 ⁹¹ /.	
Délben egy meszely leves, (mint			
a teljes étrendnél délben) . .	—	3 ⁵³ /.	
hús, mely a levesből ki-			
veendő	6	1	
mártás hozzá			
zsemle-liszt	1	25/.	
marhazsir	¹ / ₂	85/.	
vöröshagyma	1	50/.	
eczet ¹ / ₁₀ meszely	—	30/.	

Étkezési rend.	Cikkek mennyisége latokban	Pénzbeli járandóság	
		Egyenkint	Összesen
főzelék, ritset, hozzá			
dara	3	1 ⁶⁸ /. —	
borsó	6	2 ²² /. —	
zsemle-liszt	1 ¹ / ₄	31/. —	
marhazsir	1 ¹ / ₂	85/. —	
vöröshagyma	1 ¹ / ₄	15/. —	
Este leves, mint reggel . . .	—	1 ⁹¹ /. —	
só és zöldség	—	79/. —	
fehér kenyér	16	4	20 ⁸³ /. —
Egész adag.			
Reggel rántás-leves, (mint a harmad adagnál, de a zsem- léből több)	1 ¹ / ₂	20/. —	
Délben leves, (mint a teljes ét- rendnél délben)	—	3 ⁵³ /. —	
hus a levesből kiveendő (4 lat)	8	2	
mártás és főzelék mint a fél adagnál	—	7 ⁹ /. —	
Este leves, mint reggel . . .	—	2 ¹¹ /. —	
só és zöldség	—	79/. —	
fehér kenyér naponta . . .	26	6 ⁵⁰ /. —	24 ¹³ /. —
J e g y z e t. Az orvosi rendelet következtében szolgálta- tandó külön cikkekért, u. m.			
1 meszely daralé			
1 „ thea vagy sör			
1 ¹ / ₂ „ bor			
a vállalkozó mindenkor az átlagos piaczi árt számít- hatja fel. *)			

*) Ily étkezési táblákat azelőtt a helytartótanács szerkesztett, jelenleg a ministeri hiv. jelentés azok készítését a belügyministerium egészségügyi osztályának szakértő bírálata alá bocsátva, ennek indokolt véleménye szerint, a test erejét fentartó, új s egyenlő ételeket kíván a fegyintezetekbe behozni. Az ily étkezési táblák igen tanulságosak azokra nézve, kik a tápozást behatólag tanulmányozzák.

Az elkészítést illetőleg, a szerződésekben ily kifejezések használatnak: *az étkeknek a jó házi étkezés követelménye szerint tökéletesen egészséges alkatrészekből kell állaniok és jóízűen elkészítve lenniök.* Az étkek elkészítésére szolgáló főző-edények és szükséges fát, minden kárpótlási igény nélkül, a bérlők szokták adni; amennyiben és hol azonban ily főző-edények találtak, azok a bérlőnek leltár mellett ingyen engedtetnek által; ugy azonban, hogy a bérlő azoknak jó karban tartásáról gondoskodni, és a bérlet idejének eltelte után, azokat visszaszolgáltatni köteles.

Tartozik a vállalkozó kenyeret is adni, és pedig oly formán, hogy egy adag kenyérnek többnyire 32 lat súlylyal, tökéletesen egészséges, doh vagy penésztől ment, kétszeres buzából, két fontos cipókban jól kisütve kell előállittatnia, és pedig az előirt szám és mennyiség szerint két napi készletben. A sütő-kemenczéből kivett kenyér 24 óráig hül és szikkad, és szükséges, hogy átadáskor legalább másfél napos legyen.

Bőjti napokon, meleg étkek helyett, két fontos kenyérmennyiségért, a bérlőnek a hatóság által hónapról hónapra árszabályozott piaczi közép ár szokott fizettetni. Ha a bérlő a tápot és kenyeret együtt bérli, tartozik az árlejtés alkalmával azt is kijelenteni, hogy az összes élelmezésért naponta és fejenként követelt árból, az 1 fontnyi kenyérrészletre mily összeget számít. *)

A bérlőnek a fogház várnagyja este adja mindig tudtára a jövő nap étkezendő rabok létszámát.

A vállalkozó különben köteles mindennap, és pedig legfeljebb déli 12 óráig annyi adag ételt kiszolgáltatni,

*) Érdekes azt is tudni, hogy egy mázsa lisztből hány kenyér kerül ki; érzésben is beszerezvén az adatokat, elmondhatjuk, hogy egy mázsa lisztből 60 adag 2 fontos kenyeret szoktak készíteni; tehát egy fegyházban, hol 1732 mázsa 45 font liszt igényeltetik, lehet 103.948 adag 2 fontos kenyeret süttetni.

amint neki az étkezendő rabok száma előtte való nap este bejelentetett. *)

Beteg raboknak, nem tekintve a nap idejét, az orvos által rendelt étkeket késedelem nélkül tartozik a bérlő elkészíttetni, és pedig többnyire a számvévőség által a kiszolgáltatandó cikkek közép árának arányához képest készitendő étkezési táblában megállapított ár szerint. **)

A kenyér és étel a bérlőtől a várnagy vagy helyettese által, mérték és suly szerint szokott átvétetni, és minden egyes átadásnál a fegyházi orvos, vagy a rabok feletti felügyelettel megbízott hivatalnok, vagy ha szükséges az alispán és kormányzó is jelen vannak, hogy tökéletes meggyőződést szerezzenek a kiszolgáltatott étkezési cikkek ártalmatlansága és jóságáról; mely vizsgálatnál, ha lényeges hiányokat és hibákat fedeznének fel, a főügyész és orvos meghívásával bizottmányt alakítván, a bérlőre nézve fentartott felelősségi jog gyakorolhatása mellett, az ételcikkek visszautasítása s a szükséges adagoknak a bérlő költségére leendő beszerzése iránt mindannyiszor szabadon intézkedhetnek. Ha pedig ily visszautasítás többször is történnék, a szerződő megye vagy város ki szokta magának azon esetre kötni, hogy a szerződési kötelezettség azonnali megszüntetésével, a rabok ellátását, a bérlő kára és veszélyére, másnak adhassa ki bérbe. ***)

A bérlő egyébiránt kötelezettségeinek teljesítése te-

*) A hatósági élelmet mindenki köteles lévén elfogadni, annak ára, habár saját költségükön táplálták volna is az illetők magukat. megtérítés tekintetéből kinek-kinek felszámíttatik.

**) Somogy megyében 1863. évben a vállalkozó egy meszely rántott levest 4 krért, egy meszely húslevest tésztával 4 krért, egy meszely vastag ételt 6 krért, egy meszely főtt gyümölcsöt 4 krért, egy adag száraz tésztát 8 krért, egy adag becsináltat 8 krért, egy meszely édes tejet $3\frac{3}{10}$ krért, 16 lat buzakenyeret 4 krért, és egy meszely óbort 4 vkrért tartozott a beteg raboknak jó minéműségben kiszolgáltatni.

***) A szerződési pontok meg nem tartása esetében, szokás a vállalkozót első ízben 50—100 ft, második ízben 100—200 ft, harmadik ízben pedig 300 ft bírságban marasztani, és csak azután elmozdítani.

kintetéből, köteles készpénzben, vagy állampapírokban, vagy pedig fekvőségekre jelzálog előjegyzéssel biztosítékok is tenni, melyre az illető törvényhatóság, kárpótlási igény esetén, kizárólagos elsőbbségi joggal bír, különben pedig e biztosíték, a bérlet idejének akadály nélküli lefolyása után, a bérlőnek kamat nélkül visszajár.

A bérló havonként szokott kifizettetni, ha a kiszolgált ételek minő- s mennyiségéről a havi kimutatást megszerkesztette, a kenyér-részleteket illetőleg, a hatóságilag kiállított piaci árjegyzéket is csatolta, és ezen felterjesztett kimutatása számvevőileg is megállapíttatott. Sőt oly kikötéssel mindjárt számláira is történhetik utalványozás és fizetés, hogy a netalán később számvevőileg neheztelt tételeket visszafizetni tartozik.

A vállalkozónak ritkán szokott megengedtetni, hogy a rabok élelmezését meghatalmazott által teljesítse, de eltűretnek ily minőségben a becsületes és élelmezés helyén jól ismert személyek, ha előre bejelentvék. *)

A bérlőnek szokás a könnyebb vétségű rabok közül nehányat a főzés körüli teendőkre, de csak a fogházon belől, rendelkezése alá bocsátani.

A bérletből eredő pereket a megye vagy város rendszerint a maga bíraskodása alá köti ki. Kivételes esetekre is figyelnek az ily bérleteknél, p. o. ha a fogházban oly női fegyencz létezik, kinek csecsemője van, vagy ki szegénysége miatt nagyobb gyermekét engedélylyel maga mellett tartja, hogy ily esetben a szoptató anya jobb élelmezése végett fél adaggal több főtt ételt, utóbbi eset-

*) Aradmegyében 1866—7-dik évben Lindenbaum a megyei fegyház bérletet $\frac{30}{100}$ rész kr. nyereséggel Bernát Samu hitsorsosának engedte át. S hány ily titkos albérlet tanúsítja azt, hogy ebből van nyereség és haszon. Baranyamegyében a vállalkozónak is vállalkozója volt 1867-dik évben. Így a második kéz $\frac{1}{10}$ -et adott az elsőnek, a harmadik a másodiknak, s a folytonos felügyelet és ellenőrködés daczára, még ez is mindent elkövetett nyereménye gyarapítására.

ben még egy fél adag kenyérrel többet kapjon. Továbbá bármennyire rugjon is az egy-egy napi szükséglet, vagy a rabok száma bármennyire kevesbüljön is, gondoskodva van a meghatározott árakat illetőleg, hogy a bérlő mindkét esetben mondjon le kárpótlási igényéről.

Ha több évekre köttetik a szerződés, ki szokás kötni, hogy az élelmi czikkek időközbeni drágulásával a bérlő javítást nem követelhet.

Egyéb esetekben továbbá, ha a foglyoknak engedély mellett a rokonok időnkint eleséget hoznak, figyelem van azoknak nem bőjti és bőjti napjaikra, mely utóbbi esetben az eleség elteendő, s másnap előleges vizsgálat után adandó csak az illetőknek által, melyben ha ilyenkor valami tilos találattnék, az eledel visszautasítandó.

A fegyenczek étkezése többnyire déli 12 órakor történik. Minden behozott rab legott élelmezésben részeltetik, ha csak ellenkező rendelkezés nincs kivételképen adva.

Szeszes italok, kivéven ha orvos rendeli, valamint szintén a dohányzás is tiltva vannak. *) Az élelmi czikkek

*) Bécsben, 1867. jul. 19-én, a Lajtán túli tartományok képviselő házában, Wikhoff képviselő igen keményen kelt ki az igazságügyér ellen, hogy a garsteni fegyházban a fegyenczek oly sok engedménnyel bírnak, miszerint még dohányoznak is, és rágyujtáskor az őrség egész szolgálatkészséggel maga adja át a gyujtószert részükre. Erre Hye lovag, mint megtamadott, így felelt: „Az tény, hogy a dohányzás még van engedve, de megjegyzem, hogy ezen intézkedésre, mely más fegyházainkban is honos, büszke vagyok, mert a dohányzás megengedése valódi büszer a fegyelmi eljárásnál, ezen szer használatának elvonásával ugyanis sokkal jobban lehet fegyelmi büntetést gyakorolni, mint bottal, vagy magán eljárással. Egyébiránt hozzá teszem, hogy a dohányzás általánosságban nincsen, és csak is olyanok részére van megengedve, kik ily engedményre érdemessé tették magukat, s azoknak is egyedül a séta szellőztetési idő alatt.“ (II. Beilage des „Neuen Fremdenblattes“ 1867. jul. 20. 196. sz.)

A badeni nagyhercegség fegyházaiban is megengedtetik a szorgalmasb fegyenczeknek a dohányzás, hol 1866-dik évben 692 fegyencz közül 273, tehát 40% dohányzott, és elfogyasztottak Offenbachi 20 kros dohányt 518³/₄ fontot, finomabbat 16¹/₄ fontot, vagyis összesen 535 font dohányt egy év alatt.

Orsz. fegyházainkban a dohányzás jobb viseletű fegyenczek részére, kellő korlátozások közt, szintén meg van engedve.

Valamint a tengeren, ugy a fegyházakban is, orvosi szempontból gyógyszerül használható a dohányzás, legtöbbnyire azonban gondúzónek.

szállításánál, azok neme, mennyisége, minősége és mértékére nézve a hatóságnál divatozó különböző törvényes gyakorlat és árszabások szolgálnak zsinormértékül. Mi egy-egy fegyencznek tartását illeti, az naponta 12—14 krba, évenként pedig, leszámítván a bőjti napokat, 40—42 ftba szokott rendszerint kerülni.

6.

Saját nézetünk az országos fegyházakbani tápozásra vonatkozólag.

Hogy a büntető és javító intézetek elérjék azon czélokat, melyekre törekszenek, s melyek abból állanak, hogy a bűnösök necsak büntetve, s a társadalom ezen fattyukinövésektől lehetőleg megszabadítva legyen, hanem hogy a gonosztévők az erkölcsiség útjára visszatérten, mint megjavult polgárok adassanak újból vissza maguk, családjuk s az emberiségnek, nem szabad szem elől tévesztetni, hogy e czélok elérésére nemcsak épületek, őrség, lelki oktatás, munka-adásra stb. van szükség, hanem élelmezésre is. — Az élelmezés mindenesetre első és fő figyelmet érdemel a fogházak igazgatása körül, ha érzésben mellőzések történnek, a fegyenczeket hiában oktatjuk, hasztalan sarkaljuk azok szorgalmát és tevékenységét is, s a különben annyira jótékony munkaadás sem fog sok hasznot hajtani, mert a kedv mindig lankasztva van, ha a gyomor kielégítetlen.

A tápozás történjék akár bérletileg, akár házilag, a kellő figyelem oda fordítandó, hogy:

a) Az élelmi czikkek nagy része már előre megállapíttassék.

b) A táp különböző és változékony legyen.

c) Egy része mindenestre húsféléből álljon. *)

d) Minden étéknebben bizonyos mérték tartassék.

e) Az egészséges fegyenczek a megállapított minimálnál mindenkor valamivel nagyobb adagban részelteszenek. Egyébkint pedig figyelemmel kell lenni az egyes fegyenczek testi alkata, természete és foglalkozására is.

*) M. G. Ferrus ily című művében: „Ueber Gefangene, Gefangenschaft“ stb., németre fordítva Dr. Klein által, Ratibor 1853., 337. l., orvosi szempontból ajánlja, hogy a fegyházakban, hol a fegyenczek munkáltatnak, inkább húsos, mint zöldség-tápozást kell adni, mert a húsos eledel adja az erőt és ruganyos vért. Az ember fog- és gyomor-rendszere után ítélve is inkább állati, mint növény-tápra van szorítva, és a hús-kiszolgáltatásnál csak is az jöhet kérdésbe, hogy az főtt, sült vagy párolt állapotban nyújt-e nagyobb táperőt, és erőszben Ferrus azt ajánlja, hogy párolt hús adassék fel, mert a főtt hús a vízben elveszti ízes fagyalekját, a sütés által pedig kiszárad az ereje. Franciaország, mely majd megadta, majd elvonta a hústápot, arra is rátért, hogy az íz-adás kedvéért csontkivonattal, Németország pedig vaj és só belekeveréssel főzette a rabok levesét.

Hägele: „Erfahrungen in einsamer und gemeinsamer Haft.“ Altona, 67. lp., szintén amellett harszol, hogy a táp egy része húsféléből álljon.

A fegyenczek részére kiszolgáltatandó hús-minimálnál eltérők a nézetek. A parisi orvosi akademia, a halandóság leapasztása szempontjából, hetenkint kétszer javalta a fegyenczet egy-egy adag húsbán részeltetni. Angliában a Pentoville fegyházban hetenkint és fejenkint 56 lat hús osztatik ki. A badeni fegyintézetekben minden másnap 4 lat csontnélküli marhahús adatik ki egy-egy fegyenczre. Ezen adagra nézve azonban azt jegyzi meg Füesslin, hogy az csak a rövid időtartamra elzárt fegyencz részére elégséges, és azt javalja, hogy a 2 éven fölül elítéltek nagyobb húsmennyiségben részeltessenek. (Munkája 209. lp.) Tapasztalatai szerint, ha a hosszab ideig börtönben ülő rab nem eszik, teste épségben fentartására hús helyett húslevesben kell részeltetnie, a nehéz munkásoknál pedig a 4 lat hús elégtelen lévén, tápjukat kenyérrel kell pótolni. Így a badeni fegyencz asztalos vagy cipész naponta két font kenyeret emészt fel, mely hús hiányában képez pótlékot. A főzelékre különösen a hüvelyesekre nézve megjegyzi, hogy azok erősebb emésztést kívánnak, így azok a ruganyos légbeni szabad mozgást, és a sokoldalú társadalmi örömeknek az emésztést hatalmasan előmozdító erejét nélkülöző fegyenczek gyengébb szerkezetű gyomrán csak félíg emésztve mennek keresztül, s nem adnak elegendő erőt vissza a testnek, de különben is az egyéb zöldségfélék, ha könnyebb emésztésűek is, csekély táptartalommal bírnak, s a bajokat csak a hús egyenliti ki, mely egyéb szokásos eledelokkal vegyítve, a hosszabb időre elítelt fegyenczet is elég erő és testépségben képes megtartani. A főzelékfélék nagy mennyiségben adása görvélyt és aszkórt hoz létre, ezt a fegyházi betege és halottak jegyzékei igazolják.

Ha itt figyelembe vesszük, hogy *Anglia 56 lat húst ad heten-*

Ezen pontok oly általánosak, hogy nincs oly kormány, mely azokat a tápozás körül figyelmen kívül hagyná, de a kérdés essentiája az, hogy a tápozást házilag, vagy bérletileg előnyösebb-e adni országos fegyházainkban?

Szászország, Poroszország, s a badeni nagyhercezség régen belátták a házi tápozás előnyeit, és ezt hosszú évek során mindig nagyobb szakavatottsággal vezetik, úgy hogy fegyházaikban a gazdaszáti felügyelőségre biztos embereket szemelven ki, azoknak hűségét, szorgalmát, tapasztatos, gondos eljárását nemcsak évi fizetésekkel, de állandó alkalmazással és nyugdíjjal is jutalmazták.

A bérlet ellen számos rendőri és egészségügyi hátrányokat tudnak az államok felsorolni, melyeknek a bérlő felett gyakorolt ellenőrzés által elejét venni hogy lehetetlen volt, azt a feljegyzett számos visszaélések tanusítják. Így keveset használt a bérlők által bevásárlott élelmi czikkek megvizsgálása, mert ezeket utóbb rossz mennyiségű czikkekkal tudták összevegyíteni; keveset használt a konyhaszemle is, mert ügyes manipulatio mellett, a szemle alkalmávali jobb étkezés nyújtásával, a szemlére kiküldött könnyen tévedésbe hozatott általuk, mely nehézségek az ujabban csaknem minden mívelt államban létesíteni rendelt

kint egy-egy fegyencnek, a bádeni nhgség pedig 16 latot, a mi orsz. fegyházainkban pedig, p. o. *Váczt* 6 lat (csütörtökön 2. vasárnap 4 lat), *Leopoldvárott* 8 lat, *Illorán* 15 lat (vasárnap, kedden, csütörtökön mindig 5 lat), *Munkácson* pedig a 10 órai napi munkát végző fegyencz hetenkint 6 lat főtt húst kap stb., úgy láthatjuk a nagy különbséget, mely az europai többi államok s köztünk uralkodik a hús-tápozást illetőleg.

Marcard orvos „Beiträge zur Gefängnissskunde“ említi, hogy Rajna melletti Boyen erősség építésénél 1856. évben 248 fegyencz foglalkoztatott, de hústáp nélkül, és ezek közül 48 halt meg, 139-et pedig, mint beteg és munkatehetetlent, másokkal kellett kicserélni. Ez időtől 8—8 lat húst kaptak hetenkint a fegyenczek, s a betegek száma 22°,-ról 8°,-re szállott le.

A m. kir. igazságügyministeri hlv. jelentésben is ajánlatba hozatik a hústápnak nagyobb mennyiségben nyújtása.

Hogy minő alkotó elemeket kell a tápnak magában foglalnia, vegyészileg tárgyalja Dr. Th. Marcard „Beiträge zur Gefängnissskunde“ Halle 1864. Szalay Themis II. füz. Pest 1839., 35. lp.

magánrendszerű fegyházakban még nagyobb mérvben mutatkoztak, hol a különzárásnál csakis néhány rab tápját lehetséges egyszerre megvizsgálni. *)

A bérletnél általános észrevétel, hogy a pótlékok mindenkor a legrosszabb minéműségűek szoktak lenni, mert a bérlő arra számít, hogy az élelmi cikkek árnövekvésével ne veszítsen; továbbá, hogy zsir lehetőleg kevés tétetik az ételekbe, sőt rutinírozottabb bérlőknél az is tapasztaltott, hogy ezek a szemle berekesztésével a zsirt az ételekről lemerik, vagy a nyersen megvizsgált zsiradéka követ rejtenek el.

Az ügyes, de lelkiismeretlen bérlő nemcsak a táp minősége, de a mennyiségben is kárt szokott okozni a fegyenczek rovására, igyekezvén azon személyeket megvesztegetni, kik a szemle eszközlésével közvetlenül vagy közvetve meg vannak bizva, s oda tud hatni, hogy a vizsgálat-

*) A leopoldvári fegyház bérlőjének, midőn 1867. dec. 14-én a m. k. igazságügyiministerium küldöttjei ott jártak, a tévedésbe hozást nem lévén ideje gyakorolhatni, nem csodálkozhatunk, ha e bizottság a tápot olyannak írta le, hogy a fegyenczeknek az étkezésre vonatkozó panaszait hajlandó volt nem egészen alaptalannak tekinteni.

Ezen lipótvári fegyházat mi is meglátogattuk, s a „Befund über die Kost“ című ellenőrzési könyvben sok ily s hasonló megjegyzéseket találtunk: „a burgonya hibás lévén, visszavetettett“; „a dara elkozmasztatván, helyébe rizs szolgáltatott“ stb. S erre a „Kirchen-Zeitung“ 1863-dik évfolyam 6-dik számában közzétett, s a vizsgáló bizottmányt gyanúsító szavak jutottak eszünkbe, melyek így szólnak: „Die Commission hat die Speisen nach dem blossen Ansehen für sehr gut befunden, ohne dass er, wie andere Menschenkinder, es für nothwendig fand, dies selber auch zu kosten.“ Ezekből világos, hogy a bérlet nem kellő ellenőrzés mellett a legnagyobb s veszélyesebb elégedetlenséget szüli a tápozandó fegyenczre nézve, s ezért helyeselhető némely külhoni fegyházakban azon szokás, hogy a bérlő a bérlettől jövőre kizáratik, ha a „Befund über die Kost“ című könyvben sok panasz vétetett fel ellene. Az 1867-diki ministeri jelentés is érinti a volt személyes felügyeletet, melyet ugynevezett hazi bizottmányok által időszakonként gyakoroltak, s megjegyzi, hogy ezek tartásának ideje a fegyintézetekben előre volt tudva; a közelgő időt az érdekeltek arra használták, hogy az állapotokon javítva, a mult visszaéléseit eltakarják, az ügy valódi állásának fenekére vezető panaszokat elnémítsák, mit ha e rövid látogatási idő alatt kivinni sikerült a bizottmány vizsgálata után, teljes biztonsággal folytattak előbbi gazdálkodásukat, tudva, hogy hosszabb idő elteltéig meglepetni nem fognak. Czélszerű azért az oly látogatás, mely amikor és hol szükségeltetnék, váratlanul történhetik meg.

tételek alkalmával ezek a legláztóbb visszaélések előtt is hunyják be szemeiket, és ha tekintetbe vesszük a felügyelők rossz fizetése, családos voltuk és egyéb körülményeiket a megvesztegetésnek legtöbb esetben sikerültén nem lehet kételkednünk. *)

A bérleti tápozás, hol eddig csak divatozott, a fejletlen börtönügyi viszonyok, s a házi kezelés nem értéséből eredt, de jelenleg annyi ország példája után a házi kezelés már érthető és gyakorlati módon van előnkbe tárva, miért is azt nem követni, mi több, általános bérleteket kötni, miként hazánkban most a bérletek vannak táp és munkáltatásra együttesen, nagy és megbocsáthatlan hátramaradás volna nemcsak a helyes irányu reformokra annyira hivatott magyar, de bármely más nemzet részéről is.

Austria eltért az általános bérletkötésektől, a tápozást a munkaadástól már Belgium is elkülönítette.

Első teendő tehát az általános bérletet megszüntetni, és a tápozást az általunk rajzolt százsországi, vagy ha az kivihető nem volna, a porosz gazdaszati alapon házilag ugy kezelni, hogy a bérletnek csak is a nyers élelmi czikkek beszerzése és szállítására kellene szoritkozni. **)

*) A badeni nhgségi fegyintézetekben a nőtlen felügyelők az intézeti konyhából kapnak tápot aránylagos árért, s ezen eljárás mind az igazgatóság, mind a szolgaszemélyzet, mind a felügyelőkre nézve előnyösnek mondatik, mert utóbbiak megmenekülnek ez által a város vendégfogadóiba való járás, a költséges és felesleges megrendelések, s az alkalmatlan ismeretség-kötésektől, az igazgatóság pedig ez által a felügyelőknek ugy szolgálaton kívüli magaviselete, mind pénzbeli viszonyait is szemmel tarthatja. A szolgaszemélyzetre nézve szintén előnyös, ha az ebéd feletti együttlét alkalmával köztük bensőbb s melegebb viszony jó létre, és az étkezés miatt különben szükségelt ide-oda való járás elejtése által sok idő megkíméltetik. Ellenben bérleti tápozásnál a közös asztal veszélyes a felügyelőre, mert olcsó árért, vagy éppen ingyen jó eledelt kapva, a fegyencz rossz tápozását nézné el; ha pedig ezt nem tenné, a bérlo alkalmat tud találni ily felügyelőtől, ha egyéb által nem, rossz étkeztetéssel is megmenekülni.

**) A badeni fegyintézetekben a tápozás eleinte a legkevesebbet kérőknek arlejtés utján adatott ki bérbe, azonban a számos rendőri és egészségügyi hátrányok a kormányt arra birták, hogy 1852/3-ban kísér-

A két ajánlat közti lényeges különbség az, hogy a szászországi kezelés alapján az élelmi cikkek azonnal beszereztetnek, s a gazdaszáti felügyelő felelős azok jókarbani eltartásáért, a poroszthoni kezelés szerint pedig a bérlők által bérbe vett cikkeket időnkint s a szükséglet-hez képest veszi a gazdaszáti felügyelő által.

7.

Véleményünk a megyei és városi fegyház-tápozást illetőleg.

Amily előnyös a házi tápozás az országos fegyintézetekben, ép oly hátrányos az a hatósági börtönökben, és pedig azért, mert:

a) Az élelmi cikkek beszerzése s a szükségletek által okozott költségek kiszámítását, minden egyes hatóságnál alkalmas egyénekre kellene bízni, ezeknek pedig

letképen már a házi kezelést hozta be, és pedig rendkívüli kedvező eredménnyel fegyintézeteibe, úgy hogy kimutatásai szerint következő megtakaritmányt tudott felmutatni évenként:

Év	Intézeti tápozás magán kezelés mellett					A dologházban tápkészítés submissió útján					Megki- mélés az intézet- ben	
	évenkénti tápozás		Napon- kint és fejenk.	összes költ- ség az évben 350 fe- gyenzre		évenkénti és fejenként		összes költ- ség az évbe 350 fe- gyenzre				
	ft.	kr.		kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.		
1852	31	17	5,17	10949	10	45	15	7,75	15837	30	4888	20
1853	29	12	4,80	10220	—	34	36	5,68	12110	—	1890	—
1854	34	—	5,49	11900	—	42	35	7,00	14904	10	3004	10
összeg 3 éven által	94	29	15,46	33069	10	122	26	20,43	42851	40	9782	30
általá- ban egy évre	31	30	5,15	11023	3	40	49	6,81	14283	53	3260	50

képzettségük s felelősségüknél fogva nagyobb évi fizetése, az ugy is csak mindenkor bizonyos részben behajtható, s amellett még számos tényleges kiadás folytán is kisebbitendő rabtartási költségekből épenséggel nem fedeztethetvén, az adófizetők kötelezettségei, tekintve a helyhatósági börtönök nagy számát, tetemesen megsokasodnának.

b) Házi kezeléshez raktárak szükségeltetnek, s amellett a beszerzett élelmi cikkek, ha mindjárt a legjobbak lennének is, és kezeltetnék bár a legrendesebben, bizonyos körülmények közt még sem lehet elkerülni, hogy romlást ne szenvedjenek és be ne száradjanak, a romlott anyagot pedig felhasználni, vagy a túlhíányt azzal pótolni, hogy a meghatározott mennyiségen alól adassék ki a táp, nem lehet anélkül, hogy az sok panaszra és kellemetlenségre ne szolgáltatasson okot.

Hatóságilag az élelmi cikkeket akár árlejtés, akár ajánlat útján átvenni sohasem lehet azon az áron, mint magán körülmények közt, midőn az eladó nincs kitéve a pénzhez jutás nehézségeinek. *)

Hatósági börtönökben a bérleti tápozás sem ajánlható, mert:

a) Hatósági fogházakban legtöbb a vizsgálati fogoly, ki még vétkesnek nem mondható, ugy a felebbező (appellálás) fegyencz, ki még jogérvényesen elítélve nincsen, ezek mindannyian csak letartóztatottaknak tekintethetvén, bérleti táp elfogadására nem szoríthatók. Ilyeneknek tehát sem azt eltiltani, hogy hozzátartozóik által, vagy más helyről saját költségükön jobban élelmeztessezenek, sem azt felerőszakolni, hogy a bérleti tápot elfogadják, nem lehetvén, mindezekből pedig igen természetesen a legnagyobb bizonytalanságok jönnek létre, melyekhez a költségek megtérítésére nem kötelezhető felmentett fegyenczek kisebb vagy nagyobb száma is hozzá szokott még rendszert járulni, az ily bizonytalanságok árát pedig sohasem

*) L. „Jogt. Hetilap“ 1866. 26. sz.

a bérlő, hanem mindenkor az illető hatóság, és pedig a lehető legnagyobb %-el kénytelen megfizetni. *)

b) Hatósági börtönökben az elítélt fegyenczek száma igen csekély, s az is folytonosan változó lévén, a vállalkozók a reájuk hárított kötelezettségek pontos teljesítését megszagattják, az elvállalt élelmezést és szállítást pedig minden ellenzés dacára is többnyire alhaszonbérbe adják, és hogy a kiszolgált illeték minősége és mennyiségében tett megrövidítések elnézessenek, megvesztegetéssel élnek.

Véleményünk szerint a hatósági fegyházakbani tápozást a hatóság székhelyén levő jótékony egyletekre kellene bizonyos szabályok és nyilvános számadási kötelezettség mellett átruházni. **)

*) Szegvárott (Csongrádmegye) az 1831-től 1840-ig terjedő tíz évi időközben 5619 fogoly létezett; ezek közül felmentetett 4987; a foglyok hazulról élelmezése szabályszerűleg nem lévén megengedve, ez nagy teher volt egy a raboskodók, mint a hatóság részére, minthogy a várnagy minden főtől és naponta 8 pkrért szolgáltatott élelmet. A házi pénztart évenként 3000 pft terhelte. — 1850/52. években ugyanitt köz-költségeni élelmezés hozatván be, egy-egy rab élelme 5 krba került. Szarvason (Csongrádm.) 1851. évben a rabok száma bár 215 volt, a reájuk fordított kiadás csak 410 ftba jött, mert azok nagyobbrészt maguk kenyerén voltak. Csabán, Orosházán, Sárréten, Szeghalmon (Csongrádm.) a rabok szintén tulajdon kenyerükön élelmezettek.

A Jaszkun kerületi börtönök részére 1851. jun. 28-án kiadott szabályok I. 3. pontja is megengedte, hogy a vizsgálat alatti foglyok magukat élelmi szerekkel hazulról vagy saját költségükre lássák el.

1843-ki büntető törvénykönyvi javaslatunk III. R. II. F. 8. §. szintén megengedi, hogy az elzárt vádlott, ha módja van, élelmezéssel magát elláthassa, különben pedig a megítélt rabokkal egyenlőn látható el.

Nógrádmegyében a vizsgálat alatti foglyoknak 1840/2. években meg volt engedve, hogy sajátjukból élelmezzék magukat, különben kétszer kaptak hetenkint meleg ételt $\frac{1}{8}$ font hussal és naponta 2 font kenyert.

Az austr. igazságügym. 1854. jun. 16-ki rendelete 80. §. is megengedi a vizsgálati foglyoknak, hogy magukat saját vagyonukból, vagy a más személyek által részükre nyújtandó segedelemről élelmezhessék.

**) Pozsony városa kényszerőnczeinek tápozását a lazaretbelieknek adta által; de ily tápozást, melyről iratlik, hogy levesnek moslékot, gombócznak nem emészthető kemény gyúrmányt adnak, nem értünk. („Jogt. Hetilap“ 1868. 29. sz.)

Szászország hatósági börtöneiben is a bérleti tápozás helyett ugynevezett városi Speise-Anstaltokkal lépnek a fegyház-vezetők összeköttetésbe, s ezek az általuk előírt étkezési-rend szerint szolgáltatják be a tápot.

A magukat táplálni nem bíró foglyok, vagy elítélt fegyenczek élelmezésére, naponta egy bizonyos összeg fordítottatik, s az étekneműek ezen ugynevezett napi krajczárokból szereztetnek be a tápozó egyletek konyháiról, s a fegyházi közegek részéről teendők, a tápozásra vonatkozólag, csak annyiból állanak, hogy az ételek kellő időben, kellő mértékben és jól készítve érkezzenek be.

Az ily városi vagy egyleti tápintézetekkel összeköttetésnek előnyei következők:

a) A rabok tartására rendelt táp s a napi rab-élelmezési krajczárokról a börtönész könnyen elkészítheti a napi és heti jegyzéket, melyet aláírásával megerősítván, a kapitánynak, vagy annak, ki a felügyelettel megbízatik, adja által, s ezek a táppénzt közvetlen vagy közvetve, naponta vagy hetenkint szolgáltatják ki a tápintézetnek, a börtönésztől átvett jegyzékeket pedig havonkint vagy évnegyedénként készítendő számadásaik mellé csatolják.

b) A városi vagy egyleti táp olcsóbban és jobban elkészíthető, mint a házi vagy bérleti táp, az ide-oda járási időfecsérlések is megkiméltetnek, s a hatóság a szükséges ügyeletet jobban s osztatlanabbul a munkáltatásra fordíthatja.

c) Ezen intézkedéssel biztosítva volna a hatóság, hogy csak azon tápért fizet, melyet és mennyit a valódi szükség követel.

Miután azonban jelenleg hatósági börtöneinkben gyökeresebb reformot, annál inkább egyöntetűséget behozni teljes lehetetlen, s míg a tápozást egyik házilag fogja kezelni, másik azt bérbe adja; ennél fogva addig is, míg

az általunk kifejtett nézetek realizáltathatnának, következő iránytartásokat kívántunk felhozni:

Házi kezelésnél.

A tápozásra bizonyos összeg állapittassék meg, a konyhafelügyelőség pedig időről időre való költségeit előre vesse ki, hogy minden irányban tudni lehessen, hol kell takarékosabban gazdálkodni.

Az élelmi cikkek, különösen az eltarthatók, ne kicsinyben, hanem nagyban vásároltassanak, mi által sok idő, fáradság és költség kiméltetik meg.

Figyelemmel kísértessék a piacz állása is, s midőn idejében lehet valamit s olcsón vásárolni, szereztessenek be az élelmi cikkek. *)

A készletek felett időnkint szemle tartassék, hogy semmi, vagy legalább minél csekélyebb része menjen azoknak romlásba.

A konyha még a főzés ideje alatt is mindenkor tiszta és rendes legyen.

A tűzhelyeknél szükséges, hogy a főzést kevés tüzelővel s lehető legrövidebb idő alatt el lehessen rajtok végezni, **) ennélfogva nyílt tűzhelyek, melyek legnagyobb pazarlással vannak összekapcsolva, melyek mellett, a tökéletlen léghezam miatt legcsekélyebb felvétellel is 15—20 száztóli melegség vész el, s melyek egyébkint is alkal-

*) A vasuti hálózatban fekvő hatósági fogházak a vasutmentében levő községekből legjobban providealhatják magukat. Így a városi nagyobb vendéglősök élelmi cikkeiket különböző falukból rendelik meg, bizonyos árt biztosítanak egyremásra megbízott szállító emberüknek, és ez összeszedvén a szükségelt tárgyakat, czimzés mellett vasutra adja, s azok friss, jó állapotban, kikötött olcsóbb áron, mint a piaczi, a megrendelő kezeihez idejében érkeznek be.

**) Egy jó tűzhely fő kellekeiről ír: Környei J. „Jó Magyar Gazdasszony“ Pest 1868. 135—158. lp.

matlanok és kényelmetlenek, küszöböltessenek ki, és helyettük takaréktűzhelyek és gőzkazánok szereztessenek be.

Az edények olyanok legyenek, melyek nem órák, hanem perczek alatt főznek és forralnak. A rézedények mint veszedelmesek, az ónedények mint gyanusak, ha csak lehet nélkülöztessenek, avagy tisztán tartásukra a legnagyobb figyelem fordittassék. A vasedények azonban, mint az egészségnek legkedvezőbbek, ezenkívül tartósak is, miután a különben szintén alkalmas cserépedények igen törékenyek, legczélszerűbb eszközeit képezik a fegyházi könyháknak.

Az étkezést illetőleg, az az idő, helyi viszonyok s egyéb körülményeknek legyen alávetve, s főelvül szolgáljon, hogy minél kevesebből, minél több és jobb táp álltassék elő.

A vizre nézve, mely egyedüli itala a fegyencznek, szintén nagy gond fordittassék. *)

Bérletnél.

Hol a házi kezelés helyett bérlethez kell folyamodni, szem előtt tartandók a következők: **)

*) A vizre nézve M. G. Ferrus azt jegyzi meg, hogy legyen a víz szagtalan, tiszta, minden kellemetlen íz nélküli, könnyű, s inkább sós, mint édes, a szappant könnyen oldja fel magában, a húst és hüvelyes veteményt pedig gyorsan puhítsa meg, s ivásra a fegyenczek között rendes időközökben osztassék ki. A kutakat többször véli megvizsgálandóknak, ha valljon azok tartalmazzanak-e 88,29 R. söröszt magukban. Hägele i. m. 67. lp. említi, hogy 1850. évben a bruchsali fegyházban Corvin panaszkodott a víz ellen, ki felhozta, hogy attól kólikát és diarheát kaptak a fegyenczek. M. G. Ferrus a viztartályokat is megsemmisíttetni javálja, ha azok czinezettek, mert ezek olvasztást és rozsdát szenvedvén, elrontják a vizet. Hazánkban a ministeri hiv. jelentés Szamosujvárott találta az ottani ivóvizet káros befolyásúnak; a Szamos ugyanis, melyből a víz meríttetik, a városon keresztül folyván, annak minden tisztátalanságát magával viszi a kútig, hol azután a fegyház lakói valóságos sárlevet merítenek s isznak belőle.

**) L. T. M. Egyéni nézet a börtönügy körüli sürgősebb teendőkre nézve. Pest, 1867. Emich-féle kiadás.

A bérlet árverés útján, és pedig oly formán történjék, hogy az előbbi évek tapasztalati adatai folytán felvetett bérleti összeg-minimálért vállalkozók közt, a hatóság szabad választást gyakorolhasson.

A bérleti szerződések nem úgy mint eddig 3—6, hanem a nagyobb időtartam mellett feleslegesen biztosított bérlők által, főleg a bérlet lejáratát megelőző években elkövetni szokott visszaélések mérséklete tekintetéből, legfeljebb 1—2 évre köttessenek, a kötelezettségeit pontosan teljesített bérlőnek azonban fenhagyandó lenne az újabb csődnél egyenlő mértékben vállalkozók előtti elsőbbségi joga.

Minden feltételek világosan kitétessenek, hogy a perlekedéseknek eleje vétessék.

A bérlő oly hirben álljon jellemileg és vagyonilag, hogy ne kelljen félni, miszerint a fegyáppal igazságtalan eljárást fog követni.

A bérlet külön történjék a tápra, külön a kenyéradásra.

A nyers élelmi cikkek naponta, az éttáblázat és számarány szerint, ugynevezett konyhás rabok által mérettessenek ki.

Hol nagyobb a fegyencz-létszám, s a helyiség megengedi, ott fegyenczek által főzessék az étel és süttessék a kenyér.

A konyhában szükségelt fegyenczek fele legalább is minden két hétben másokkal váltassék fel.

A heti éttáblázat a börtön-helyiségben hetenkint előre kifüggesztve, s egyszersmind pedig az megengedve legyen, hogy amely fegyencz valamely étket már természeti ellenszenvnél fogva nem élvezhet, arról előre kellő időben lemondhatván, számolhasson arra, hogy az általa

nem élvezett táprészlet ára nem fog rajta megvétetni, vagy keresetéből levonatni. *)

Jótékony egyletek általi tápoztatásnál.

A hatóság és jótékony egyletek gazdaszáti bizottmányt alakítva, havonként előre határozzák meg az étek árát, és a táp mindenkor ezen előirt étekrend szerint szolgáltatassék ki.

Aki a kimért adagnál többet bir megemészteni, fölülkeresményéből nagyobb adagot is rendelhessen, **) másik kisebb étkezésű fegyencz ellenben az általa nem élvezett részlet árát kapja vissza.

8.

Az étkezési rendet illető pontok.

Az étkezés jeladásra történjék, s a fegyenczek eledeleiket börtöneikben költsék el.

Az eledelek részletenkint felosztva, a konyhából a

*) Eddig a bérlő biztosítása szempontjából, ha a fogoly magát külön élelmezte is, köteles volt a hatósági tápot elfogadni, illetőleg engedély utján kiki élhetett ugyan saját pénzén, de azért az élelmet, melyet nem evett meg, mégis meg kellett fizetnie. Az igazság általános elveivel pedig ellenkezik, hogy a fegyencz, ki tán egész évben egy kanál főzeléket sem evett, év végén azért mégis 40 ft 58 krt fizessen. (Jogt. Hetilap, 1866. 9. szám.)

**) Pestmegye börtön-dolgozóházának jövedelme 1865. évben kitett 1503 ft 2 krt, egy fegyencz egyremásra keresett naponként 9 krt, melyből 2 $\frac{1}{4}$ kr. a kereső rabot illette, s ezen keresményéből már jobb étkezést rendelhetett magának.

A „Pesti Napló“ 1867. oct. 30-ki számában írja, hogy: Minden fegyencz, ki valamely mesterséghez ért, vagy erre az intézetben oktatott, saját keresményéből, miből 10% kiszabadulása esetére gyümölcsözőleg elhelyezhető, tartozék magát fentartani, az élelmezés pedig 3 categoriára osztassék, s a fegyencz munkásságától függjön jobb vagy soványabb élelmezése. E rendszabály alól a betegek, munkaképtelenek s lábadozók vétetnének ki, kik az állam költségén nyernének kórházi élelmezést, az ujonnan behozott fegyenczek pedig az első 2—3 hét vagy hónap alatt közönséges rab-élelmezést, végre a makacsok és javíthatlanok soványabb élelmet kapnának.

börtönhelyiségekbe, evégre alkalmazott edényekben, s erre rendelt fegyenczek által hordassanak szélyel. *)

Minden fegyencz az étkezés előtt, különösen a szennyező munkával foglalkozók, tartozzanak kezeiket és arcukat megmosni, ruháikat, csizmáikat megtisztogatni.

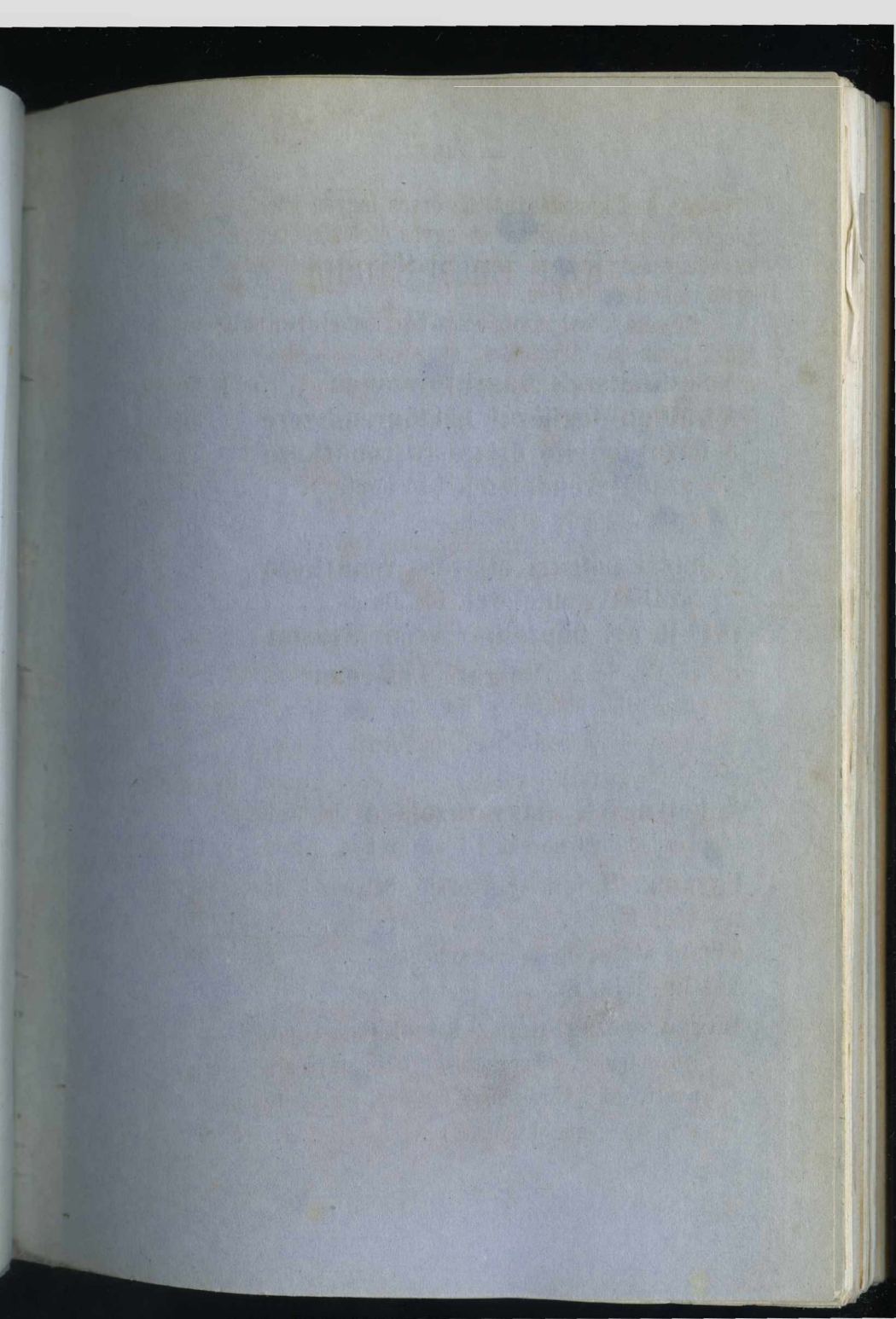
Ha a fogoly vizsgálati, és magát élelmezéssel ellátathatja, ily esetben csak arra legyen ügyelet, hogy az engedélyezett életmód a mérsékeltség határait át ne lépje, vagy valamely értesítéseknek kívülről az elzárt vádlotthoz, vagy ő általa másokhoz jutás módjává el ne fajulhasson.

Egy fegyencznek se legyen szabad, az ő élelmezésére kiadott kenyeret vagy más élelmi cikket, más fegyencz társának átbocsátani, azzal kicserélni stb. **)

A házi kapitány (várnagy) legyen felelős azért, hogy a fegyenczek mindegyike megszabott mennyiségű kenyerét és tápját rendelt időben és jó minőségben megkapja.

*) A bécsi és prágai fegyházakban, déli 12 óra felé a főzőhelyeken, osztályonként méretnek ki az ételek, p. o. I. Stock, Männerabtheilung 1—6 szoba, mindegyikben 6 emberre összesen 36 adag étel, p. o. délben nagymeszely leves, és annyi vastag étel egy-egy főre. Itten 36 emberre, vagyis egy osztályra oly edények készítvők, melyek ezen ételmennyiséget magukban foglalják. Az osztály folyosóján a kihordó edényekbe a mérő-kanalak helyezettnek be, az egyes fogdák ajtai feltáratnak és azokból sorrendben lépnek ki a fegyenczek két kis étkező edénnyel, melyek nagymeszelyesek, és ezekbe kiméretvén, külön-külön a leves és vastag-étel, sorrendet tartva térnek vissza helyeikre, és ott imádság után költik el tápjukat. Ily eljárás mellett egyik sem tarthat attól, hogy a táp milyenségében vagy mennyiségében rövidséget szenved; míg más fegyházakban, hol a konyhából „Esstragbrettereken“ hordják ki 5—6 emberre külön és közvetlen az ételt, a kihordók torkoskodnak és a legjobb falatokat csipik el kívált a betegektől.

**) Pestmegyénél mint t. ügyész tapasztaltam, hogy a munkálódó fegyenczek egymásra naponta 9 krt keresvén, ebből $2\frac{1}{9}$ kr. illetőségüket egymásnak kenyérért adták el, s némely fegyencz a heti kimutatásban igen sok munkát ki birt mutatni, másik semmit; az a ki így összeszedte a munkát p. o. 5—6 embertől, $2\frac{1}{4}$ kr-ával, ami 6 napra 81 krt is kitett, nyalánkodott, torkoskodott, és nevette az együgyű kenyérevő pajtásokat.

Résző Ensel Sándor

köz- és váltó-ügyvédtől megjelentek:

Az esküdtszék Magyarországon . . .	1 50
A külhoni fogházak börtönrendszere —	50
A hazai fenyítő eljárásra vonatkozó szabályrendeletek I-ső füzeté . . .	— 52
Ugyanazon mű II-ik füzeté.	— 80
A hazai polgári eljárása vonatkozó szabályrendeletek I-ső füzeté . . .	1 —
1843-ik evi büntető-törvényjavaslat	2 —
Budai Ferencz. „ Polgári Lexicon a“ (a legrégebbi időktől a XVI-dik század végéig élt jelesebb magyar férfiak és nők életrajzaival) 3 kötet	6 —
A helynevek magyarázója A betűvel kezdődő helynevekkel I-ső füzet . . .	1 10
Ugyanaz B betűvel kezdődő helynevekkel II-ik füzet	1 20
Árpád sirja, öt rajzzal arch. mű . . .	— 30
Attila sirja, régészeti adatok	— 20
Magyarországi népszokások (lakadalmi kereszteleési, temetkezési, téli, tavaszi, nyári, őszi, karácsonyi, husvéti, pünkösdi stb. stb. népszokásokkal)	1 80

161
1435

FEGYHÁZI REFORM

MAGYARORSZÁGON.

4/b. 5

KÉZI KÖNYV

↳ RÉSÖ ENSEL SÁNDOR

KÖZ- ÉS VÁLTÓ-ÜGYVÉDTŐL,
A NÉMET ORSZÁGI FEGYHÁZI EGYLET TAGJÁTÓL STB.

4-6 4/b.

MÁSODIK FÜZET.

A FEGYHÁZI MUNKÁLTATÁSRÓL.

ELSŐ RÉSZ.

ADATOK A KÜL- ÉS BELHONI FEGYHÁZAK KÖRÉBŐL.

Ára 60 kr.

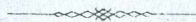
PEST, 1869.

EGGENBERGERFÉLE KÖNYVKERESKEDÉS BIZOMÁNYÁBAN.

Résző Ensel Sándor

köz- és váltó-ügyvédtől megjelentek:

Az esküdtszék Magyarországon . . .	1	50
A külföldi fogházak börtönrendszere —	50	
A hazai fenyítő eljárásra vonatkozó szabályrendeletek I-ső füzet . . .	—	52
Ugyanazon mű II-ik füzet.	—	80
A hazai polgári eljárása vonatkozó szabályrendeletek I-ső füzet . . .	1	—
1843-ik évi büntető-törvényjavaslat	2	—
Budai Ferencz. „ Polgári Lexicon “ (a legrégebbi időktől a XVI-dik század végeig élt jelesebb magyar férfiak és nők életrajzaival) 3 kötet	6	—
A helynevek magyarázója A betűvel kezdődő helynevekkel I-ső füzet . . .	1	10
Ugyanaz B betűvel kezdődő helynevekkel II-ik füzet	1	20
Árpád sirja, öt rajzzal arch. mű . . .	—	30
Attila sirja, régészeti adatok	—	20
Magyarországi népszokások (lakadalmi kereszteselési, temetkezési, téli, tavaszi, nyári, őszi, karácsonyi, húsvéti, pünkösti stb. stb. népszokásokkal)	1	80

161
1435

FEGYHÁZI REFORM

MAGYARORSZÁGON.

4/b. ————— 5

KÉZI KÖNYV

↳ RÉSÖ ENSEL SÁNDOR

KÖZ- ÉS VÁLTÓ-ÜGYVÉDTŐL,
A NÉMET ORSZÁGI FEGYHÁZI EGYLET TAGJÁTÓL STB.

4-b. 4/b.

MÁSODIK FÜZET.

A FEGYHÁZI MUNKÁLTATÁSRÓL.

ELSŐ RÉSZ.

ADATOK A KÜL- ÉS BELHONI FEGYHÁZAK KÖRÉBŐL.

Ára 60 kr.

PEST, 1869.

EGGENBERGERFÉLE KÖNYVKERESKEDÉS BIZOMÁNYÁBAN.

DE BALLE DE LA

A fegyházi munkáltatásról.

Az elméleti és gyakorlati szakemberek tapasztalásai, nyomozásai, és kölcsönösen kicserélt eszméi nyomán, a művelt világ már elvetette a bünhesztés felőli azon régi nézeteket, melyek szerint a börtön pusztán a büntetés és megbánás helye volt, hanem helyt adott az emberiebb és élettani azon helyes nézetnek, mely által fegyházakban is a javítást kívánja előmozdítani.

Ezen helyes nézet mint igazság annyira terjed és kezd közönségesseé lenni, hogy a valódi emberbarátok áthatva e tantól, mely a családi és államéletbe egyformán belevág, élénk részvétet fejtenek ki a bonyolodott kérdések megoldásában.

A természetszerű javítás eszközlésére a munkaadás esmértetett el leghatalmasb emeltyűnek és e füzetben erről fogunk szólni.

I.

A munkáltatás elleni érvek.

Régibb időben, miként mondtuk a fegyház egyedül a büntetés és megbánás helye volt, a börtönre kárhoztatott tétlenül töltötte ki büntetés idejét, és ezen régi nézeteket sokan jelenleg is pártolván, mindenekelőtt felsoroljuk

azon indokokat, melyek e nézeteket jelen időben is támogatják.

A munkáltatást ellenzők felhozzák, hogy :

a) A fegyenczek vagy szükségből lettek bűnösökké vagy nem; első esetben többnyire visszaesők lévén, vagy visszaesésektől tartani lehetvén, azt érdemlik, hogy az állam javításokról lemondjon, azoknál pedig kik nem szükségből lettek bűnösökké, miután kibocsájtásuk után nem fognak szükségét érezni, a mesterség tanítás reájuk nézve hasztalan.

b) A munka nem súlyosítása, hanem könnyítése levén a fogságnak és a munkával jutalom is járván, a bűnöst jutalmazni ellentéte a büntetésnek.

c) Az elrettentés érdekei kívánják azt, hogy a fegyenczek meddően és büntetésként foglalkoztassanak, nehogy kiszabadulásuk alkalmával a kézművesek számát szaporítsák és versenyzésük által jólétüket aláássák. *)

*) Louise Tellkamp : Ueber die Besserungs-Gefängnisse in Nordamerika und England, Berlin, 1844. 156—158. l. említi, hogy a pennsylvániai és newyorki munkások újabban is felszólamlottak az állam fegyházi munkáltatások ellen, és a versenyzést rettegtek. — Anglia hason bajon úgy segített, hogy a mesterség üres helyébe be hozta a tapodó malmokat, és megszabadítván kézműveseit a börtönmunkákkal mérkezés veszedelmétől, a munka eszméjét e malmokkal tartá fel. A t a p m a l o m felállítása Angliában tanusította, hogy a fegyházakbani munka honosítás eszméjét miként fogták fel. Ezen malom egy nagy henger volt 7—7 hüvelknyi magasságra lépcsőkkel ellátva, a melyen 10—20 ember folytonosan utánózta a hágás mozdulatait, és teste súlyával nyomván le a hengert, másik lábával már a következő lépcsőre léphetett anélkül, hogy helyéről mozdult volna. E foglalkozás nagy erő megfeszítést kívánt s hasznot nem nyújtott. Később e tapalmot úgy javíták, hogy a nyomás által a fogoly szeme elé a b c betűi egyenként $\frac{1}{2}$ jelentek meg, azok előttök tanító által megnevezve, addig lebegett szemek előtt, míg megtanulták. Azután jött a szótagolás, bibliai fejezetek olvasása. Némelyek ezen tapalom behozását pártolták, mert hitték, hogy e terhes foglalkozás elrettenti az embereket bűnelkövetésektől, és emellett egészséges testi mozgásnak tartatott, azonban kitűnt, hogy a Coldbath-Field fegyházban még 1823-ik évben a tapalom behozása dacára 3861 fegyencz volt és 1830-ik évben 5931 számra emelkedett a számok, mellette az egészségügy sem lett kedvezőbb

Hazánkban Borsodmegye is állított fel oly malmot, mely tapodás által volt forgatandó, de ez forgatás által lisztelt és fűrészelt. E malom alapra 1834-ik évben átengedettek a choleralis, koronázási, és inselationalis kivetésekből fenlévő tartózási összegek. Ezen lisztelő é

d) A fegyenczek foglalkoztatása által a szabad munkások ki is szoríttatnak rendes munka körökből, és a szabad munka bérét igen alacsony fokra szállítja le, az állam verseny.

2.

Erre vonatkozó czáfolatok.

A hol a tér nincsen elegendő munkaerővel ellátva, a hol a kézművesek nyereségei aránytalanok, ott a börtönmunka által előidézett verseny is valódi jótétemény, mert az árleszámítások által a közönség többet nyer mint a munkások vesztenek. *)

Ha a szabad munkások foglalkozásaikból kiszoríttatnának is és más működési teret kénytelenek volnának elfoglalni, ez esetben is a kényelmetlenség és a kár, melyet szenvednek, bőven fog kárpótoltatni, a termények olcsó volta s az új iparág fejlődésére.

A börtönmunka versenyezése a szabad munkát csak akkor sujtja, ha annak bérét legesleg alsóbb fokra szálítaná.

fűrészelő malom tervrajza a leírásokkal Borsodmegye levéltárában 154/1834. sz. a. van. A tapodó keréken 8 rab mozoghatott, és egyik testi súlyát 125 fonttal számítva, a sebesség eredménye nagy volt, amde a raboknál szédülést okozott, kihányták azon kis tápot is melyet kaptak, mellette a lábvas viselés is akadály volt. Somogy megyében is állítottak fel ily tapodó malom, melynek gépezete azonban ügyesebb volt, erre a rabok bizonyos számban s óránként felváltva állítottak, s a folytonos tiprás — távol azonban minden baromi megerőltetéstől — mozgásba hozta a kerekeket, melyek megörölték saját kenyerökhöz való szükséges lisztet sőt még örletéseket is tettek.

Angliában a Coldbath-Fieldt nevű halgató rendszert követő fegyházban, lövéssel adatván jel a felkészésre a fegyenczek harmasával vezetnek a fogház tapodó malmához itt egy kereket egyszerre 20 rab tapod három osztályban, minden 3 perczben megcsendül egy vasszer, és három rab léple, annyi pedig fellép mindenik osztályban és így egy rab naponként $6\frac{1}{2}$ —9 órát tapodván 12—16 800 lépést tesz.

*) A Börtönügy multja. Tauffer és Pulszki-tól. 175. lap.

A munkaadás melletti érvek.

a) A munka mind a test, mind a lélek jólétére mulhatlanul megkivántatik. *)

b) A fegyencz képezzé lesz a reá fordított költségeket törleszteni vagy kevesbiteni és így az állam költségei kevesbitéséhez is járulni. **)

c) Ezzel a javulás főczélja éretik el, mert a folytonos munka az, mely a fegyenczek fogsága unalmait rövidíti, egészségét fenntartja, henyéségtől elszoktatja, rendszeres tevékenységi hajlamra ébreszti és természetévé teszi az ipart, mely kárpótlás nyújtáson felül a börtönbeni rossz gondolatoktól is megmenti és ártalmas állásából hasznos polgárrá képezi őt, de fellobbantja a reményt is benne, hogy szabadultával hasonló szorgalommal, békességben érdemelhetend magának becsületes kenyeret. ***)

d) A munkáltatás által a fegyenczek szenvedőleges és szemlélődő tehetségei is neveltetnek.

e) Kevesebb ott a fegyelmi eljárás, hol a fegyencz foglalkoztatik, mint a hol henyél, mert a munkánál a gondolat elmerül. ¹⁾

*) Cherry-bill nevű fogdában 1821-ik évben 80 fogoly külön zárva munka nélkül igazolta azon állítást, hogy társas természetű embernek erején felül van tétlenségben lenni, azok szemlátomást fogytak és lélekhaborodáshoz voltak közel. (Szemere.)

**) A philadelphiai cherry-bill fogház, mindjárt az első évben egyenlővé tette kiadását és jövedelmét. A glasgowi rabok az 1834-ik zamadás szerint 4002 ezüst forinttal kerestek többet mint mennyiben tartásuk került, s a megyének terhéül csak a kormányzási költség maradt. („Szemere utazás.“ 56. l.)

**) Balla „Büntetésmód javítása“. Pest, 1841. 32. l. Lehet, hogy kiszabadultakor a gyökerében nem egészen becsületes ember, becsületes szokásával bír, henyéből lesz dolgoz, tudatlanból irni s olvasni tudó, mesterséget nem értőből, ahozértő, s kenyerét kereső polgár. (Szemere.)

¹⁾ Gerichtshalle 1866. 10-ik szám.

Zsoldos*) már 1838. évben az elzárt rabnak czél-szerű munkával való foglaltatását sürgette, hogy azok egyrésze munkához szokják — másrésze attól elne szok-ják, és a munkáltatásnál csak annyit kívánt figyelembe vétetni, hogy a munka mellett a rabnak gondolkodásra, magába térésre javulásra, olvasásra és pihenésre is jusson idő, és a munkának teljesítésére oly eszközök, melyekkel életének véget vethetne vagy tömlőczét kifeszithetné ke-zébe ne adassanak. **)

4.

A munkáltatás házi kezelése melletti érvek.

Vannak kik a munkáltatást házilag vélik kezeltetni ***), mert:

A házi munkáltatás megindítására sőt fennakadás nélküli folytatására, a fegyházakra tenni szokott kiadások egynegyede elégséges volna, és ezen aránylag nem nagy összeg tekintve a később belőle származó pénz és nemzet-gazdászati nyeresémet, elvesztett tőkének nem, sőt áldo-zatnak sem lenne tekinthető.

Attól sem lehetne tartani, hogy jó kézmunkát illő áron értékesíteni ne lehessen.

Az igazgatóság tekintélyéből sem vonhatna le semmit oly foglalkozás, mely a közérdeknek igazságos és tisztes-séges uton előmozdítását célozza, sőt a méltányosság ki-vánja, hogy az, ki az állam jótéteményét élvezi, tehetségé-géhez képest minden rendelkezésére álló becsületes uton és eszközökkel igyekezzék annak javát előmozdítani.

Az államnak a bérlet csak akkor kerül kevesebbe a házi kezelésnél, ha ez tulságosan költséges és hibás volt,

*) Néhány szó a Honi közbátorságról. Pest, 1838. 83. lap.

**) Az időben csak a henyeség és bűnváncosain az állomnak ter-beke ingyen tartattak jobbara a rabok.

***), T. M. Egyéni nézet a börtönügy körüli teendőkre nézve.

mert lehet a házi kezelést oly alakban és ellenőrséggel szervezni, mely semmi esetben sem kerül többé mint a legolcsóbb bérletszerű kezelés.

A haszonbérlettség célja az lévén, hogy a fegyenczek munkaerejét kizsákmányolja és minél több hasznot huzzon, ezért azokat csak is gyári, azaz oly munkaszakokra alkalmazza, melyekben évtizedekre nyúló gyakorlattal sem képezhetik magokat önálló iparosokká, s p. o. hazánk nem lévén a gyáripár országa, a szabadultak ez irányban szerzett ügyességöket nem érvényesíthetik. *)

A bérlet már természeténél és elutasíthatlan követelményeinél fogva megengedi a közvetítőnek, hogy az állampénztár részére igényelt napontai pár krajczár munkadij örvével tulságossan többet sajtoljon ki a fegyencz munkáerejéből, sőt azt is megengedi vagy elnézi hogy másnak adja el a fegyencz munkaerejét. **)

A bérlet alatt minden erkölcs javításra célzó intézkedés csak pium dessiderium marad, mert a haszonbérlettségnek a fegyenczek erejét s a jobbák jóhiszeműségét csel-fogásokkal kijátszani, kizsákmányolni igen könnyű erköcs-telen eszközök felhasználásával.

5.

A munkáltatás bérleti kezelése melletti érvek.

Azok, kik a munkáltatást előnyösebbnek tartják bérletileg kezeltetni következőket adják elő:

*) Sokszor az új gépeknek behozása is feleslegessé teszi a munkás kezeket, és más foglalkozásra kell fordítaniok productív erejüket, — mely nem mindig oly könnyen és hamar történik, úgy hogy amiatt a munkás ideiglenes szorultságba jöhet, — amde a gyári munka jótékony hatását sem lehet ignorálni, s azt míg káros hatása benem bizonyul egészen kiküszöbölni nem lehet.

**) Az Illavai fegyház bérleje D. naponta 20 kr. munkadijért adta el az államtól 3—5 kr. díjért vett fegyencz munkaerőt, mi úgy tűnik fel, mint a civilisatio színével zománczott rabszolgaság (T. M.)

A fegyenczek többnyire ügyetlen munkások lévén, ezek keze alatt a legjobb anyagból is selejtes és csekély becsű áru — fog készíteni, és mikorra a szükséges ügyességet magoknak megszerezhetik kiszabadulnak. *)

Házi munkáltatáshoz nagyobb pénz mennyiség kívánatik és az államnak nem szabad a polgároktól behajtott adót koczkáztatott vállalkozásokra, és kétséges foganató kísérletek gyámolítására fordítani, már pedig fegyházakban minden foglalkozás esetleges, és vannak elmuló körülmények, melyek azt megakasztják.

* * *

Mielőtt irányadó alapelvek nyomán a fegyházi munkák berendezéséről szólanánk, egyelőre áttérünk különböző kül- és belhoni fegyházaknál divó munkáltatási rendszerek ismertetésére.

6.

A bádeni nagyhercezségben divó házi munkáltatás szabályairól.

Ezen nagyhercezségben a bruchsali híres magán rendszerű fegyházban a munkáltatás házilag kezeltetik, s oly sikerűlten, hogy az intézeti pénztárt mostanáig is ritkán éri veszteség. **)

*) Czélszerű intézkedés némely külhoni fegyházban, hogy a fegyenczek a gép- és műtan alapelveire is oktattatnak, rajzolásra taníttatnak.

**) Az 1863-ról kiadott kimutatások a bruchsali intézet működését röviden következőkben tüntetik fel. A fegyenczek létszáma a dologházi foglyokat is ide számítva, az év folytán 397-et tett, ezek közt az év folytán kilépett 94. A legmagasabb napi szám 303 lélekből állott. Középszámítás szerint a napi létszám 221³⁷-et tett, 215 fegyencz közül az év elsején elkülönítve tartatott 200 a többi 15 erre nem volt alkalmas. 94 az év folytán beszolgáltatott fegyházi azaz magánrendszerű büntetésre ítélt fegyencz közül olvasni tudott, de ini nem, kettő; sem olvasni sem írni kettő; 88 ujonnan bekerült dologházi bűnözőz közül első minőségű volt egy, második minőségű szintén egy; mesterséghez értett 38. A nyers munkajövedelem tett 100,298 firtot és 8 krt, a

Itt munkafelügyelők alkalmazták, kik az osztályaikba sorozott fegyenczet első naptól kezdve foglalkoztatni tartoznak. Ha azok a fegyintézeti munkát nem vagy nem kellőleg értik, úgy részökre tervszerű oktatást tartoznak nyújtani, melyhez az igazgatóság által kiadott könyvek és táblázatokat használatba vehetik.

A tanítás körül, ha a fegyencz jó akaratot tanúsít, türelemmel és elnézéssel kell lenniök, befejezett, tanfolyammal azonban minden fegyencz előírt napi munkát köteles végezni, melyet, ha nem tesz, vagy rossz akaratulag ront a tárgyakon, a munkavezető annak nevét a jelentési könyvbe írja be. *)

tiszta-jövedelem 37,100 frt 34 krt. Egy-egy fegyenczre az egész év (295 munkanap) után 188 frt 51 kr összes keresmény esett; 1850-ben csak 35 frt 12 kr; 1861-ben 166 frt 19 kr; 1862-ben 180 frt 8 kr. Legnagyobb kiterjedésben üzetett a vászonkészítési ipar, mely egyedül magában 13,678 munkanap után 10,177 frt 22 kr tisztajövedelmet nyújtott. Legkisebb kiterjedésben a gyapju-ipar, mely 608 munkanap után 138 frt 43 krt jövedelmezett. Egy egészséges egyén táplálása naponként 6.³⁴ krba került, egy betegé 17.⁹² krba; különbség nélkül középszámitással 6.³⁴ krba számítható. A fegyencz-takarékpénztárban a fegyenczek javára volt írva 3530 frt 50 kr; ebből 303 fegyencz mindenikére középszámitással 11 forint 39 krajczár esett. 1866-ik évben a szabómunka oly nagy volt, hogy külről szegényebb sorsú szabók is részesültek a munkáltatásban. A cipészlet nevezett évbéli hadjárat alkalmából, nem győzte a megbízásokat. Az asztalos műhelyeikből a pakolóládák keltek legjobban. A pintérekedés csak azon évben fizeti ki magát midőn nagy borteremés van.

*) Hazai fegyházunkban Munkácson 1867. oct. 30-án vizsgálat tartatván az igazgató nem tudott felvilágosítást adni a foglalkozó fegyenczek számáról, ilyen kimutatást, mely úgy az állam, mint a fegyenczek anyagi érdekei ellenőrzését képezi, a bérlőtől soha benem kívánt, nagy utánjárással sikerült megtudni, hogy a létszámból (498) csak 298 fegyencz foglalkozott, és pedig következőleg elfoglalva: Kovács 8, asztalos 36, bodnár 26, cipész 81, takács 61, kefekötő 5, gombkötő 10, szabó 28, szalmafonó 40. (Hiv. Jelentés.)

Némethon rendezett fegyházaiban mindennap jelentés érkezik be a főlétszámról és a fegyenczek munkanemiei beosztásáról, mely következő rovatokból áll: Főlétszám; — — ebből férfi — — nő — — ebből feltétlesen elbocsájtott — — és pedig férfi: — — nő: — — szaporodott: — — fogyott: — — beteg: — — fegyelmi bűnös: — — holnap elbocsájtandó: — — holnapután elbocsájtandó: — —. Munkanemmel I. oszt.: Takácsok — — nemezgyártók — — II. oszt.: Gyapju-szövőök — — szivarkészítők — — III. Posztogyártók — — IV. Gombkötők — — üvegesek — — bádogosok — — cipészek — — szabók — — V. oszt.: Tolfosztók — — VI. oszt.: Betegek — — VII. oszt.: Kijárók — — külön munkások — — VIII. oszt.: Fogda-örzök — —

Ha a fegyencz napimunkáját előbb befejezi is mint az előszabott munkaórák letelnek, hevernie nem szabad. *)

Csendes munkát a házi lelkész engedelmével Vasár- és ünnepnapokon is végezhetnek, egyébként e napok szünnapok. Magán munkán csak az előljáróság engedelmével dolgozhatnak.

A felügyelő már reggel 5 órakor megkezdi a járatot, és gondoskodik arról, hogy a fegyenczek munkával ellátva legyenek s abba belekezdjenek. Ha anyag vagy műszer hiányzik azt azonnal e célból saját kamrája mellé adott kézi raktárból beszerzi s naplójába jegyzi.

Naponként a munkásokat két-három izben is köteles meglátogatni, velők az üzlet úgy a kézimunka előnyeiről beszélgetni, hibáikat kiigazítani és a szorgalmatlanokat megdorgálni.

Estve 6—7 óra között teszi az utolsó látogatást, ekkor minden munkát szorgossan átnéz, beszámolja s a munkakönyvbe írja, és a következő napra való anyagokról gondoskodik, a készleteket pedig az előljáróságnak minden nap reggelen átszolgáltatja.

kenyérszelők — — tüzelők — — könyvondászok — — lámpatisztítók — — szalmazsák tömők — — stb. stb. Jelentés értekezik bé az egyes osztályokból is, hogy ki nem végezte el napimunkáját vagy mellik rontott a reábizott tárgyon roszakaratulag. Ily jelentésekből a munkáltatás hangulatát igen szépen lehet jellemezni.

*) Munkácson 1867. oct. 30-án 498 létszámból 194-henyélt, azonkívül házimunkásul is nagy szám volt felvéve névszerint lámpatisztító 2, borbély 4, székács 7, seprős 8, napszámos 16, betegápoló 7 (beteg 15), munka tehetlen 17. Vizsgálat alávetett a rendtelenség s kiderült, hogy még a mesterségekhöz jegyzett fegyenczek közül is többen tetlenül ültek, sőt hogy a takácsok közül 16 ember munka hiány miatt már egy hét óta nem dolgozott s hogy a nagyrésznél a munka pangás majdnem folytonos; okat a bérlet abban adta, hogy a munka kifogyott, nehéz a szállítás; a nyersanyagnak behozatala s a kész árunak piacra vitele szerfelett sokba kerül, sőt néha Munkácson és Ungvárott nyílt raktárt tart, áru kielendőségre nem talál. E szempontok reá nézve irányadok lehetnek ugyan, de kötelezettségén az állammal szemben mitsem könnyítenek, mert a fegyenczek erkölcsi s anyagi érdekei is sértetnek a tétlenség által, hogy a fegyenczek a különben szerzendő munkadíjtól elesnek s így kiszabadultok után a legnagyobb inség vagy kísértésekkel küzdenek.

Ezenkívül a folytatott munkáknál sem uralkodott kellő szorgalom, álló viselet és szükségese felügyelet. (Hiv. Jelentés 1867. évről.)

A fegyenczeknek megengedtetik munkáikról ellenőrzési jegyet vezetni, mely időről-időre a munkavezetési könyvekkel összehasonlítatik.

A felügyelő maga nem munkálkodhatik, hanem tekintettel az egyes kamrákba kiosztott munkálatokra, ezen egyes kamrákba a munkavezetés szempontjából folytonos látogatásokat tesz, vezeti a munkakönyveket s jegyzékeket, úgy a templomi felügyeletbe is résztvesz. Munkajavításokat hozhat javaslatba, de még azok előljáróságilag jóvá nem hagyatnak nem foganatosíthat.

A munkaidő reggeli 5 órától esti 7½ óráig tart, reggelizés és kamra tisztogatásra marad félóra, szellőztetésre délelőtt és délután fél — fél óra, ebédre egy óra, iskolázásra hetenként három óra, templom látogatásra hetenként szinte három óra. Így körülbelül a napi munkaidő 11 órából áll, mely néha leszállítatik 10 órára.

A munkanemet az igazgatóság szabja meg, az többnyire nehéz munka, melyre a fegyenczet betanítani kell.

A munkajövedelem az intézet pénztárá-é, abból a fegyencznek naponként csak egy krajczár osztalékjut, és azon összeg, melyet a kimért napi munkán felül bir keresni mit ő táblázat szerint számíthat ki magának.

Az ily felülkeresményből a fegyenc maga vagy övéi számára rendelkezési joggal bir, és minden félévben leszámítolás történik a javára, melyet könyvében aláírásával elismer.

Ha a fegyenc kiszabadul, pénz keresményét hazájába a lelkészi hivatalhoz teszik által, melyet az, a haza érkezőnek levonás nélkül nyugta mellett kiszolgáltatni köteles.

7.

Bajorországi fegyházi munkálatok vezetéséről.

Bajorhonba a Münchener fegyházba külön alvó- s külön munkatermek vannak. A munkatermekbe művezetők vannak felállítva.

A művezetőknek teendőit a körülmények és képességeik szerint az előjáróság jelöli ki. Ők vezetik a szakmákba vágó munkákat az előjáróság utasítása szerint. Az ő gondjaikra van bízva, hogy a munkák czélszerűen osztassanak be, és minden fegyencz képessége szerint foglalkoztassék. *)

Minden beérkező fegyencz kenderfonással kezdi a munkát, és csak akkor bocsájtatik más munkára, ha jó magaviseletet tanusít és ügyességének jeleit adja. **)

*) Az egyesült államok fegyintézetei közt a new-yorki, melyet mintaképül lehet felhozni, minden fegyenczet allásának lehetőleg megfelelő munkával foglalkoztat és senkit sem csüggesztenek előbbi életéhez mért alacsonyabb foglalkozással. A javulást ezzel is elősegíteni akarják. A fődolog, hogy a fegyenczeket foglalkoztassák s gondolataikat a munka körül összpontosítsák. A festőnek meghagyják festékét, a zenésznek hangszereit, a kézművesnek szerszámaikat stb. A roppant épületben műhelyek, csinos szobák, zenetermek stb. vannak. Emitt furnak, gyalulnak, amott vasat kalapálnak; egyik asztalnál esztorgályos dolgozik, a másiknál órás, szabó stb. Egy nagy terembe állandó kiállítás van, melyben 2 penny a beleptidj. A kiállított tárgyak mind a fegyenczek művei. Ha szatós vagy s boltod elé valami czimtablát akarsz festeni, az egyik sarokban találsz czimtablákat, s amelyikről látod, hogy festője érti mesterségét annál megrendelheted amit akarsz. Ha gyermekjáték kell választatsz. Ha körül nézed a kiállítást megismerkedhetel a legjobb művesekkel, kik a fegyházban vannak. Itt mindent olcsón és mindent gyorsan kapsz. Találsz elegáns öltönyeket, butorokat, szőnyegeket stb. A fegyenczek keresetéről szigorú számadás történik, az élelem árát levonják s a többit félre teszik, és csak ki szabaduláskor kézbesítik. Minden héten zene van a nagy teremben, s többnyire fegyenczek játszanak. Az udvaron járva, azt lehetne hinni, hogy egy munkástelepen vagyunk, ha a föl és lejáró fegyveres őrköt nem látunk. A szigor igen nagy, s meg van jelölve, melyik fegyencznek meddig szabad az udvar ter letén járni. A fegyenczek egyrésze szerszámokkal, baltákkal, vágó eszközökkel dolgozván az őrk mindég töltött fegyverekkel sétálnak, s a falakon 10—15 emberből álló őrcsapot megy körül minden félórán.

Az őrk lakosztályait erős vasajtók védik s mindenünnen kijáras van a szabadba. A fegyenczek tartasa kevésbe kerül az államnak miután a tartási költségeket keresetükből levonják. Emilitést tesznek egy szabó fegyenczről ki iszakos és játékos levén, bár keresett szabó volt, tönkre jutva, házi-úrát megrabolta. Ez ember is szorgalmasan dolgozva, családját is képes volt eltartani s két hó alatt 49 dollárt (98 frt) tettek félre számára. Közlés a „Hazánk és külföld“-nek 1869-ik évi 32-ik számából.

**) Badeni nagyhercezségben az eskütszék előtt egy fegyencz azt adá elé bűnbeesése okául, hogy fegyintézethe kívánczoké jönni kézművet tanulni, el is érte czélját, de kiprobáltatván, öt évig szakadatlanul csak fonásra lehetett használni, oly ügyetlenül ment el, mint ahogy bejött.

Az illető művezető azt az előjárásnak bejelenteni tartozik, ha egy fegyenczet valamely munkára különösen alkalmasnak talál; mindazon által fegyenczek, ha még oly ügyesek is nem lehetnek művezetők.

Mihelyt valamely fegyencz részére az előjáróság valamely mesterséget vagy egyéb teendőt, kijelölt attól kellő értesítés nélkül el nem távolíttathatik.

A munkaeszközök és szerszámok, melyek a fegyház műhelyeiben vannak, az illető művezetők felügyelete alatt állnak; az ő kötelességük arról gondoskodni, hogy azok rozszakaratulag el ne rontassanak vagy el ne vitessenek.

Minden acél, vas, bádóg, réz stb. eszköz gondosan eltávolíttatik onnan, hol az veszélythozó lehetne. Mi az eszközök közül hasznavehetlenné válik rögtön beszédetik a munkástól, és beszolgáltatik további őrizet végett a házmesternek.

A készleti-eszközök, kivétel nélkül, úgy a vas, acél, bádóg stb. tartalmuak, ideértve még a szegeket is, folytonosan jól elzárva tartatnak.

Azon anyagok és gyártmányokért, melyek a művezetőre bíztnak, ez személyesen felelős; ennél fogva az ő kötelességeihez tartozik az intézetet károk ellen biztosítani, és rögtön mindent feljelenteni mi által a kártételt megakadályoztathatja.

A művezetők naplót vezetnek azon felügyelők részére, kikre nyers anyagokat, szöveteket vagy gyártmányokat bíztnak és azonnal jelentéssel élnek, ha ezekben valami különbség vagy hiány mutatkozik.

Oldenburgban és Jeverben minden ujonnan érkező fegyencz eleinte a szövőszékhez rendeltetik, hajlama szerinti munkát csak akkor kap, ha javulásra lépéseket tesz, és ha visszaesik fegyelmi büntetés kép a szövőszékhez tétetik vissza.

Párisban a restauratio alatt Magallont az író poissy-ba a közönséges bűnösök fogházába tarták, rabruhába öltöztették, s munkásként szakszabályban papucsokat font. A foglyok egyike ki azon kiváltsággal bírt, hogy társait borolválhatta, oda ajánlotta e jogot, de a journalista mosolygott, megköszönte a szívesseget és fonta tovább is a papucsot, mig nem szabadságát fizesszanyérté. Beranger ellenben a La Force fogházba folytathatta a költészeti életet. (Pesti Hetilap 1863. 43. sz.)

A főgyártási- és anyagkönyvet — pontosan és változatlanul, úgy miként az részökre előíratik, tartoznak vezetni, és minden hét végén bemutatni az előjáráságnak átvizsgálás és a raktári könyvvvel (Lagerbuch) való összehasonlítás végett.

A művezetők vezetik a munkások lajstromát is utasítás szerint, és azokat is megerősítés végett minden hét végén bemutatják az előjáráságnak.

A munkadíjak lelkiismeretesen és pontosan úgy vezetnek be amint azok az előjárásággal egyetértve megállapítottak. *)

Számlákat vezetnek úgy a fegy- mint a munkaintézetek részére, a melybe minden elkészített vagy kijavított

*) A munka könyvminta.

Év	Hó	Hét Nap	Dolgozott	Munka- díj		Felül- kereset		Táp ja- vitas		Taka- ritott		Jegyzet
				frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	

Ellenőrzési könyvminta.

1.

Mellék- let	Kellét	Bevétel megnevezése	Összes bevétele	
			frt	kr

2.

Melléklet	Kellét	Kiadás megnevezése	Elköltethető összeg		Kiadott összeg	
			frt	kr	frt	kr

tárgy az ár kitételével naponként bevezettetik, miután az anyagszámlában (Materialrechnung) minden feldolgozott anyagnak ki kell mutattatnia, hogy hová lett.

Azon hivatalnokok részére is számlát vezetnek kik a szabó vagy cipész műhelyekbe dolgoztatnak, és ebbe minden elkészült tárgy az ár kitételével jó bele.

Az ily munkáltatás azonban az előljáró engedélyvéve történhetik meg.

A művezetők sem magok sem mások részére elnem árusíthatnak anyagot vagy gyártmányt, egyiket úgy mint a másikat a raktárba vagy azon helyiségbe tartoznak beszállítani hová az előljáró határozta.

Megrendelések csak az előljáróság útján ejtethetnek meg, ilyesekkel a munkavezető nem foglalkozhatik.

Ha a vezetők külről valamely tárgyat, mely a munkához igényeltetik behozni kívánnak, azt a körülményt bejelenteni tartoznak és az előljáróság gondoskodik arról is, hogy a szám, mérték, súly, minden tárgynál, melyet a vezető saját felelőségére általvesz meglegyen, és a szállítók könyveibe is azok az árral együtt pontosan bevezetessenek.

A munkavezetőknek a fogoly felügyelők e szakban alárendelvek, úgy hogy ezek az ő rendeleteit foganatosítani, és neki engedelmeskedni tartoznak.

Akadályoztatási esetekben a munkavezetést helyettesíteni az előljáróság jogában áll.

A munka termekbe fegyencz felügyelők is vannak kik az ajtók be és kizárását eszközlik, és a halgatási rendet is fenntartják, átveszik az anyagot vagy munkát a művezetőtől s kiosztják a munkálódó fegyenczek részére és felügyelnek arra, hogy azok hasznosan munkálodjanak az anyagot vagy gyártmányt elne rontsák vagy elne csempészsék, és ha tunyák vagy engedetlenek bejelentve legyenek.

A poroszországi felügyelőségről.

Poroszthon nagyobb fegyházaiban a munka, vállalkozók (entrepreneurs) számára készítették, kik állandó nap-számot fizetnek minden munkásnak.

A munkaképes fegyenczek, felügyelőség alá vannak adva, kiknek működési köre a fegyenczeknek munkárai beosztása, vezetése, s a munkálatokra vonatkozó könyvek, úgy a számadások vezetéséből áll.

A munkafelügyelő felügyel:

a) Azon munkálatokra, melyek vállalkozók által különösen arra alkalmas műmesterek által vezetettnek. *)

b) Azon munkálatokra, melyeket az intézet saját számadására, habár idegen megrendelőknek is, bizonyos díjért készítet. **)

E tekintetben következő utasítások vannak:

A munkálati felügyelő az intézet igazgatójának alárendelt, de felsőbb hivatalnoka lévén, az igazgató rendelkezéseinek feltétlenül tartozik engedelmeskedni, ha tőle emlékeztetést vagy rendreutasítást nyer, azt szerénységgel kell elhallgatnia és csak ha erején felüli követelmények kívánatnak tőle, fordulhat a felsőbb hatósághoz, melynek hatá-

*) Poroszthonban a munkát miként általában kifejeztük külön külön a nemek szerint bérlik ki. A vállalkozók nevei külön jegyzékbe jönnek, megnevezetvén a munkanem, melyet üznek, s a fegyenczek nevei kiket az intézet rendelkezésekre bocsájt. Ki van téve a jegyzékben a pensum is, melyet egy-egy fegyencz naponta teljesíteni köteles, p. o. szövőszéknél egy óra esik 25 munkanap, naponként egy kitanult takács köteles 8 rőf vasznat megszöni, rófiért esik 5 kr a mit ezentul tud elvégezni az felülkeresményébe esik. A munkanapokból lehuzatnak azon órák vagy napok, melyeket a fegyencz iskolába, elzárva, vagy korodába stb. töltött. Példánytart közöl ily könyvvitelekre „Reglement für die königl. preussischen Strafanstalten“ című könyv, mely Berlinben 1868 jelent meg.

**) Megengedettetik hogy az igazgató és egyéb hivatalnokok is munkáltathassanak magok részére, és ezért egy-egy fegyencz részére naponta 3 garast (15 kr) fizetnek. Ezen munkálatok külön jegyzékbe jönnek, megnevezésével a fegyenczeknek, kik azt teljesítették, és megjegyzésével a napoknak, melyeken munkálodtak.

rozata elérkeztéig az igazgatónak tartozik engedelmeskedni. *)

Naponkint reggeli 7 órától. déli 12 óráig és délután 2 órától a fegyenczek elzáratásáig, az intézenek az igazgató tudta nélkül elhagyása nem szabad, egyéb esetekben hosszasabb kimaradásoknál is az igazgató engedelme van szükség. **)

A felügyelőtől, kinek oly fontos működési köre van, megkívántatik, hogy életmódja s magaviselete által, mindenki iránt olyan legyen, hogy mindenkinek, különösen a fegyenczeknek követésre méltó példát szolgáltasson.

A mi a munkák beosztását illeti, miután a felügyelő a foglalkozások műtani ágát vezeti és annak jó eredményéért felelős a munkálatok felett önhatalmulag nem rendelkezhetik, hanem ha készlet szükségeltetik vagy hiány pótlandó vagy a készművek eladást igényelnek, ezekre nézve az igazgató beleegyezését tartozik kikérni, és ha csak ennek rendelete következtében történtek hiányok, a nélkül, hogy arra tanácsadással vagy véleménynyel járult volna, minden felelősségtől ment.

Ha hatóságok, intézetek vagy egyesek tesznek megrendeléseket a felügyelő az igazgatóval együttesen köteles az anyag és, munkaárakat, úgy az abból háramlandó hasznót kiszámítani, kisebb munkálatoknál, melyekhez anyag nem szolgáltat ki, a felügyelő sorrendet tart az ezen munkákban képzettek közt. ***)

*) Poroszhonba úgy mint Szászthonba többnyire katonai személyzetből áll a tisztviselőség, a subordinatio ennél fogva igen kimért Hivatalos teendőikben feltétlen engedelmeskedők, hivatalon kívül barátok.

**) Ha a felügyelő csak rövid időre is elhagyja az intézetet, a kapukimenetnél kártyáját tartozik átadni, mely érczből vagy fából van, s azt visszajövetkor nyeri vissza. Így ellenőriztetik ki hányszor hagyja el az intézetet, mely, ha tulsággá válik az illető megintést nyer vagy feleletre vonatik.

***) Poroszhonba majd minden munkanemre nézve elvan már készítve az árszabály s a fegyencz juttaték. A rendes napi díj fejenként 3 garas (15 kr). A graudenzi fegyházban, hol a főmunka fonás, gyapot és szivargyártásból áll, egészségi, erkölcsi és fegyelmi szempontból külső munkákat is teljesítenek a fegyenczek és pedig jó hatással, itt a napi díj 5 garas.

Az anyagszerek bevásárlására nézve, mely különben az igazgatót illeti, ha a felügyelő bizatik meg, köteles az intézetet, hűség és becsületességgel, műtani és gyakorlati tapasztalatai szerint képviselni. *)

A tárgyak elszállítása alkalmával tartozik jelen lenni és meggyőződést szerezni arról, hogy a tárgyak úgy kildetnek-e el, a mint azok megrendelve s kialkudva voltak.

Mi a munkavezetését illeti a felügyelő köteles a fenálló szerződésekre figyelemmel lenni, s a munkálatokat úgy vezetni, hogy a munkák minden irányban, czélszerűen s kiszabottan végezteszenek, és hogy a kiosztott anyagból úgy minőségi mint mennyiségi tekintetben, czélszerű kézimunka vagy gyártmány állíttassék elő.

Ha akadályok, balesetek történnek, az igazgatót írásbelileg értesíti, ki ha azokat elhárítani nem képes, a mű. vezetőt vagy munkafelügyelőt kártérítésre is szoríthatja.

A fegyenczeket illetőleg : a felügyelésére bizott foglyokat köteles czélszerűen foglalkoztatni, ha valamely folyó munkánál, egyéniségben hiány mutatkozik, a pótlásokért ajánlat-ételeivel az igazgatót értesíteni, ki erre a rendelkezés alatti munkásokból, áthelyezés által, egyik dolgozó teremből a másikba, vagy az új érkezőkből, a szükséges számot rendelkezése alá bocsájtja. A fegyenczeknek czélszerű elhelyezéseért tekintettel a személyiség és erkölcsi ségre, egyedül az igazgató felelős. **)

*) Miután idegenek részére is teljesítettnek munkálatok a felügyeléség anyagbeszerzési könyvet (Schema) is vezet, így külön a cipészet, szabóság, takácságról mindegyikben rovatok vannak, p. o. cipészethez bőr (bagaria — talp — stb.), szerszámok : ár, gyűszű, tű, karmantyú, szurok, szegek stb., mily árban szereztek be.

**) Az Insterburgi fegyházban, hol előbb kézi azután gyári munkáltatás üzetett, felette ügyetlenek lévén a fegyenczek, és vállalkozók is hiányozván, a munkafelügyeléség jelentésére azonnal halálkötést rendelt meg az igazgatóság, ez kitett 1859-ik évben 87.346 napot, vászongyártás 90 széken 60.653 napot, és külső gazdasági munkára is kiadattak a fegyenczek, mely 28.826 napot tett ki. A Gollnovi fegyházat 1858-ik évben egészen fegyencz-erővel építették fel, és a költségvetési terv szerint 1090 tallérnyi összeget kíméltek meg az állam részére. A Breslaui fegyház kénytelen volt bérbe adni fegyenczeit Kobervitz községének, hol azok 1858-ik évben répa földmívelést üztek. Itt az előbbi munkála-

Mi a felügyeletet, műmestert és segédeit illeti, a felügyelő köteleességévé van téve az is, hogy a műmesterekre s az ezek mellé segédkép adott ügyesebb rabokra is felvigyázzon, hogy azok az intézet előnyére, becsületére ugyanintén a vállalkozóknak vagy magán munkaadóknak hasznára legyenek. *)

Ha ezeknél hanyagságot vagy hibákat tapasztal, melyek különösen a munkálatok rendjére nézve hátrányosak, s nem képes azokat intései s rendre-utasításai által köteleseik teljességeire birni, akkor jelentést tartozik tenni az igazgatónál, ki félretéve minden elnézést, kellő dorgálással él.

Mi a felvigyázatot illeti, folytonosan örködni tartozik arra, hogy a fegyenczek hasznos munkálatokkal láttassanak el, szorgalmasak legyenek, mindenki lelkiismeretesen megfeleljen köteletségének. E végből a munkatermeket gyakrabban tartozik felkeresni, látogatásait bizonytalan időben megtenni, hogy úgy a fegyenczek mint műmesterek váratlan érkezései által folytonos munkásságban tartassanak.

Napjában kétszer szokás látogatást tenni, reggel munkakezdekör és este annak végzésekor s pedig azon czél-

tok mint szivargyártás, tollfosztás, kesztyűvarrás, paszamánt készítés nem fizettek ki magokat. A Brieggi fegyház igazgatósága az ottani lengyel fegyenczek szorgalmatlansága miatt nem tudott eredményre vergődni. A Striegani fegyház lakóit az igazgatóság kéntelen volt gránit kötőrésre bérbe kiadni, úgy hogy azok hét köznap házonkívül Ober-Sreitba dolgoztak, ott éjjelre a sziklák feletti épületben háltak, onnét azonban mindent belehetett jelezni a fegyrintézetbe. Itt is étkeztek a vállalkozó költségére és esős időben ugyanott az épületben fonással váltottak fel rendes munkájokat. Ezen kötérési munkálat már 1858. évben 12,320 napot vett igénybe, és a fegyenczek jövő alkalmazására hasznosnak mutatkozott. Mily nehéz azonban ily munkálatoknál a fegyelemtartás, arról a panaszkönyvek szólnak, de az igazgatóság, miként mondottuk, felelős a fegyencz-erő czélszerű elhelyezéseért.

*) A dolgozó-termekbe, ha közösek, a megítélt rab meghatározott felkelési időtől lefekvéséi időig, kivéve az étkezési, iskolázási stb. órákat, állandó foglalkozást nyer. Jeladásra kezdi és végzi a munkát. Műhelyek csinosak, p. o. szabóműhely, kis alacson lábakon nyugvó asztalkán ül a fegyencz, lábát összehuzva, és munkáját kezében tartva, körülötte az anyagok és műszerei, a terem padlozatán hulladék nem hever. Csend és rend mindenben.

ból, hogy a kezdőórák pontos megtartása felől, ugy a meghatározott munkaidő kitöltéséről meggyőződést szerezzen, s ha ezekben rendetlenséget tapasztal, a körébe vágókat megigazítsa, a nagyobb rendetlenségeket pedig feljelentse. *)

A kézmunkákra nézve minden héten két nap van kitűzve, melyen a munka-felügyelő a műmester jelenlétében, átveszi a munkásoktól a munkát, s azok tevékenysége felett bírálatot hozva, a tunyák- és resteket a jegyzőkönyvbe névszerint bejegyzí s az igazgatónak átadja, ki az érdemetlenekre vagy büntetést szab vagy őket rendre utasítja. **)

Az átvett tárgyak további gondoskodás végett a művezetőnek és általa a vállalkozónak felügyelő jelenlétében kézbesítetnek, avagy ha még további felügyelet szükséges, a munkák zár alá helyeztetnek. Minden ily átadásnál arra van ügyelet, hogy a munkások és műmesterek sok időt ne legyenek kénytelenek a várakozás miatt eltölteni.

A munka-felügyelőnek egy külön jegyzéket kell arról is tartania, miként foglalkoztatja a fegyenczeket, folytonosan foglalkozik-e valamely egyed avagy munkaképtelen lett, melyik mennyit végzett, és eleget tettek-e vagy nem a kiszabott munkálatnak. ***)

Ezen átvételi jegyzékből, mely a havi munkálatok sorozatát alaposan mutatja ki, minden 24 órában kivonatot kell készíteni az igazgató számára, különösen azon

*) A munka-felügyelő midőn a dolgozó terembe lép, a felügyelő üdvözlí őt, és egy íróasztalhoz kíséri, hol az könyvbe írja a napot s órát, melyen szemlére megjelent, azután a felügyelő jelenti a létszámot és a netáni eseményt. A főfelügyelő szénéz s ha hibát talál, észrevételeit előadja. Ilyenkor veszi át azon jelentéseket is, melyeket a tegyzencek más munka-nemre való áthelyezésök vagy felülkeresmények feletti rendelkezés tárgyában előadtak.

**) A bejelentett érdemetlenek rapportra hivatván fel az igazgató-ság elé, ez atyai intést ad a fegyencznek s kiméri a büntetést, mely nagyobb esetekben az első osztályból, második vagy innét a harmadik osztályba való helyezésből áll. Az érdemesek kisebb kívánságai, p. o. madár vagy virágtartásra engedély stb. betöltetnek.

***) A kiszabott munka, p. o. takácsmesterségnél naponta 8 rőf vázron megzövése.

fégyenczekről, kik ellen kényszer-szabályok alkalmazandók. *)

Mi a készítmények árának meghatározását illeti, miután azok többnyire szerződésileg vannak megállapítva, csak az újabb gyári tárgyaknál kell a felügyelőnek számlát készíteni, mire az igazgató határozza meg az új gyártmány árát, és ezen ár zsinor-mértékül szolgálva számvetési könyvbe vezettetik. Más kisebb foglalkozásoknál, hol az anyagot a megrendelő adja pl. női fegyházakban: kötés, varrás, himzésnél, a munkafelügyelő az időt, melyet a munka igénybe vett tudatja az igazgatóval s az azt a börtönön kívül végzett munkaárakkal összehasonlítva állapítja meg árát.

Mi a könyvvezetést illeti, ez egy jegyzőkönyvből áll, melyben 24 dolgozó nap van felvéve, és mely részletezi mindazon munkákat, melyek a nap folytán végeztek, s melyekért a kiérdemelt díjak járnak a netáni munka vagy felülkeresménnyel, és melyből kitűnik, hogy mi jár a főpénztárból a fégyencznek, s mennyi iratik abból át annak külön pénztárába. **)

Ezen kimutatásoknak a munkálatok bevégezése után 8, legfeljebb 10 nap alatt kell elkészítve lenniök, hogy a fégyenczek felülkeresménye, még ideje korán a pénztárba helyeztethessék.

Azon munkákról, melyek gyárosoknak, szerződő feleknek szolgáltatnak át, jegyzetek nem vitetnek, mert azokért a megrendelők szabott árt fizetvén be, azt a pénztárnok bevételezi s minderről a munkafelügyelő csak mint átadásról vezet kimutatást. Egyébként a vállalkozóknak az igazgató beleegyezésével, azon joguk is van, hogy

*) A kényszer alkalmazása nem idéz elő munkakedvet, célja csak az, hogy a rossz akaratot vagy daczot legyőzze. Azon fégyenczeknél, kik munkájokra tökéletesen betanítvák, azt megszeretik, s meggyőződnek arról, hogy munkaságoknak gyümölcsét veszik, kényszer alkalmazásra nincs szükség.

**) Mintákat ad a „Reglement für die königl. preussischen Strafanstalten“ című 1868. Berlinben kijött hivatalos könyv.

külön könyvvezetőt tarthatnak különösen oly esetben, ha munkafelügyelő eljárásával nincsenek megelégedve.

Ellenben a reá bízott anyagok és terményekről az intézet részére könyvet vezet, melyben azok hová-fordítását kimutatja, s ezen könyvet nevezik „Manufactur Scontro“-nak és arról, mi eladatik, naplót (Journal), a készpénzbeli munkadíjakról pedig jegyzőkönyvet vezet.

A napló és jegyzőkönyv a bevételeket tartalmazzák, s ezeken kívül egy külön napló vezettetik, melybe az egyes megbizoktól átadott tárgyak jönnek be, pl. kender-fonásra, fonál-szövés, toll-fosztásra stb. megérintetvén az átvétel napja, mennyisége, minősége, s a feldolgozás ideje, visszadás napja s a kiszámított munkadíj.

Minden év végével köteles a munkafelügyelő egy vég-számadást készíteni, és azt törvényes határidőben benyújtani, mely többnyire január 18-ig történhetik meg.

Ezen írásbeli foglalkozáson kívül a felügyelő teendőjéhez tartozik még a munka, ruházat és fekhely-szerek beszerzése annyszor a mennyiszer azt a szükség követeli. Azonkívül köteles mindazon számvitelt végezni, mely ezen szolgálattal összefüggésben van.

Poroszhonban igen sok fegyház lévén, s azokban a munkanemek is különbözők lévén, a felügyelők megválasztása ad legtöbb gondot.*)

A fegyenczeknek mint oktatóknak alkalmazása több helyről káros hatásának jelentetett be.

*) A porosz birodalom is vegyes népből áll, és vegyes munkalattot is üz. Legfőbb munkalatt a vászongyártás azután szövés, hálókötés, így p. o. Wartenburgi fegyházban a felügyelőnek e szakban kell avatottnak lenni, hol a hálókötés 30.214 munkanapot vesz igénybe. — Rajnai fegyházban is ezek a munkalatok. — Jaueri fegyházban már a szivargyártás lépett előtérbe a gyapjuszövással egyetemben, előbbi 13.758, utóbbi 24.000 munkanapot igényel évenként, így e két szakban kell a felügyelőnek ügyeskedniök. — A Zeitz-i fegyházban a fiatal-ság leginkább szalmakalap-fonással foglalkozik. Mily érdemes ennek munkalata, a részben külön czikkben szolandunk.

Szászországi fegyházi munkáltatás vállalkozók részére.

A Waldheimi és egyéb orsz. fegyházakban kényszer-munka van behozva, minden fegyencz köteles legalább 13 órát dolgozni köznapokon. A munkanemet az igazgatóság határozza meg a fegyencz előbbi foglalkozása s jövőbeni hazájában haszonnal üzhető munkára való tekintettel.

A munkanemeket, minden ujnemű munkák behozását, és a fegyenczek munkaerejének bérbeadását, a ministerium írja elő.

A Pensumot vagy is azon mértéket, mennyit egy fegyencz, naponta különbeni fegyelmi büntetés terhe mellett dolgozni köteles, az igazgatóság a ministerium jóváhagyása mellett szabja ki. A munka-szabványnak azonban oly igazságosnak kell lenni, hogy azt középkepeségű munkás is megerőltetés nélkül végezhesse — és melle, az oktatási, egyházi és lelkészi beszélgetési órák is kikerüljenek, illetőleg leszámíthatók lehessenek.

A vásár- és ünepnapok miatt az igazgatóság a pensumot minden egyes fegyenczre külön rendeli meg, hogy az ájtatossági, és egyéb teendők után fenmaradó igénybe nem vett időt saját hasznára tölthesse el, egyébként vásár- és ünepnapokon munka-kényszernek nincs helye.

Hol a fegyencznek bizonyos munkái rendeltetését nem lehet kitudni, ott annak szorgalmát, erejét, képességét kísérik őrszemmel. *)

*) A munkaosztásnál sinormértékül szolgálnak a fegyelmi s rendőri nézetek is így p. o. oly fegyenczek, kik dühöstermesztések boszuállók, engedetlének, nem osztatnak be oly munkálathoz, hol eszközöket használhatnak előljárók vagy fegyencztársaik élete vagy egészsége ellen, ugyszinte oly egyének, kik megszökési tervvel foglalkoznak szinte nem hasznaltatnak oly munkára, melylyel kísérleteiket valósíthatnák.

Tekintetbe jó a büntetés időtartama is, a kisebb időre állítanak oly munkára osztatnak be, melyet rövid idő alatt képesek megtanulni, p. o. szivarkészítés, kőmetszés, talpkészítés, poszto-czipőkészítés, fonás stb., ellenben a hosszabb idejűek oly munkára osztatnak be, melyek hosszabb tanulási vagy gyakorlati időt igényelnek, míg azon tökélyt elérik, hogy szabadulások esetén, önálló keresetet nyújtsanak.

A munka és szorgalom érdekének emelésére „munkakereset” engedtetik, és pedig a kiszabott munkáért (pensum) napok szerént számított (gratificatio) „jutalmazás” és munka felülkeresményért „kereseti rész” adatik. Ezen munkakereseti szabványt is az igazgatóság állapítja meg, a ministerium jóváhagyásával, melynek változtatlan fennállása ellen a fegyencznek szava nem lehet — és ily munkakeresetből a 3-ad osztályu fegyencz keresetének $\frac{1}{4}$ -része a házipénztár előnyére fordittatik.

Ha a munkaszabványban, jutalmazásban, kereseti részben változás történik, mennyiben az kívánatos, a fegyenczeknek tudomására hozatik.

Minden munkakereset a fegyencz javára iratik, és szabály szerént a javára irt összeg egy harmadát már letartoztatás ideje alatt elhasználhatja, az elnem használt rész pedig elbocsájtás idejéig megőrizve, akkor nyugta mellett részére kiszolgáltatik, illetőleg a szükséges útiköltség kiadása után, ezen felesleg hazájába illetékes rendőri közeghez küldetik kézbesítés végett.

Minden fegyencz a javára irt munkakereset harmadából vehet sert, tejet, irosvajat, gyümölcsöt, dohányt stb. a mennyiség és egyéb korlátozás p. o. hogy húshozatal csak az igazgatóság engedelmével történhetik meg, szabályilag van tudatva.

Ilyenek a butorgyári-munka, a nemezés, képfaragás, cipészesség és szabóság.

Oly munkások, kik valamely mesterséget már űztek, gondos figyelemmel a fegyelmi szabályokra az általok ismert s a fegyhezilag is űzött munkára osztatnak be.

Az egészségi állapot és testi erő is tekintetbe jönnek, így öregek, gyenge vagy beteges egyének csak könnyű munkára alkalmaztatnak, p. o. tollfiosztás, szövési előmunkálatok stb.

Miután az a cél, hogy a fegyencz szabadulása esetén, az általa tanult munkából megéljen, ennél fogvást arra is tekintet van, hogy a fegyencz hazájában hová távozni fog az általa űzött munkát haszonnal folytathassa.

Általában oly munkák választatnak, melyek önállólag is űzhetők, és nem tartoznak a gyáripár körébe. Tehát oly munkálatok, melyek összefüggnek más munkálatokkal kiküszöbölvék, nehogy a kiképzést lehetlenségek.

Minden megrendelést az intézet teljesít és pedig általa megszabott áron- és időben ellenőrzés mellett, és ezen árszabály a beszerzés idején és helyén nyíltan ki-függesztve van.

Nagyobb összegeknek felhasználását a fegyencz szükségben szenvedő rokonai vagy jótekonny czélokrai tekintetből az igazgató van hivatva engedélyezni; de mindég szem előtt tartani köteles, hogy a fegyencz cselekvősége annyira ki ne merüljön, hogy az úti költsége szabadulásakor fedezetlen legyen.

A munkakereset fel nem használt része és egyéb jövedelmek, ajándékok, takarékpénztárilag kezeltetnek, arról számla adatik, és az elbocsájtandó azzal áll elő kielégítést szorgalmazni; arról kiki végrendeletileg is rendelkezhetik, de nem fegyencztársai részére, kik vele egyidejűleg bár rövid időre is letartoztatvák.

Minden fegyencz bir két könyvecskevel, egyik a munka, másik takarékpénztári könyve, a munkakönyvbe jó a beszolgált munka, mely havonként számítatik össze, a másik könyvbe jó a munkakeresmény, betéte — és — kiadása. Minden ily könyv zárszámításánál a fegyencz utánnézhet a kiszámításnak, és nehézségeit, ha vannak, azonnal köteles megtenni, különben többé figyelembe nem jöhet.

A legszükségesebb házi munkálatokat kivéve, vasár- és ünepnapokon, ha t. i. ezen utóbbiak mint munkaszünetelési napok vannak elfogadva, munka kényszernek nincs helye, egyébként a házi foglalkozás és más feladott munkákat igénybe nem vevő időt, illő módon kell eltölteniök.

Külön munkálatoknál a foglalkoztatott fegyenczek száma, a részökre egyenkint kiszolgáltatatott munka, úgy a munkaidő naponként pontosan feljegyeztetnek.

A munka felügyelőség.

Azon tiszt, ki házi kezelésnél a munkához szükséges anyagok beszerzésével a készített munkáknak jó áron való

elárusításával vagy bérleti rendszernél a szerződések kötésével, a kiosztott munkáknak a foglyok általi teljesítése feletti felügyelettel van megbizva, munkafelügyelőnek (Arbeitsinspector) nevezetik.

Ily állomásra csak az léphet, ki ezen hivatásnak fontosságát felbirja fogni, s a fegyenczek munkáltatása főcélját, melynek elérésére iparkodnia kell, jól érti.

A munka teljesítés az ő közvetlen felügyelete alá lévén helyezve főfigyelmét arra kell fordítania, hogy a fegyenczek oly mesterségre tanitassanak, melyet fogsági idejükhöz képest tökéletesen megtanulhatnak, s mely elég alkalmas legyen arra, hogy abból kiszabadulásuk után becsületesen megélhessenek. *)

Ő ügyel fel arra is, hogy a munkabérlők jogaikban ne esorbittassanak és azok a fegyház irányábani kötelezettségeiket is teljesítsék. **)

A fegyenczeket ő ösztönzi és serkenti feladataik

*, Mire lehet a foglyokat használni? A Waldheimi fegyházban 1864-ik évben 150 fogoly készített 8—9 millio szivart, 15 fogoly 12.000 pár cipőt, 12 fogoly 700 hidmérleget, 80 fogoly 5600 divánt, 350 tamlaszékot, 300 kanapét, 160 tuczat szék farészeit, 20 fogoly 80 tuczat szalmaszékot, 60 tuczat lépcsőszékot, 63 tuczat tábori székot, 232 tuczat kerti székot, 90 tuczat zsámolyt, 10 tuczat padot, 18 tuczat asztalt, 3000 darab különféle famunkát, 40 fogoly 3000 tuczat harmonicát, 30 fogoly 20.000 rőf katona posztot, 15 fogoly 300 tuczat gyapju dolmányt, s 9 tuczat gyapju harisnyát, 37 fogoly 1400 darab esernyő szövetet, 10 fogoly 5600 db. felső nemezt, 2000 db. bélés nemezt, 400 db. sarú nemezt, 2000 db. nyereg terítőt, 20 fogoly 28.000 rőf vásznat; 50 nő 180 tuczat vánkost, 250 tuczat cipőt, 350 tuczat szőnyeget, 50 tuczat kulcs- és szivartartót, 5 tuczat kályha ellenzőt, 35 nő különféle hajművet. (Jogt. közlöny 1866. 10. sz.)

**) Az Entrepreneurok jogai és kötelességei következők: Jogaik szerződésszerűleg kiszámított egyéneket foglalkoztathatnak, visszavethetnek olyakat, kik lelkileg vagy testileg nem hivatják az általuk üzött mesterség megtanulására, — jelentéseik elintézendők, a fegyenczek irányokban udvariasan tartoznak magokat viselni. — Kötelességeik ellenben, mindig elegendő mennyiségben és jó anyagot készen tartani, pénzbeli kötelezettségeiknek az intézet irányában pontosan megfelelni, mind ők, mind munkavezetőik a szabályok szerint tartoznak magokat tartani, nyugodt, értelmes viseletet tanusítani a fegyenczek irányában azok szorgalma ébresztésére törekedni, hogy így az intézet céljai elérteessenek, a fegyenczekkel beszélgetni kivéve a munkáltatásra vonatkozót, úgy egyéb köznevelést tenni tilos.

pontos teljesítésére, és azon iparkodik, hogy azok rendszerető, szorgalmas és munkás emberekké valjanak. *)

Az ő belátására bízatik azt megítélni, hogy a fegyenczek, mely munkanemre osztassanak be, mennyit dolgoznak, de tekintetbe kell vennie:

a) Az oly fegyencznél, ki már valamely mesterséget tud, a helyet hová elbocsájtása után megy, és a lehetőséget, melylyel mesterségét ott folytathatja czélszerűleg, avagy a kérelmét, hajlamát, képességét valamely új munkanemre.

b) A dolgozmányokat is nekie kell megvizsgálni, hogy mily pensumot tud a fegyencz szolgáltatni anélkül, hogy fegyelmi serkentésre szükség lenne vagy azon munka végzés megerőltetésével járna.

Mindkét esetben szem előtt kell tartania, hogy a fegyencz nem kizárólag az állampénztár gyarapítására, hanem egyszersmind saját kiképzésére is szolgál.

*) A munkálodásrai ösztön gratificatiok nyújtásával ébresztetik. a szolgálatokért egy pár denár bár, de adatik, hogy az elbocsájtandó valamihez nyulhasson. Ezen gratificatiok különböznek 1-8 denár (pfenigig). Azok pedig, kik az előirt legmagasb pensumnál is többet dolgoznak, melyre nézve nagy szorgalom s ügyesség igényeltetik, az Entrepreneur-ek által normative jutalmakban részesítenek és ezek képezik a felülkeresményeket.

Ha oktatások intések nem használnak, a resteknél, durvezásoknál, fegyelmi büntetések hozvak be. A ki előirt pensumát nem végzi, elvesziti munkajáradékát mindaddig míg pensumot előnem mutat — Ilyenek száma 1 legfelebb 2 % a többi elég belátó, hogy szorgalmas-kodjék.

Miután a szorgalmatos és igyekvő egyénre nézve a munka nem sulyosbítás, ellenben mert nagyrésze a fegyenczeknek a semittevésnek embere, szükséges a kényszer munkáltatás, hogy t. i. a munkát megszokja a rest is.

Mi a munkákra begyakorlásokat illeti szalmafonás betanítására elegendő 2 hónap, cipészségre 3 hónap, asztalosásra 3 hónap, harmonika készítésre 3 hónap stb. — ezen idő után már előnnyel lehet a munkát használni, mely után az egyed képessége és munkaszeretetétől függ hogy rövidebb vagy hosszabb idő alatt kezezi e ki magát a legmagasb pensumra.

Miután a szorgalmasok gratificatióban részesülnek, illetőleg felülkeresményt is kapnak, mindegyik maga szerencsájének kovácsa, és így a bérjutalékadás az igazságérzetet a fegyenczben képes felkölteni.

A béradás a torkoskodást nem segítheti elő, mert egy fegyencz se nyeri a pénzt kezéhez a jobb tápozás engedély az igazgatótól lévén kinyerhető, az azt bizonyos korlátok és mérték mellett engedheti meg, csak olyanoknak, kik a fegyelmi osztály legalsóbb fokán nem állanak

Bizonyos időközökben, de havonként legalább egyszer köteles a munkatermekben tett tapasztalatait az igazgatónak előadni, és azon czél elérése szempontjából, hogy a fegyencz ereje ki ne zsákmányoltassék, ily esetek észrevételezésénél azonnal jelentéssel élni.

Ha a fegyenczek egy munkaosztályból másikba való áttételezést kérnek, és annak helyét látja, a kérelmeiket indokolva ő terjeszti elő.

Ő vezeti a munkanaplót, azaz azon betűrendes naplót, melyből kitűnik, hogy az összes fegyenczek mily munkákon vannak, és melyből minden munkanem áttekinthető.

Ő vizsgálja az egyes kamrázottakat naponta kétszer, de belátásától függ kiket tart szükségesnek vagy tanácsosnak megtekinteni.

A betegnek felismerteket vagy látszókat ő jelenteti be az orvosnak, és az igazgató az ő jelentéseire kevesbitheti meg a pensumot.

A létszám táblázatot naponta ügyelettel tartozik kísérni, hogy a munka fegyelem csorbulást ne szenvedjen.

Észlelődéseiről Revisions-Notizen-buchot vezet, melyet az igazgatónak kívánatára felmutatni köteles, és melyet lehető röviden tartozik vezetni.

A fegyenczet, behozatala után ő adja át a munkára, de előbb annak előéletét, kézipari ismereteit kitanulmányozni köteles, miért minden beérkezetrőli jellemző adatokat állit egybe naplójába.

A pensum hátrálékosok hozzá jelentetnek be, és az ő felelősségére ugy belátására van bízva, hogy a feljelentettek közül kiket jelentsen be az igazgatónak bűnhesztésre, kinek határozatát ő tartozik végrehajtani és minden ilyes eljárásról szőlő jegyzeteket megőrizni, benaplózni.

Felügyel arra, hogy a vállalkozók folytonosan tudjanak munkát, illetőleg munkáltatási anyagot adni, mely hiányok beáltával szóbeli vagy írásbeli jelentéssel él.

A felügyelőknak készmunkákról tett jelentéseit ő veszi által és ügyel azoknak az intézetből elszállításokra.

Austriában a fegyenczek munkáltatása. *)

A fegyenczek itt is bizonyos munkára szoríttatnak, semmi feltétel alatt sem engedtetik meg a henyelés. Ügyelet van arra, hogy a rendes dolog időtartama alatt, mely az évszak különbsége szerint legfőlebb tíz és legalább hét órából áll, minden fegyencz munkával legyen ellátva. Sőt ezenkívül a fegyencznek alkalom adatik arra is, hogy a rendes dolog időn kívül, ha kéri, és hitvallása, úgy az ájtatossági órák megengedik, vásár- és ünnepnapokon is saját megszokott munkájokon dolgozhatnak, és e czélból nekik a körülményekhez képest reggeli és esti órákban szükséges világítás is adatik.

A munkafelosztásnál tekintet van a fegyenczek közti személyes különbségekre, így tehetségökre, képzettségökre, előbbi foglalkozásmódjokra.

Figyelem van arra is, hogy addig is, míg a közösbörtönökben létező fegyenczek osztályozására a szabályzatok elkészítettnek, nem csak az elzáratás, de a munkáltatásnál is, az együttesen dolgozók gondosan őriztessenek, és a fiatal fegyenczek oly rabokhoz ne társíttassanak, kik ronto befolyást gyakorolhatnának rájuk.

A háztartás körüli munkálatokat, úgy minden munkát, mely különös gyakorlatot nem kíván, minden fegyencz, ki erre testi, valamint szellemi és műveltségi fokát tekintve alkalmas, különös sorrend szerint tartozik teljesíteni.

Bizonyos üzletnemrei tehetséget tanusító fegyenczek, lehetőséghez képest egy az ő tehetségöknek megfelelő munkanemre alkalmaztatnak, a többieknél pedig arra van a gond, hogy alkalmok legyen oly mesterséget tanulni, melyből magokat a kiállott büntetés után fentarthassák. **)

*) 1866. febr. 14-én 1753. sz. a. kibocsájtott igazságügyminister rendelet szerint.

**) Austriában 1863—1865. években a börtönlakói közt találtott, bizonyos keresetnélküli 3667. gyári és egyéb munkás család, nap-

Az észbeli munkálatokra miveltségöknél fogva alkalmas fegyenczek, gépies munkára csak azon esetben alkalmaztatnak, ha azért magok folyamodnak; különben a szellemi foglalkozásra képes fegyenczek szabadon választhatják foglalkozások tárgyát, ha tartások díját képesek megteríteni. *)

A házi munkákra, nevezetesen pedig azon szolgálatok teljesítésére, melyek a szállítások körül a vállalkozók részerei élelm. cikkek vagy a betegápolásra, büntető intézetek számára szükséges ruha-, fehérnemű vagy más kézművekre vonatkozhatnak a legkisebb fegyencz szám van megállapítva.

számos 20.820, mezei iparos 9005, mű-iparos és gyáros 2244, tudományos és művészettel foglalkozó 232, hivatalnok 214, előbbiei nejei és hozzávalói 1031. A Weinhausi fegyintézetben ujabbán igen czélszerűnek találták a vonalzó- és könyvkötő-mesterséget behozni, és már onnét igen csinos üzleti-másoló és jegyzőkönyvek kerülnek ki, és a munka a fegyenczeknek nem csak jutalékot ad, de mellette úgy kiképeztetnek e szakban, hogy elbocsájtások alkalmával ily gyarakban azonnal alkalmazást nyernek. (Neues Fremdenblatt 1868. sept. 28. 163. sz.)

*) 1850-ik évben Olmützben a vár kazamátaiban fogva volt polgári és egyházi rend szaktudományyal igyekezett elűzni a fogság bánatát. Szláv József mathesisben buvázkodott. Barsi J. hirlapi cikkeiről ismerve volt bicskei lelkész, költeményeket írt, legtudományosabb volt Hunyadi Ede, kinek a börtön utóljára nem is volt már büntetés, mert szakadatlanul írt s olvasott, úgy hogy napjában csak három órát aludt, a többi alatt dolgozott, és pedig csupa kis darab hulladék papírra, oly betűkkel, hogy szabad szemmel olvasni nem lehetett, papirszeleteinek száma ezerekre ment, mégis, ha valamelyiket elő akarta venni, egy perc alatt reá akadt. (Pesti Napló esti kiadás 1868. oct. 10—13. sz.) Némelyek nyelv tudományra adták magokat s ezek élén Acs. Károly, ugy Ó— Józsa állottak, kik páratlan nyelvtalentumok voltak. Sokan az elmebeli foglalkozás helyett kézműre adták magokat s e tekintetben munkálataik az ügyesség ritka fokát tanúsíták. Készítettek művészi tőkélyű óraláncokat, karpereczeket, gombokat vas drótból s e szakban kiváltképen M— Mihály és T— Ferencz mindkettő erdélyi tüntek fel. — Mások fametszéssel foglalkoztak. Papir, könyvkötőmunkák nagy mestere volt S. Gábor hajdukapitány, kézműveit ajándékol s emlékül küldék szét a távol hazába. Nem kevesen voltak, kik szabad művészetet képviseltek, így Fr— Károly, ki mint arcképfestő szerepelt. Jellemző volt azon rendelet, hogy tiltatott neki oly egyének lefestése, kinek szakálla van s festés végett sem hozzá menni, sem neki más szobába lépni nem engedtetett, hanem lefesthette az udvaron séta alatt, mi kiváltképen 16° hideg, vagy hó, eső mellett keserves volt, míg nem ezen is segített az universalis szer, a nyitott marók. (Pesti Napló esti kiadás 1868. 20. sz.)

Általában a munkaképes fegyenczekre nézve magán vállalkozókkal köttetik önkéntes egyezkedés, vagy ajánlat, szükség esetén árverés útján, bérleti szerződés; — és a vállalkozó adja a feldolgozandó anyagot, nemkülömben minden a munkához megkívántató szerszámmal, ha csak ilyenek a fegyház birtokában nem volnának.

Oly vállalkozóknak, kik a fegyintézet részére élelmi cikkeket szállítanak, a fegyenczek munkáltatása csak anynyiban engedtetik meg, mennyiben azokat a ház és konyha és netáni fegyházi kertben foglalkoztathatják. Szintugy nem engedtetik az meg, hogy a fegyháznak minden rabja egy és ugyanazon magán vállalkozó által foglalkoztassék.

Az egyes magán vállalkozókkal szerződészek kötésénél, a munkajövedelmezősége mellett, arra is van ügyelet, hogy a fegyenczeknek alkalom nyujtassék, jövedőjére nézve, az általa üzött munkában kereset képessé lenni.

A foglalkozások különféleségei mellett, hogy a fegyelmi rend is épségben maradjon, a magán vállalkozók emberei és szolgálinak a fegyenczekkel érintkezés csak annyiból engedtetik meg, mennyiben az a munkálatra vonatkozik, és e cél elérése szempontjából szabály szerént minden vállalkozó külön munkatermet kap.

Oly fegyenczek, kik ülő munkához nem voltak szokva, a mennyire lehet, szabad levegőn dolgoztatnak, p. o. a fegyintézethez tartozó földek és kertekben*), de mindig

*) Az érzelmek nemesítését hatalmasan előmozdító, az észet mulattatva elfoglaló, s az egészség fentartására kedvező befolyást gyakorló, és aesthetikai befolyásán kívül czélszerű kezelés mellett nem épen megvetendő hasznóbajtó munkáltatást képez a fogházak helyiségeiben, vagy azokhoz tartozó kerületekbeni zöldséges-konyha-virágos kerteknek fegyenczek általi feltételes és módosításokhoz kötött műveltetése. (L. Neudorfi női fegyházzól irt cikkemet: Sürgöny 1866. 95. sz.)

Hol a természet virágai fonvak az emberi élet üzletébe, ott azok nemesítőleg, javítólag hatnak, az erkölcsi érzetet serkentik. — A fegyenczek által mivelt kertekben is lehet észlelni a munkások jellemére, némelyek oly növényeket szeretnek ápolni, melyek gyönyörűséget, mások melyek szomorú érzést keltenek az emberben! Valamint a kert s földmivelésnek, ugy azok mivelőinek is meg van tulajdon jellegök.

Belgiumban 1859-ik évben tétetett azon indítvány a képviselőök kamrájában, hogy a fegyenczek szabad munkára is alkalmaztassanak,

elegendő őrsegi felügyelet alatt, és ha vannak munkák, melyek a fegyházon kívül teljesítendőek ezek is megengedhetők, ha munkáltatás fallal bekerített helyiségben történhetik és rendkívüli intézkedéseket nem kíván.

A fegyházon kívüli munkák, vállalatok utjáni létesítések különösen arra van ügyelet, hogy az, az államnak, községek vagy testületeknek hasznosak legyenek, és ily munkák végzésénél a fegyenczek ne legyenek kitéve nyilvános szemlének. A munkára is csak oly fegyenczek sorítvák, kik azt önkényt kérik, és ily nagyobb mérvű szabad munkára, viseletük és képességük által érdemeseknek mutatkoznak. Az ily munkaszerződésnél is figyelem van arra, hogy a díjak a szabad dolgozók díját megközelítse, és mi a kautiot, ennek letételét, a vállalkozó személyiségét, képességét illeti, ez tekintettel a munkanemre, esetről-esetre határoztatik meg. A díjak is szabályszerűleg a végzett munkamennyiségre és a munka-órák szerint szabatik meg, úgy hogy a napi díjazás a hol csak lehet mellőztetik, így ha oly munka hozatik a fegyintézetbe, mely nagyobb képzettséget, hosszabb gyakorlatot igényel, és a fegyencz arra használtatik, de még szükséges képzettséggel nem bír, ily esetekben, még a begyakorlás tart, munka-órák szerint történik a díjazás, azontul pedig darab szám szerint.

A darab szám szerinti munkadíjazásnál főleg arra ügyelnek, hogy, ha a munka használható, bár nem egészen tökéletes is, a bérlő meg ne tagadhassa az azért járó díjat, és ha a munkahiányok miatt az igazgatóság, a vállalkozó vagy a fegyenczek közt viszály támad, az ily viszály az

de az az igazságügyministerium részéről határozott ellenzésre talált. — Franciaország javító eszközül használja a mezei munkát, így Poroszország is kísérletet tett Berlinben a Moabeti fegyház mellé egy fiókintézetet állítván, hol szabad munkával foglalkoztatja fegyenczeit. Neugarde fegyházban Pomeraniában hol a szövés, cipészlet, nyomdászat, könyvkötészet, kovács, lakatos, kőfaragás, szivar-, vaszon- és kefégyártás a főmunkalat, a mezei gazdálkodás is behozatott, a fegyház, mely maga is bír földekkel 5—600 holdnyi fekvőseget bérelt ki, és itt magából a tehenészetből 1858. ében 2029 tallér 10 Sgr. és 6 pfenniget vett be, s gazdaszata több évek alatt 3158 tallér tisztajövedelmet adott.

ugynevezett házi biztos által intéztetik el, ha csak a perlekedő felek más perbirót nem választottak maguknak.

Minden munkadíj az igazgatóság kezébe szolgáltatik, mely azt első vonalban az állam részéről tett fegyencztartási költségek fedezésére fordítja, de csak felerészben, mert minden munkadíj felerésze a fegyenczet illeti, ez által ösztönöztetvén rendes és munkás élet becsének ismeretére. Ha az állam részére visszatartott, és egy-egy fegyencz által hetenként kiérdemelt munkadíj fele azomban nagyobb, mint azon összeg, mely tartására szükséges, ez esetben a többlet ismét a fegyencz részére esik, és ezen munkadíj képezi az ő felülkeresményét*), melynek ismét felét, a mely azomban szabályszerűleg hetenként 60 krajczárnál többre nem rúghat engedélyezett mellékelvezetek beszerzésére fordíthatja, az ily öszletet emelni, avagy kisebbiteni, a szerint szokás, amint azt az időviszonyok vagy a fegyencz körülményei — kívánják.

A felülkeresménynek második fele, valamint azon összeg, mely az engedélyezett mellékelvezetekre nem fordíttatik — takarékpénztárilag kezeltetik. E czélból minden egyes fegyencz pénztakaritmánya a fegyintézet egyik erre megbízott tisztviselője által gyümölcsözőleg helyeztetik el; és pedig a nagyobb összegek, egyesek nevében külön-külön, a többiek összegessítve helyeztetnek be, és e részben a takarékpénztári alapszabályok is figyelemmel tartatnak, hogy a lehetséges, legmagasabb kamatok nyerethessenek. Az ily betételeknél, ha a takaritmányok öszletesen tétetnek be, a kamatok az igazgatóság által számíttatnak fel, minden egyes fegyencz részére, és mihelyest az öszletesen elhelyezett pénzek közül az egyes fegyenczek-é azon legkisebb nagyságot eléri, mely külön takarékpénztári betétre alkalmas, a betét annak nevére külön esz-

*) Ha a magányrendszert összehasonlítjuk a közsrendszerral, tapasztalhatjuk, hogy a magányban levő fegyenczek szorgalma oly nagy, hogy nem csak feleslegnek bizonyult be nekik a munkát kiszabni, de még önkényt azon felül keresnek, ezen magán fegyházak után jött a reform azon tapasztalatra, hogy lehet felülkeresményt is eszközölni.

közöltetik, és minden fegyencz részére elbocsájtatása előtt kellő időben vétetik ki a takaritmánya, és készpénzben szolgáltatik kezéhez, melyből a szükséges ruházatot és a hazájába leendő utazási költségeket szerezheti meg; ha pedig valamely fegyencz a büntetés kiállása előtt halt el, takaritmánya törvényes örököseinek adatik ki.

Minden betét és visszafizetések fölött az állam főügyesség örökdik, mely arra törekszik, hogy a lehetőséghez képest a darab szám-szerinti díjazás lépjen életbe, s minden díjazás úgy legyen kiszabva, hogy megfelelő szorgalom mellett minden fegyencz naponta legalább 6 krt keressen. Oly házi munkálatoknál pedig, melyeknél darab vagy óra szám szerinti díjazás nem eszközölthetik a munkamínősége, a foglalkozás milyensége, és a szorgalomhoz képest iparkodik minden fegyencznél legalább is 12 krrig emeltetni a napi díjat, és mit a fegyencz felülkeres, az biztosítékul szolgál a vállalkozó tulajdonához tartozó tárgyakon netán elkövetett károsításokért.

A munkát nem végző beteg vagy bármely okból munkaképtelen fegyencz díjazásban nem részesítettik.

A keresmények egy úgy nevezett beírási könyvbe és pedig úgy az elkölthető, mint a megtakarítandó keresmények külön jegyeztetnek be. Azon szokás, hogy a mellékévezetek beszerzésére jogosított bárczát kapjon beszünttetett.

Az előnyös munkaszerződések megkötése, mely által úgy az állam mint a fegyenczek nem csak időleges és mulékony érdekei mozdíttatnak elő, hanem a mely által a polgári társadalomnak is maradandóbb természetű szolgálat tehető, az állam főügyességre, ennek bölcs belátására van bízva; úgy azonban hogy a szerződések megerősítését és az árverési feltételek megállapítását, az igazságügyministeriumnál eszközli ki.

Az oly fegyencz, ki nem képes a tápozást saját vagyonaából megtéríteni, azt munkabérével tartozik kiegyenlíteni; így még azt nem fedezi, munkakeresményének egy

részére sem tarthat jogigényt, mind azon által, hogy a szorgalom ösztönöztessék és alkalom nyujtassék arra, hogy helyzetén javithasson, és kilépése alkalmára takaritmányokat tehessen félre, e célra a felülkeresmény van kiutalva, mely okból a munkaviszonyok úgy rendeztetnek be, hogy a felülkeresmények gyarapodása vagy csökkenése a fegyencz szorgalma és ügyességétől tétetik függővé.

Ezen eljárás körül ügyelet van arra, hogy a fegyenczek balul ne magyarázzák a szabályokat, különösen hangsúlyoztatik az, hogy ők kötelezve vannak a tápozási és egyéb reájuk fordított költségeket munkájuk által helyre pótolni.

Midőn ezen előirt rendeletek foganatosítandók voltak, a fenálló szerződések megváltoztatásánál, legerősebb összeütközést talált a ministerium a szerzetes előljárók kezeiben levő fegyházaknál, de mégis keresztül vitetett azon alapelv, hogy a gazdaszáti felügyelet, a munkaerők kezelése, a fegyelmi hatalom gyakorlása s a fegyenczek szellemi nevelése körüli eljárástól elkülönített, és pedig hivatkozással más országokra, mint Belgiumra is, a hol számos fegyintézetek szintén egyházi testületekre vannak ugyan bízva, de tőlük a tápozás és munkaerő feletti rendelkezés el van véve, és mi által összes tevékenységüket a fegyenczek vallási, erkölcsi és szellemi vezetésére és oktatására nem különben a betegek ápolására összpontosíthatják. A szó szoros értelmében, csak az összes házi rend fentartása mely minden ágra kiterjed, tartozik hatáskörükhez; legfőbb gondjuk lévén a szerződési pontok szoros teljesítésének ellenőrzése; így hogy a fegyenczek tápjaikban vagy munkabéreikben meg ne rövidithessenek, a berlők is igaztalanul ne bántalmaztassanak és mindkét rész között elfogulatlan közvetítő állást képezzenek.

A fegyenczek munka erejük és tápozások felett itt is kinevezett hivatalnokok rendelkeznek.

A munkáltatásrajza országos fegyházainkban.

1) 1867-ik év előtt.

Hazánkban országos fegyházak csak 1854-ik év után keletkeztek, ez évben mondatott ki, hogy a nagyobb itélet nyert fegyenczek részére államintézetek emeltessenek és rendeztessenek be, melyek rendőri egészségügyi, és philantropiai tekintetben az előrehaladó korszellem törekvéseinek megfeleljenek. Így történt, hogy Illován, Trencsénmegyében, 1854-ik évben, egy régi kastély alakítottatott által férfi fegyházzá vételi ára 84.000 frt volt s az átalakítása berendezéssel 928,200 pfrtba került, — befogadhat 800 fegyenczet. Leopoldvári erőd, Nyitramegyében, 1856. évben szintén férfi fegyháznak rendeztetett be, 282.831 frt 53 pkrba került, befogadhat 1000 fegyenczet. Váczota a férfi fegyház 1855/6 szerveztetett. A Munkácsi erőd szintén 1856. évben alakítottatott által polgári fegyházzá. Ezeken kívül van egy női fegyház Márianostrán, mely 1856. évben egy zárdá épületből alakítottatott át és 150.000 pfrtba került. Ezen öt fegyházon kívül Erdélyben van a Szamosujvári — férfiak és a Nagy-Enyedi nőfegyenczek részére. *)

Az országos fegyházak gyors elkészültével, kimondatott a fegyenczek foglalkoztatása is. **)

*) 1848-ik év előtt a szegedi várban létezett egy orsz. fenyítőház, itt is dolgoztattak a rabok, de az általuk teljesített munkák arabóli jövedelem felében sem fedezte a kiadásokat, ezek fejében a pozsonyi zalogház évi jövedelméből 2000 pfrt volt évenként utalványozva, és ezenfelül minden törvényhatóság az ide küldött fegyenczekért, fejéenként és naponta 9 krt fizetett (1809. nov. 1-től azelőtt 1806. nov. 1-től 6 kr volt) a köztárból vagy a fegyencz vagyonából, — (L. 1806. aug. 12-én 15.875 és 1809. nov. 4-én 20.132 frt tanácsi intézményeket).

**) A Lipótvári fegyenczek az intézet építésnél földasásra, az intézet szervezésével ruha s fehérneműek készítésére használtattak, iparilag is foglalkoztattak. Itt egy pozsonyi pokroczyárnok akkép alkalmaztatott, hogy minden netto mázsa gyapju megfonásáért 2 frtot, tehén- és kecskeszöréért 30 krt, azonkívül a számára dolgozó minden egyes fegyencztől 2 pkr fizetett a fegyházi alapba; — ez volt a kezdeményezés.

A fegyenczek munkaereje 1867-ik év előtt többnyire szerződésileg adatott bérbe és pedig, élelmeztetésekkel. együtt Az állam a bérlőnek minden beszolgáltatott fegyencz után fejenként és naponta fizetett az ellátásért, a bérlő viszont minden fegyenczért kit munkára használhatott vagy kellett használnia 3—5 krt fizetett naponta az ünnep- és vasárnapok kivételével vissza. *)

Általános elvül mondatott ki, hogy a fegyenczek a házi rendre való tekintettel foglalkoztassanak.

Felmentést nyertek a bérlők által a munka végeztetés alól:

- a) A betegek és betegápolók különbség nélkül.
- b) Azon fegyenczek, kik a fegyházi orvos nézetének fogva munkaképtelenek vagy lábadozó betegek voltak.
- c) Fegyelmi bűnösök.
- d) Minden a r. c. valláshoz nem tartozó fegyenczek heti s sajátvallások szabta ünnepen.
- e) Azon fegyenczek, kikre magának a fegyház igazgatóságának, utasítás szerint szüksége volt.

A munkanem meghatározása a bérlőkre volt bízva, az ellen ha az igazgatóság részéről kifogás tétetett, s azt követhették, figyelembe tartoztak venni, egyébként sérelmüket felsőbb helyre terjeszthették.

A munkaidő minden évben november, deczember, január és február hónapban 6, a többi nyolcz hónapban 10 órával számított.

Az üzletet a bérlők személyesen tartoztak vezetni, vagy ha helyettesítést kívántak, azt bejelentették. Ugy ne-

*) Illován a bérlő havonként adta be kimutatásait, s a szerént fizette a napi 5 krt, de mert munkakönyvek nem vezettettek, és az igazgatóság ellenőrséget nem gyakorolt, senkisé tudta hány fegyencz s mily munkával foglalkozék, mi jár az államnak, mennyi a fegyencz kereseti pénze. (Hivat. jelentés.) A díjazás is önkényes volt, így a festők, kik darabszámba dolgoztak 20—30 krt tudtak naponta megkeresni, míg a csizmadiák ennek készítés ideje alatt 10 krt kerestek naponta, a szabó munkáért pedig csak 2 kr esett, így a legnagyobb osztalékot nem a legszorgalmasabb, hanem az huzta, ki a legjövendelmzőbb munkanemet űzheté. (Jogtud. hetilap 1866. 21-ik szám.)

kik mint embereiknek a fegyenczekkel csak olyan beszédet lehetett folytatni, mely a munkára vonatkozott, tilos volt minden közvetítés a fegyenczek és ezek rokonai vagy barátai között, minden ily kihágás, rögtöni eltávolítást vont maga után.

Eddig országos fegyházainkban ismeretlen volt az elem, mely a munkáltatás alapjául szolgált, az nem akart elrettentésül szolgálni, de a javítás-é se volt.

Hiányzott a szükséges felügyelet, mely miatt a munkáknál sem uralkodott kellő szorgalom, és illő viselet.

„Általánosságban a romlást az általán bérleti rendszer okozá, mely által a fegyháznak minden anyagi jóléte s szellemi célja egy állítólagos gazdálkodásnak rendeltetett alá, kiadatván egy egyénnek együttesen úgy a fegyenczek táplálása mint munkaerejük kizsákmányolhatása.“ (1867-ik évi hiv. jelentés szavai.)*)

Hivatalos jelentés szerint :

a) Illo v a i orsz. fegyházban 1867-ik évben legfőbb foglalkozás volt a cipészlet, melyhez a 488 főnyi létszámból 162 fegyencz volt beosztva.

b) Leopoldvári orsz. fegyházban négy kézipar üzetett nagyobb mértékben, u. m. katona ruhavarrás, csinvat szövés, kötélverés és asztalos mesterség.

c) V á c z orsz. fegyházban a fegyenczek legnagyobb száma katona ruhavarrás és szalmakalap készítéssel foglalkoztatott.**))

*) Az Illovai bérletről feljegyeztetett, hogy csekély munkadíjért kizsákmányolta a fegyenczek erejét azt albérletbe adta, s ha voltak, kik felülkeresményt tudtak szerezni (1866-ik évben felülkeresmény volt 8465 frt 7 kr) annak nagyobb részét ismét a bérlo konyháján élvezték el. Leopoldvárott is az évben 1321 fegyencz összes keresetéből (9537 frt 56 kr) csak 2453 frt 73 krt lehetett tőkésíteni.

**) Munkabér tekintetében legjövedelmezőbb volt a fegyenczekre nézve a katonai ruhavarrás, 1867-ik évben 597 átlagos napi létszámból 353 foglalkozott katona ruhavarrással, mely munkanemről az orvos oda nyilatkozott, hogy a szabómunka a fegyházi munkák legegészségtelenebb kéhez tartozik, mert a folytonos ülés, és görbült testtartás miatt, főleg oly embereknél, kiknek nagyobb része előbbi életében mint földmivelő pásztor, napszámos stb. szabad levegőn, szabad s erőltetett

d) Munkácsi orsz. fegyházban többnyire csak fele a létszámnak volt foglalkoztatva kovács, asztalos, bodnár, cipész, takács, kefekötő, gombkötő, szabómunkálattal.

e) M. - Nostrai orsz. női fegyházban, varrás, himzés, kötés, horkolás, hálózás, szövés volt a főmunkálat.

f) Szamosújvári orsz. fegyházban majdnem mindenféle munkanem folytattatott.

g) N.-Egyedi női fegyházban a fegyencznők munkáltatása házilag kezeltetett.

Mindezen fegyházokról hű rajzot ad a m. kir. igazságügyministerium által 1867. évben kiadott hivatalos jelentés.

2.) 1867-ik év után.

A magyar kir. ministeriumok felállítása után, a börtönügyek kezelése az igazságügyministerium körébe ejtettvén, ezen egyik legfontosabb társadalmi kérdésnek végleges szervezése előtt különböző ideiglenes reformok hozattak be, melyek közt legfontosabbak a munkakényszerre vonatkozók.

Az újabb 1869. febr. 10-én kelt szabályok szerint, minden fegyencz a kijelölt időben folytonosan s szorgalmasan tartozik dolgozni. A munkanemét az orvos, — és ahol bérlet van, az illető bérlő előleges meghallgatásával az igazgató határozza meg. *)

A munkához való beosztásnál szem előtt tartani rendeltetik, hogy a mely rab valamely fegyintézetben üzött mesterséget tud, lehetőleg abban, vagy valamely hasonló munkában alkalmaztassék, különben pedig tanitassék meg

testmozgást élvezett, az emésztési és lélekezési szervek bántalmazását idézi elő, melyek az esetek nagy részében vérhányás és tüdősorvadással végződnek, (Hivat. jelentés.)

*) Hogy a munka javító hatással birjon szükséges, hogy a fegyencz egyénisége vétessék tekintetbe, e felett határozni eddig az igazgatónak nem volt joga, ezt a munkabérlő tetszésére bízták, mi annyi volt, mint ellenségeskedést behozni, a bérlő s igazgató közzé, mert a bérlő előtt főfontossággal bírt a pénzügyi cél, az igazgató előtt a fegyencz javítása.

azon munkára, melyet értelmi felfogásának kisebb vagy nagyobb mértékéhez, korához, hajlamához és testi erejéhez képest, legkönnyebben és leghamarább megtanulhat, s viszonyainál fogva kiszabadulása után is folytathat. Kivétel tétetik a visszaesők közt, kiket nem lehet beosztani azon mesterséghez, melyet netalán előbbi büntetés idejük alatt az intézetben folytattak. *)

A munkadíjat illetőleg, a fegyenczek munkakedvük ébresztésére, de főleg azon czélból, hogy kiszabadulásuk után, rögtön ellátás nélkül ne maradjanak — munkájuk után bizonyos kisebb vagy nagyobb pénzbeli jutalmat engedélyez. Erre nézve a fegyenczek a házilag kezelt intézetben munkadíj tekintetében három osztályra osztályozvák: **)

a) Az első osztályba osztatnak azok, kik valamely mesterségben már annyira jártasak, hogy önállóan, hibátlan és jó munkát képesek előállítani, és ezenfelül kitűnően jó viseletűek.

b) A második osztályba azok soroztatnak, kik valamely mesterségben tökéletes képzettséggel ugyan még nem bírnak, de kellő utmutatás és felügyelet mellett elfogadható munkát készítenek, és különben magaviseletük jónak mondható.

c) A harmadik osztályba tartozik minden fegyenc mindaddig, míg mesterségében annyi jártasságot szerez a mennyi a második osztályba való felvételhez, a jó viselet feltétele mellett — megkívántatik, továbbá minden fe-

*) A visszaesőkre miért történik ezen intézkedés nincs körülírva az sincs megfejtve, hogy a visszaesés alatt azon büntetbe való visszaesés értetik e, melyért a fegyenc már büntetve volt, vagy bármely büntényért már elítélve s büntetve volt fegyenc értetik visszaesőnek. A visszaesőknél pedig e tekintetben kis különböztetés szükséges, valamint arra is figyelemzni kell, hogy ki hányadizban visszaeső, így p. o. Munkácson 1867. évben 884 létszámból 301 volt visszaeső, és pedig 171 elsőizbeli, 55 másodikizbeli, 20 egyén harmadizbeli. Ezek irányában egyforma bánásmódot követni ismét annyi mint a kedély lenyűgözésével az emberi társadalomnak veszélyes egyéneit szaporítani.

**) A kiszámítandó tisztajövedelemből az első osztályiak $\frac{1}{4}$, második osztályiak $\frac{1}{6}$ részben része ülnek. Harmadik osztályba sorozottak jutalmazást nem kapnak. (Szabály 22, §)

gyencz, kit az igazgató rossz viselete miatt ezen osztályba sorol vagy leszállít. *)

Szintén a harmadik osztályba rendeli soroztatni az érkező fegyenczeket beszolgáltatások napjától számítva három hónapon át, még azon esetben is, ha valamely munkanemet tökéletesen ért, és minden visszaeső büntettest félévig beszolgáltatásától számítva. **)

A bérletileg kezelt intézetekben a fegyenczeknek járó munkadíj mennyiségét a bérleti szerződések szabályozzák. Egyébként itt is két osztályt kell tartani, az első osztályiak azok, kik házilag kezelt intézetben első és második osztályiak lennének, második osztályiak, kik amott harmadik osztályba estek volna.

A házi munkásokról is akként történt gondoskodás, hogy az első osztályiak 4, másodikban 3 krajczár napi bért kapjanak. ***)

Az osztályozást a munkavezetők ajánlatára személyes meggyőződés után az igazgató intézi havonként.

Büntetés idejének letelteig egy fegyencz sem kapja meg jutalomdíját, az csak munkakönyvébe iratik javára és havonként közös jegyzék mellett takarékpénztárba tétetik, melynek azonban kamatja nem illeti a fegyenczet. °)

*) Ha meggondoljuk, hogy némely munkát megtanulására a fegyencznek kell, mint a szabadban két-három évi tanulásidőt engedni, úgy a harmadik osztályból legjobb viselet mellett sem lehet ez ideig feljebb jutni. Munkácsott 1867. évben 884 fegyencz közül kivéve 220 földeszt s 57 kézművest, a többi napszámos, cseléd, sőt bevallott foglalkozás nélküli egyén volt. Ezek tehát mind a III-ik osztályt töltik be.

**) Ha a beérkező fegyenczek minden kivétel nélkül 3 hónapig a 3-ik osztályba tartoznak lenni, egy ezen osztály ide számítva a mesterségben járatanak, és visszaesők számát túl tömött lesz.

***) Szamosujvárott a bérlő 1867. évben 84 egyénnek mint házi munkásnak semmi bért sem adott, holott ez összeg is egy évre 907 ft 20 krt tett volna ki.

°) A kamatok oly fegyenczek felruházására, kiknek kiszabadulásakor ruhájuk nincsen, és azt keresményekből sem képesek szerezni, továbbá elhalt fegyenczek temetésének költségeire, ha azok keresménye arra elég nem volt, végre teljesen vagyontalan javulást tanúsított kiszabadulók mérsékelt segélyezésére fordíttatik.

A fegyenczek keresményét nem lehet végrehajtás alá venni, de azon kárt, melyet a reájok bízott munkanyagban, vagy az intézet tulajdonához tartozó tárgyakban rosز akarattól vagy vétkes vigyázatlanság által okoznak, köteleztetnek az igazgató határozata alapján keresményekből megtéríteni: *)

Keresményével egyik fegyencz sem rendelkezhetik és csak kivételkép engedtetik meg a jobb viseletűeknek azon kedvezmény, hogy szűlőik, házastársaik, gyermekeik vagy rokonaik segélyezésére valamely összeget kikérhessenek, vagy kiszabadulásuk előtt szabadságban folytatni szándékoló mesterséghez való műszerek vagy anyag beszerzésére továbbá erkölcsös vagy tanulságos könyvek vásárlására és levelek bérmentesítésére vagy jobb élelmi szerekre egyrészt fordithassanak. **)

A fegyencz kiszabadulásakor az őt illető pénzösszegnek csak egyharmad részét kapja kezébe, a többi két harmad részt tartózkodási hatóságához küldik, hová megérkezvén és magát bejelentvén, annak utján kapja meg.

A munkaidő alatt csak annyi szőlás engedtetik meg a fegyenczek részére, mennyi a közös munka elvégzéséhez okvetlenül megkívántatik.

A munkateremben egész munkaidő alatt mindenki folytonosan és szorgalmasan tartozik dolgozni és kijelölt helyéről engedelem nélkül senki sem távozhatik el. ***)

*) A felállított szabályok szerint a fegyencz tartási költségeit is megtartozik téríteni, így keresménye és értéke nagyobbrészt a fegy-alap javára esik.

**) A jobb élelmi szerek alatt a bor is értetik, de ezen kedvezményben is csak a kitűnően jó viseletűek és csak vasárnaponként, király Ő Felsége és Szt.-István királynapiján részeltethetnek.

***) Munkatermekről lévén szó, a Szamosújvári fegyházban a Martinuzi-féle régi várban a Casamátákba helyezett munkaterem figyelmet igényel, mert ide hív. jelentés szerint szabad levegő nem juthat, s a fegyenczek nappal is gyertya mellett dolgoznak, a bodnárók, kerekesekek, s kovácsok épen nem bírnak munkatermekkel, hanem a külső udvaron egy roskadt félszer alatt dolgoznak. — Belgiumban a Genti fegyházban, a munkatermekben vannak az árnyékszékek is, mind-gyik előtt a sarokban egy lábnyi széles ellenző, hogy a szűks-gezt végző fegyenczet itt is szem előtt lehessen tartani. Vigyázzunk ily reformok behozására.

A házilag kezelt intézekben az összes iparviszonyokra az első tisztí őrnek ügyel fel, ez adja ki a munkaanyagot naponként a munkavezetőknek s azt valamint az átvételt naplózza, s e könyvek alapján minden hónap végével feldolgozás végett kiadott nyers anyagokról kimutatást készít s azt az ellenőrnek adja be. Az átvételt hetenként kétszer teljesíti s az átvett munkákat a munkavezető könyvébe sajátkezőleg bejegyzí s a raktári könyvben a bevételek közzé iktatja, e részben is havi kimutatást tartozik tenni. A kész munkák árát az igazgató az ő befolyásával állapítja meg s bárminemű megrendelést csak az igazgató jóváhagyásával válalhat el. Minden teremben őügyel fel arra, hogy a fegyenczek folytonosan és szorgalmasan foglalkoztassanak s a hiányokról vagy hibákról ideje korán jelentést tartozik tenni. *)

Házilag kezelt intézetekben a munkavezetőket az igazgató fogadja fel; kik az intézeti szabályoknak megfelelni tartoznak s oda kell törekedniök, hogy a fegyenczeket előírt mesterségekben oktassák, miért azon mesterségekben magoknak is jártassággal kell birniok. **)

* * *

Miként hajtatkak végre e szabály rendeletek, és mily eredményök leend, azt a folyó 1869. év végével teendő kimutatásoktól várjuk.

*) Megfogjuk érni, hogy ezen iparviszonyokra felügyelő őrnek, a külföldi fegyintézetek mintázata szerint „Munkafelügyelő — Arbeitsinspector“ nevezetet fognak nyerni.

**) A szabályok csak munkavezetőkről szólván kérdés, hogy Nagy-Enyedi női fegyházban a közvetlen érintkezés, ugy mint a munkabani oktatás továbbra is férfiakra van e bizva, mert maga a ministeri 1867. jelentés roszalta azt, hogy itt azelőtt 11 fegyőr tette a szolgálatot, minek káros oldala nem csak a női szemérmét, de az erköliseséget is sérté, s a felügyelők durvaságaival a siker sem volt elérve

A rabok munkáltatásáról hatósági börtöneinkben.

a) 1848-dik év előtt.

Ha a felsőbb rendeleteket vizsgáljuk, melyek hazánkban a hatóságok részére kiadattak, a fenyítő büntetéseknek célját még e század elein is abban leljük felállítva, hogy büntetések végrehajtása által a polgárok a bűntények elkövetésétől általánosan visszatartóztassanak.

Hogy a czél a bűnös megjobbítását is kívánta eszközölni, 1816-dik évben látták be a kormány vezetői, és az évben kir. rendelettel meghagyatott, hogy a mennyiben a hatóságok börtönhelyiségei megengedik, a foglyok nemükhöz illő kézi munkával foglalkoztassanak, — a munkabér tartásukra oly módon rendeltetett fordíttatni, hogy abból a hatóság által megállapított részök félretétetvén, kiszabadulások után kézbesítettet, és a mennyiben adakozásokból vagy más forrásokból számokra pénzek gyűltek be, azok hasonlólag közös tartásokra fordíttattak.*)

A jelen század harmadik tizedében egyes emberbarátok kezdték javaslataikkal a hatóságokat, e téren czélszerű intézkedésekre ébreszteni, a megyék közül első volt Arad megye, mely 1821-dik évben kimondá, hogy a közmunkák helyett sikeres munkálatokra fordíttassanak a fegyencek hogy a házipénztárnak is, melyből tartatnak pótlékot, nyujtsanak.**)

* Kir. rend. 1816 jun 1. és jul. 26 H. J. 1816 aug. 13 23974 sz. A kibocsástandó rabnak bérfölségéről a kir. rendeletet jegyzetettel kísérte Linczbauer: Codex sanit. med. III köt. 2 oszt. 485—487 lp. — Pauler „Böntetőjogtan“ I köt 210 §. — Legközségesebb volt a közmunka teljesítés, szövés, pokrockészítés, legsúlyosabb neme volt a közmunkának a hajóvontatás, csatorna ásítás.

**) Leírom Aradmegye rabmunkáltató intézetét az eredeti levéltári adatok nyomán „Jogtudományi hetilap“ 1867 24-ik számában. Az eredeti iratok a levéltárban 66/835 sz. a. vannak.

Jelen század negyedik évtizedében Tolna, Nográd és Borsodmegye tüntették ki magokat.*)

A Jász-kún kerületek 1837-dik évben kerületi köz-

*) Tolna megye 1830-ik évben állított dolgozó intézetet ez két teremből állott, 7 öl hoszuságban, 3 öl szélességben, ezekben 30 fonó, 4 kártoló és 2 szövőszéken 4 szövőrab dolgozott. Melléjük 3 ór adatott. A munkát szűrposztó készítésből állott, $8\frac{1}{2}$ mázsa gyapjuból készült 26 vég szűrposztó, a költség kitett 572 ftot, a tanító díj 184 ft 30 kr és kállozasdíj 39 ftot összesen a kiadás 795 ft 30 kr volt, ellenben bejött a szűrért 780 ft így a veszteség kezdetben csak 15 ft 30 kra rugott és mellette 20 rab vált tanult szűrposztó készítővé.

Nográd megyében 1830-ik évben Kubinyi Ferencz főszolgabíró indítványára kezdetett meg a posztó készítés a rabmunkáltató házba csapomester lett 300 ft évi fizetéssel Janovszki Pál, de a készposztót más helyre kellvén hurczoltatni kaloztatás végett, mi sok pénzt emésztett fel, kállomalom állítására volt szükség, melyhez 2—3 órai sétálásra a makacsabb vagy ostobább rabok használtattak fel. A fonás és szövés itt ezé iránytalannak bizonyult be. Pokróczokat nagyobb mennyiségben eladni nem lehetett, kenderből pedig szövetek készítése a könyverjedő tűz szerencsétlensége miatt nem ajánlottatott. (Lásd 1830 Bologaszó 23-án 315 sz. hozott jegyzőkönyvet és 1645 sz. jelentést).

Borsodmegye, mely magát többször tette azáltal nevezetessé hogy a börtönrendszerben reformokat hozott be, 1834. évben rabjait oly munkafeltételre kívánta alkalmaztatni, hogy élelmüket kézimunkájokkal keressék meg, és ez időben Reviczky Adam főcancellár, mint e megye főispánja tett indítványt rabmunkáltató intézet felállítására, e célra adatott tiszti fizetéséből 724 ft 10 krt., utánna B. Vay 400 ftot, mások pedig 1000 ftot ajándékoztak e célra, azonkívül kibocsájtott 202 db 10 ftos részvény melyet a főbirtokosok, tisztviselők, tőkepénzesek emberbarátok vettek meg. A kitűzött jó célra Döry Krisztina asszony miskolci házat engedte által 1834 mindszenthő 23-án. A menő istállóba is foglalkoztatott 17 rab. A szűrposztó szövés volt az első munka, az intézet 9 havi munkálódásával 1091 ft 47 krt. keresett. Terv szerint 300 dolog napra 300 mázsa gyapju kellett, akkori árban mázsa 50 ftal számítva, tett a kiadás 15,000 ftot, mester és legény fizetésére felment 600 ft, 40 rabnál 15 krval napi járadéka 365 napra — 3650 ft, javításokra 50 ft. összeg = 19300 ft. számítás szerint készült 600 vég posztó, melynek vége 35 fjával 21,000 ftra, vétetett fel, így nyereség 1700 ft volt. — Rabmunkáltatásra téglá színhely is állított egy 4 köblös földön, s ehez szekér és két ló adatott, — 1838 ik évben háztetők munkálódásával 42 rab foglalkoztatott, 37,000 nyers téglá készült, s ezt 12 rab, 5—5 kr. napi fizetéssel készíté el. A czik kelendő volt, 1841-ben a megye már annyira tudta foglalkoztatni rabjait, hogy 3263 sz. jelentés szerint vizsgálati foglyokat is kértek a deszka és zsindely készítő intézetbe mely munka szinte jövedelmező volt, így a 9584 ft 55 kr alapból csak 3773 ft 31 kr adatván ki maradt 2185 ft a pénztárba, befizetetlen összegben pedig 3626 ft. — A rabmunkáltató intézeteket csak a hűtlen kezelések szokván megrontani itt is 1839 Nov. 20-án 2478 sz. jelentés szerint J. ... Laszlov volt az intézet megrontója, ki ellen a per még 1866 évben is folyt.

gyűlési határozat és nádori jóváhagyás következtében építettek és szereltek fel dolgoztató intézetet, melynek szellemi hatásáról kiadásai és bevételeiről bőven ír Palugyai Imre. („Magyarország leírása,“ 1854 II kötet. 88—90 lap.)

A hatósági átalakított fogházakra nézve azonban, a javító rendszer szerinti munkáltatásra vonatkozó szabályokat oly tüzetesen, egy megye sem állapította meg, mint Komárommegye, mely fogházát is magán rendszer szerint építette.

E megye 1840-dik évben, állandó küldöttségre bízta börtönei felügyeletét, melynek minden tagja jogosított volt a dolgozó házat bármikor megtekinteni s a panaszosokat meghallgatni. A küldöttség a kezelés könnyítése és egyszerűsítése szempontjából, vállalkozóknak adta haszonbérbe az intézet munkaerejét, s a munkarend csend fentartására felügyelőket tartott, kiktől fegyelmi tekintetben, nem csak a munkálódó rabok s őreik, de a munkátigazgató mester és ennek emberei is fügtek. Ezen felügyelők vezették a számadásokat a bevételek és kiadásokról, és azt felülvizsgálásra a küldöttség elé terjesztették be.

A vállalkozó jogai közé tartozott a munkáltatást szerződése értelmében maga legjobb belátása szerint vezérelni, ellenben kötelességei közé tartozott arra ügyelni, és az örök által is ügyeltetni, hogy a fegyenczek se egymás között, se a börtönön kívüllevőkkel érintkezésbe ne jöhessenek, s a munkánál egymással ne beszélgessenek, kivéven a munkára vonatkozó értekezést, a fegyenczek előtt pedig példás magaviseletet tartoztak tanusítani mindenben.

A munkálódó rabokhoz őrszolgálatra a legjobb viseletű örök használtattak, kik közül egy a munkaház ajtajánál folyvást töltött fegyverrel állott őrt.

A dolgozó házra a megye alaptökét rendelt ki, melyet a munkabérekkel neveltetett és a tőkét a házi főadószedő által elkülönítve kezelte.

A mint valamely fegyencz a dologházba került, a felügyelő a vállalkozóval egyetértve határozta meg hogy az

mily munkára alkalmaztassék, visszaesett gonosztevők közös munkára nem bocsátathattak.

Minden beérkező egyhétig magánzárkába munka nélkül hagyatott, hogy magába szálljon, önmaga által okozott bajainak súlyát érezze, s megtörödvén a munkát ohaja tárgyává tegye.

A rabok munkaideje nyári hónapokban reggel 5 órakor kezdődött, s tartott esteli 7 óráig, reggelizéskor egy, délre két órai nyugvás engedtetett. Az esztendőnek többi részeiben pedig a munka ideje a napok hosza szerint változott.

A reggeli munkaidejének beállása előtt félórával, a felkelésre harangszóval adatott jel, kevés vártatva azután a rabok börtöneikből a felügyelő jelenlétében és az örök felvigyázása mellet folyosonként bocsájtattak ki, s az udvaron bizonyos a végre alkalmazott helyen megmosakodván a dologházba vezettettek és reggelizés úgy déli ebéd, vagy munka végeztével estve, börtöneikbe hasonló jó renddel vezettettek vissza, s ott nem csak estve, hanem addig is míg a reggeli vagy déli nyugvás ideje tartott elzárattak. A munka ismétleni folytatása idejének beérkeztét mindig harangszó jelzette. Kellő felvigyázat volt arra is, hogy bűntársak vagy máskép különös barátságban levők, a börtön helyiségben se lehessenek egymással szomszédok.

A munka kezdése és végzése imádsággal történt, mely végre rövid és minden vallásbeli felekezetűek által egyszerre elmondható imádság készítetett, és annak az ajtatosság azon küljeleivel kellett végeztetni, melyet annak szentsége megkívánt.

A jó magok viseletű, szorgalmas munkásokról gondoskodva volt, hogy szabadulások idején, magok viseletök és munkasságok aránya szerint, az intézet jövedelméhez mérsékelt pénzbeli segedelemmel — ha arra — reá szorultak, a végre segélyeztettek, hogy kiszabadulások kezdetén a szükséges élelmi eszközökben, ne szűkölködhessenek.

Példás viseletű és munkásságú rabok már a börtönbe létök ideje alatt szükséges testi ruhából álló, vagy más ily-

féle ajándékkal jutalmaztattak meg, ellenben a makacsok, restek ügyetlenek kényszer munkára alkalmaztattak. *)

A rabok állandó hasznos foglalkoztatása czéljából egy munkáltatási terv kidolgozásával Csongrádmegye 1842 évben külön választmányt bízott meg, mely e megyének körülményeit vette tekintetbe, s a megye pénztára megkímélése szempontjából egyes adakozásokat gyűjtött, melyek folytán úgy a még francia háboruk alkalmával alakított felkelési pénztárból vett kölcsönnel a dolgozó intézet felállítatott. (Lásd Palugyai Imre idézett munkáját Csongrád megyéről.)

A hatóságoknak a reform téreni törekvéseit megszüntette az 1848-dik évi forradalom.

b) 1848-dik év után.

A forradalom lezajlása után börtönrendszerről évekig szó sem volt. 1854-dik évben az osztr. igazságügyiministerium jun. 16. rendeletével, intézkedett a fogházakról, megállapítván azok szerkezetét, és meghatározván a foglyokkáli bánásmódot.

Ezen rendelet 85 § szerint minden fegyencz munkára kötelezett volt, s munkára használása rendszerint a fogházon belől történt, ha csak a fogház szerkezete, a bűnhöncök egészségének fentartásairai tekintet, vagy más viszonyok eltérést nem igényeltek, ez esetben is oly munkák voltak választhatók, melyek a fogház közelében, sok néptől járt utak érintése nélkül valónak teljesíthetők, s melyeknél a fegyencek, sem a közönség szemének nem voltak kitéve, sem a reájok való folytonos felügyelet nem gátoltatott, sem pedig az elszökés, vagy narmádik személyekkel összebeszélés veszélyétől tartani nem lehetett.

A hatósági fegyencekre nézve is ha a viszonyok megengedték, iparszerű munkák hozattak be.

*) Komárommegye küldöttségének 1840 év tavaszeli 9-én közgyűlés elibe terjesztett jelentése a megyei dologház iránt. Komárom Weinmüller Fr. kiadása.

Egyébként a hatóságok sajátlagos viszonyaira vonatkozó szabályok megtartatni rendeltettek.

Az átmeneti korszakban a m. k. helytartótanács a hatóságoknál divatozó különböző eljárást, kitelhetőleg egy formaságra kívánván hozni, s az ügy fontosságának megfelelő rendet létesíteni, 1863-dik július 10-ről 20172 sz. a. szabályokat bocsájtott ki,*) melyek szerint a fegyenceknek hatóság házán kívüli dolgoztatása általánosan helyt nem foglalhatott ugyan, ott azonban hol ez vagy egészségi tekintetben, vagy helyi viszonyoknál fogva, a közönségrenézve előnyösnek valósult be, s a helybeli vagy más sajátlagos viszonyok különös szabályokat kívántak, következő engedélyek adattak megszorításokkal:

a) közmunkára csak elitelt, s nem még vizsgálat alatt álló fegyencek, tisztesb rendűek pedig épen nem voltak alkalmazhatók.**)

b) magán házaknál végzendő munkákra fegyencek semmi szín alatt nem voltak bocsáthatók.***)

c) veszedelmes bűnhöncök addig is még fegyintézetbe szállíttathatának, közmunkákra nem voltak rendelhetők.

d) országos vagy heti vásárok alkalmával a fegyencek ki nem voltak bocsájtathók.

e) minden küldolgoztatás esetében a foglyoknak szigorú őrzésére, s elillanhatásuk meggátlására, mind a népeli érintkezés teljes lehetlenítésére legélesebb figyelem volt fordítva.

*) Ensel „Fenyítő eljárásra vonatkozó szabályrendeletek“ Pest 1867, II f. 6 lap.

**) Közmunka alatt rendszerént a hatóságiház tisztogatása értetik, u. m. pallómosás, meszelés stb. nőknél elzárta ruhái mosása, javítása. — Az 1854 jun. 16 ministeri rendelet megengedte azt is hogy oly vizsgálati foglyok kik önmagokat élelmezni, vagy vagyon viszonyaik szerint e fogházban kapott élelemért kárpotlást adni nem képesek, házi munkára szoríttathatának a mennyiben azt a fogház szükséglete kívánta, e részben azonban a gondoskodás oda ment hogy más bűnhönczökkal vagy vizsgálati foglyokkal e rendezésbe nem jöhettek.

***) A jász-kún kerületi börtönökből magánosok használatára, de csak városfalain belül adattak ki a rabok és pedig tartáson kívül téli hat hónapban 6 kr. nyári hat hónapban 10 kr. díj mellett, azonkívül a hajdu dija 15 és 25 kr. volt. (Palagyai. Magy. orsz. leírása II. k. 94 lp.)

A munkabért illetőleg, az a helyi körülményektől függött s az általánosan megszabható nem lévén, csak annyi adatot utasításul, hogy :

a) a fegyencek munkabére, a helyileg szokásos nap-számmal, mindenkor mérsékeltebb legyen,

b) a munkaadó tartozott a béreket előre a várnagy kezéhez fizetni, ki valamint a munkára eresztett foglyokról, úgy a bejött pénzekről is, ellenőrködés mellett, rendes naplót vezetett, s a begyűlt pénzt további kezelés végett minden hó utolján a házi pénztárba beszolgáltatta,

c) a munkabérnél $\frac{2}{3}$ része a házi pénztár javára esék, $\frac{1}{3}$ része azonban a fegyenc kiszabadulása idejeig eltételtett, és az akkor neki kézbesítettett, vagy szükség esetén inségben hagyott családja számára, engedély mellett kiadatott,

d) a munka béren kívül őrhajduk számára szedett napi díjak többé nem voltak szedhetők.

Mind a férfi mind a női fegyencek, ha foglalkozásra kijelöltettek, kivétel nélkül kötelesek valának teljesíteni a kijelölt munkát, ha csak arra az orvos által egészség-teleneknek nem nyilvánítottak.

Rendszerént vasban teljesíték a reájok mért munkát, kiket azonban eszakmányok teljesítésében a vas akadályozott, a mester meghallgatása mellett, a munka időre a felügyelőség a vasat levétethette.

A munkáltatás idő rendszerint nyári hónapokban 12, téliekben 8 órára volt szabva, mely időnek körülmények szerinti beosztása a felügyelőséget illette.

Bármely valláshoz tartozó fegyencek ünnepnapjaikon csak könnyebb házi munkákra használtathattak.

Hivatalnokok vagy magánszemélyek szolgálatára újabb időben a fegyencek kevésbé fordítottathattak mint ezelőtt. *)

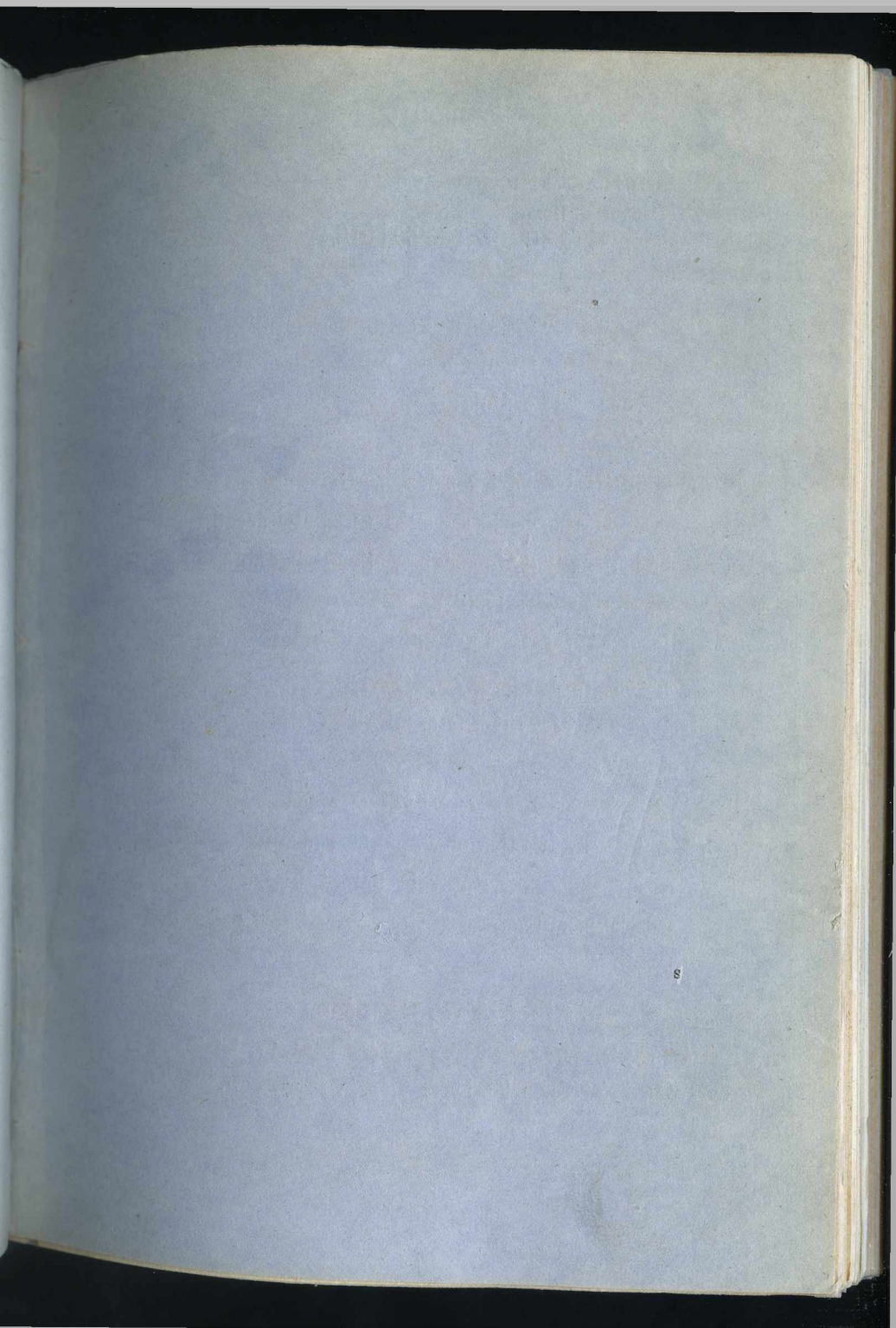
* A hajdani konyhásrabok, kivüllétökkal nem csak a magok érdekeit tölték be, hanem elzárt cimboraikról sem feledkeztek meg, míg

Ujabban az alkotmányos világban a reform téren keveset tettek a hatóságok, 1868-ik évről Abauj megyét lehet kiemelni, hol 1868. év utolsó évnegyedes közgyűléséből szakférfiakból álló bizottság küldetett ki, hogy a házi pénztárt felette terhelő rab tartási költségek behajtása és e költségek kezelése tárgyában javaslatot tegyen. A kiküldött bizottság nem érte be félrendszabályok indítványozásával és oly javaslattal lépett fel a közgyűlés elé, mely teljesen e kor színvonalán áll.**) Indítványoztatott ugyanis, hogy a megyeház börtönében letartoztatott rabok magánosoknak munkára kiadassanak, és a befolyt pénz fele a rabtartási költségek fedezésére fordíttassék, másik fele pedig az illető rab javára félretétessék, hogy kiszabadulásakor azon jóteköny befolyáson kívül, melyet az önszorgalom gyümölcsének élvezete, az emberi kedély nemesbülésére gyakorol, néhány fillér birtokában, ne legyen készítetve az önfentartás parancsszava által új büntény elkövetésére, melynek büntetését még alig állotta ki.***)

részőkre kívül mindenre alkalom nyílt, becsusztattak társaiknak oly portékákat, melyeket különben tilos volt bevenni. Bor, dohány, kártya, gyufa, gyertya a legügyesebben át lett általok csusztatva, rajtavesztésnél ha a kijárási privilegiumot elveszítette egyik, folytatta a csempészt a másik, vagy a börtönészekkel csináltak sub rosa féle viszonyt. A közmunkára kijáró rabok is ily közvetítők, és a behozott tárgyakból osztalékosok voltak. Ezen utakon a fegyencek habár háromszoros aron de mindenhez hozzá jutottak. A konyhasrabok valóságos mótelyek voltak, kik összeszedték a külső híreket és bevitték társaiknak, correspondentiát üztek, a munkások ezek által a munkálataikat is kitudták lopatni, eladatni, és bevételből pénzelni.

*) Pesti napló 1868 dec. 13. 287—5501 ft.

**) Ezen valóban szabadelvű és humanitás által hangosan követelt reformnak is voltak ellenzői míg Dubovay Béla törvényszéki elnök és Juhász Mihály tiszti főügyész a javaslat védelmére kelve a közgyűlés szöbbséggel elfogadta a bizottsági javaslatot.

E füzet tartalma:

	Lap
II. A fegyházi munkáltatásról	49
1. A munkáltatás elleni érvek	49
2. Erre vonatkozó czáfolatok	51
3. A munkaadás melletti érvek	52
4. A munkáltatás házi kezelése melletti érvek .	53
5. A munkáltatás bérleti kezelése melletti érvek	54
6. A bádeni nagyhercezségben divó házi munkáltatás szabályairól	55
7. Bajorországi fegyházi munkálatok vezetéséről	58
8. A poroszországi felügyelőségéről	63
9. Szászországi fegyházi munkáltatás vállalkozók részére	70
10. Ausztriában a fegyencek munkáltatása . .	76
11. A munkáltatás rajza országos fegyházainkban	83
12. A rabok munkáltatásáról hatósági börtöneinkben	91

E füzet második része :

A m. kir. országos fegyházak, s hatósági börtönök részére szöllő reform kérdéseket fogja tárgyzani.

